

OSTVARIMO POTENCIJALE KNJIŽNICA

4. stručni skup u Karlovcu
Edukacijom i komunikacijom
do uključivanja u društvo

Ostvarimo potencijale knjižnica

e-zbornik

4. stručni skup u Karlovcu

*Edukacijom i komunikacijom
do uključivanja u društvo*

Uredila:

Anita Malkoč Bišćan

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Karlovac, 2022.

Elektroničko izdanje

Nakladnik
GRADSKA KNJIŽNICA „IVAN GORAN KOVAČIĆ“ KARLOVAC
Karlovac, Ljudevita Šestića 1

Za nakladnika

Jasmina Milovčić

Glavna urednica

Anita Malkoč Bišćan

Grafički urednik

Miroslav Katić

Uredništvo

Bojana Knežević, Miroslav Katić, Željka Miščin, Vedrana Kovač Vrana, Martina Barišić
Koprenica, Dunja Marija Gabriel, Kristina Čunović

Recenzenti

Bojana Knežević, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac
Željka Miščin, Knjižnice grada Zagreba
Kristina Čunović, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

Lektura i korektura

Vedrana Kovač Vrana, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac
Martina Barišić Koprenica, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac

ISSN (online): 2975-6014

Godina postavljanja publikacije na mrežu: 2022.
Zbornik izlazi jednom godišnje

SADRŽAJ:

PREDGOVOR.....	2
POTPOMOGNUTA KOMUNIKACIJA - SUPER(PO)MOĆ.....	4
IFLA-INE SMJERNICE ZA GLUHE, NAGLUHE ILI GLUHOSLIJEPE OSOBE U OKVIRU CJELOŽIVOTNOG OBRAZOVANJA KNJIŽNIČARA.....	28
IGROM I RIJEČIMA DO SVAKOG DJETETA	40
EDUKACIJA KAO TEMELJ USPJEŠNE INKLUZIJE.....	54
CIKLUS 4 RADIONICE GOVORIMO ZNAKOVNI.....	66
RADIONICE ZA DJECU S TEŠKOĆAMA ČITANJA U GRADSKOJ KNJIŽNICI VELIKA GORICA	81
EDUKACIJA KORISNIKA I DJELATNIKA U GRADSKOJ KNJIŽNICI SAMOBOR	95
ČITANJEM NAGLAS DO INKLUZIJE	106
BILJEŠKE O AUTORIMA.....	121

PREDGOVOR

4. stručni skup

Ostvarimo potencijale knjižnica:

Edukacijom i komunikacijom do uključivanja u društvo

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac,

26. svibnja 2022.

Zbornik radova pod nazivom *Ostvarimo potencijale knjižnica* po drugi puta okuplja radove sa istoimenog stručnog skupa održanog po četvrti puta u Gradskoj knjižnici „Ivan Goran Kovačić“ u Karlovcu 26. svibnja 2022. Tema ovogodišnjeg skupa nosila je naziv *Edukacijom i komunikacijom do uključivanja u društvo*. Skup je održan pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i medija RH, Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac i Nacionalne kampanje za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ koju provodi Hrvatsko knjižničarsko društvo s partnerima. Organizatori skupa su Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac i Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac.

Cilj stručnog skupa je poticanje multidisciplinarnе suradnje u provedbi programa, prihvaćanje različitosti te povezivanje i uključivanje osoba s teškoćama u društvo. Svaka osoba ima potrebu za socijalnom interakcijom i razmjenom informacija sa svojom okolinom. Ljudi su socijalna bića te nam je ta potreba urođena i prirodna. Osobe s različitim teškoćama često imaju poteškoća u komunikaciji, što im otežava funkcioniranje i inkluziju u društvo. Kod verbalnih je teškoća potrebna edukacija okoline i senzibilizacija javnosti. Istovremeno je potrebna i komunikacija za osobe s teškoćama prema okolini. Dakle, nužna je obostrana interakcija. Stoga je na skupu bilo govora o alternativnim i augmentativnim komunikacijama, o komunikaciji ustanova i njihovih korisnika te o problemima osoba koje se služe znakovnim jezikom. Zahvaljujući čvrstoj suradnji Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac s Poliklinikom za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac, udrugama koje djeluju na području grada Karlovca i Karlovačke županije te s predstavnicima Nacionalne kampanje „I ja želim čitati!“, već četvrtu godinu za redom organiziramo ovaj stručni skup, a po drugi puta objavljujemo i e-zbornik radova.

U prvom dijelu skupa održana su četiri pozvana predavanja, a zatim su uslijedila prijavljena izlaganja, primjeri dobre prakse. Doroteja Klarić Baždar, edukacijski rehabilitator te Linda Karem, logoped iz Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac, govore su o temi „Potpomognuta komunikacija – super (po)moć“. Maela Rakočević Uvodić, predsjednica IFLA – Library Services to People with Special Needs (LSN sekcije) iz Knjižnica grada Zagreba, predstavila je IFLA-ine smjernice za gluhe, nagluhe i gluhoslijepe osobe u okviru cjeloživotnog obrazovanja knjižničara. Renata Sumina i Jasmina Rendulić iz Društva naša djeca Karlovac održale su predavanje pod nazivom „Igram i riječima do svakog djeteta“, a iz Udruge za inkluziju i promicanje kvalitete življenja djece i mladih s teškoćama Frenodfon Karlovac, Jasmina Kundić i Nikolina Đukić predstavile su svoje vlastito iskustvo kroz temu „Edukacija – temelj uspješne inkluzije“. Primjere prakse s temom „Razumijevanje uzroka nepoželjnih ponašanja“ predstavile su Nikolina Đukić i Jasmina Kundić iz Udruge Frenodfon Karlovac. Slijedilo je predavanje Snježane Berak iz Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar s temom „Ciklus 4 radionice – Govorimo znakovni“. Iz Gradske Knjižnice Velika Gorica Pamela Sever i Morana Peranić prikazale su radionice koje se odvijaju u njihovoj knjižnici na temu „Super Slovko – radionice za djecu s teškoćama čitanja“. Edukaciju korisnika i djelatnika u Gradskoj knjižnici Samobor prikazala je knjižničarka Silvija Turk. Posljednji primjer dobre prakse pod nazivom „Čitanjem do inkluzije“ predstavile su kolegice Danijela Petaros Globan, Martina Domaćinović i Svjetlana Ciglar iz Knjižnica grada Zagreba.

Kroz održana izlaganja nameće se zaključak da samo kroz interdisciplinarnost te suradnju stručnjaka različitih profila možemo podići razinu svijesti o važnosti vraćanja na one osnovne vrijednosti i aktivnosti koje doprinose razvoju čitalačkih vještina te ih podupiru, odnosno o važnosti čitanja i pripovijedanja u vremenu koje je primarno orijentirano na moderne tehnologije. Nadamo se da će vam ovaj zbornik pomoći u pronalasku novih i zanimljivih metoda rada s osobama s teškoćama čitanja i pisanja kako bismo olakšali rad i obnovili pristup ciljanim skupinama korisnika.

S poštovanjem,
urednica e-zbornika,
Anita Malkoč Bišćan

POTPOMOGNUTA KOMUNIKACIJA - SUPER(PO)MOĆ

Doroteja Klarić Baždar

suvag@suvagkarlovac.hr

Linda Karem

karem.suvagka@gmail.com

Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac

Sažetak:

Potpomognuta komunikacija predstavlja skup različitih načina i postupaka pomoću kojih se ostvaruju i unaprjeđuju komunikacijske vještine pojedinaca za funkcionalnu i učinkovitu komunikaciju (ASHA, 2020). Ona podrazumijeva različite načine komuniciranja koji mogu nadoknaditi narušene obrasce komunikacije ili u potpunosti nadomjestiti komunikaciju govorom. Potpomognuta komunikacija namijenjena je osobama sa složenim komunikacijskim i jezično-govornim teškoćama, a može uključivati skup simbola, komunikacijske knjige, uređaje s glasovnim izlazom ili sintezom govora, manualne znakove, geste, tekst i vokalizaciju i dr. S obzirom na znanstvena istraživanja koja naglašavaju prednosti korištenja potpomognute komunikacije, u ovom će radu biti prikazani neki od načina potpomognute komunikacije koji uključuju sliku, odnosno vizualni simbol kao riječ.

Vizualni simboli su sveprisutni u svakodnevnom životu i olakšavaju snalaženje i funkcioniranje svima, ne samo djeci već i osobama s teškoćama. Postoje i dodatni razlozi zašto osobama s teškoćama, prvenstveno osobama s PSA-a (Poremećajima iz spektra autizma) omogućuju da najbolje zadovolje svoje komunikacijske potrebe. Stoga se koriste i u potpomognutoj komunikaciji. Funkcionalni AAC sistem je kompilacija strategija koje omogućuju pojedincu da efektivno komunicira niz namjera, u različitim kontekstima, s različitim partnerima. Pri tome je izrazito važno da se korisniku omogući dovoljno veliki vokabular. U ovom će radu biti predstavljena dva najčešće primjenjivana, najpoznatija niskotehnološka sustava

augmentativne i alternativne komunikacije koja koriste vizualnu podršku, odnosno grafičke simbole. PECS (kratica za engl. *Picture Exchange Communication System; Bondy i Frost, 1998*) je sustav komunikacije putem razmjene slika. Drugi, široko rasprostranjeni sustav je PODD (eng. *Pragmatic Organisation Dynamic Display*), koji je u Hrvatskoj za sada rjeđe korišten, no zbog uočavanja njegove sve veće dobrobiti, raste njegova primjena u kliničkoj praksi. Riječ „pragmatična“ u njegovom nazivu odnosi se na važnost upotrebe jezika u socijalne svrhe. Riječ „organizacija“ označava specifičan način organizacije simbola (riječi), dok riječi „dinamički zaslon“ predstavljaju originalni način navigacije među stranicama i široki raspon mogućih iskaza.

Ključne riječi: augmentativna i alternativna komunikacija, vizualna podrška, grafički simboli

Abstract:

Augmentative and alternative communication (AAC) is a set of different ways and procedures by which individual's communication skills are realized and improved for functional and effective communication (ASHA, 2020). It involves different ways of communicating that can compensate for disturbed patterns of communication or completely replace communication with speech. AAC is intended for people with complex communication and speech difficulties, and may include a set of symbols, communication books, devices with voice output or speech synthesis, manual signs, gestures, text and vocalization, etc. Given the scientific research that emphasizes the benefits of AAC, this paper will present some of the methods of AAC that include an image or visual symbol as a word. Visual symbols are ubiquitous in every day life and make it easier for everyone, not only children, but also people with disabilities, to navigate and function. There are additional reasons why people with disabilities, primarily people with ASD (Autism Spectrum Disorders), are able to best meet their communication needs by using AAC. A functional AAC system is a compilation of strategies that allows an individual to communicate their intentions effectively, in different contexts, with different partners. It is extremely important to provide the user with a large enough vocabulary. This paper will present the two most commonly used, most well-known, low-tech systems of augmentative and alternative communication that use visual support, i.e. graphic symbols. PECS (short for *Picture Exchange Communication System; Bondy and Frost, 1998*) is an image

exchange communication system. The second, wide spread system is PODD (Pragmatic Organization Dynamic Display), which is less frequently used in Croatia, but due to the perception of its growing benefits, its application in clinical practice is growing. The word „pragmatic“ in its name refers to the importance of using language for social purposes. The word „organization“ means a specific way of organizing symbols (words), while the term „dynamic screen“ represents the original way of navigating between pages and a wide range of possible statements.

Key words: Augmentative and alternative communication, visual support, grafic symbols

Uvod

Svjedoci smo vremena u kojem sve veći broj djece rane dobi ima neku vrstu odstupanja na razini komunikacijskog i jezično govornog razvoja, zbog čega su njihove obitelji suočene s izazovima komunikacije u različitim okruženjima. Komunikacija je jedno od temeljnih ljudskih prava, a definira se kao primanje i slanje poruka preko nekog komunikacijskog kanala. Ostvarivanje komunikacije kod osoba urednog razvoja čini se vrlo jednostavnom i prirodnom vještinom, međutim postoje osobe koje imaju značajnih teškoća pri prirodnom započinjanju i održavanju komunikacije. Stoga osobe, u ovom radu posebno djeca rane dobi, koja ne mogu ostvariti svoje komunikacijske potrebe pomoću govora i/ili nedovoljno razvijenog jezika, imaju složene komunikacijske potrebe. Dakle, kad osoba iz bilo kojeg razloga ne može ostvariti svoje komunikacijske potrebe uobičajenim načinom komuniciranja, njezina sposobnost djelovanja u društvu znatno je ograničena. Složene komunikacijske potrebe su u mnogočemu različite i ovise od osobe do osobe (Beukelman i sur., 2013). Osobe koje imaju složene komunikacijske potrebe koriste neke od različitih sredstava potpomognute komunikacije jer se iz različitih razloga ne mogu koristiti govornim jezikom ili ne razumiju dovoljno govorni jezik. Osnovni cilj potpomognute komunikacije jest omogućiti svim ljudima ostvarivanje funkcionalne komunikacije, sudjelovanje osobe u dobno primjerenim aktivnostima te stjecanje novih znanja i iskustava (Rain ICT – AAC). Kad govorimo o dječjem razvoju, važno je naglasiti kako je komunikacija nužna za intelektualni rast i usvajanje znanja, za socijalizaciju i prilagodbu okolini te za djelovanje na svijet i ljude oko sebe. Iz tog razloga izuzetno je važno pravovremeno uključivanje djeteta i cijele obitelji u program rane intervencije. Koncept rane intervencije u

djetinjstvu definira se kao iskustvo i prilike koje djetetu s razvojnim teškoćama u ranoj i predškolskoj dobi pružaju roditelji i stručnjaci s ciljem unaprjeđenja stjecanja i uporabe ponašanja koja oblikuju i utječu na djetetove interakcije s ljudima i objektima (Dunst, 2007). Kad govorimo o ranoj intervenciji koja se pruža djeci rane dobi s odstupanjima na razini komunikacije i jezika, govorimo o čitavom spektru različitih intervencija. U ovom radu osvrnut ćemo se na potpomognutu komunikaciju kao intervenciju koja podrazumijeva jačanje komunikacijskih vještina djeteta putem alternativnih sredstava ili podržavanje i jačanje postojećih sredstava.

Potpomognuta komunikacija

Potpomognuta komunikacija najšire se opisuje kao skup postupaka i načina pomoću kojih se komunikacijske vještine pojedinca unaprjeđuju za funkcionalnu i učinkovitu komunikaciju (ASHA 2020). Ona podrazumijeva različite načine komuniciranja koji mogu nadoknaditi narušene obrasce komunikacije ili u potpunosti nadomjestiti komunikaciju govorom. Potpomognuta komunikacija namijenjena je osobama sa složenim komunikacijskim i jezično-govornim teškoćama, a može uključivati skup simbola, komunikacijske knjige, uređaje s glasovnim izlazom ili sintezom govora, manualne znakove, geste, tekst i vokalizaciju i dr. Može podrazumijevati potpunu zamjenu za komunikaciju govorom, primjerice kada osoba komunicira isključivo elektroničkim uređajem za sintezu govora, a može sadržavati postupke i metode koje služe kao nadopuna nedovoljno razvijenom govoru.

Sustav potpomognute komunikacije (prema Ivšac Pavliša, Jurjak, 2021) uključuje sve elemente koji čine korisnikov komunikacijski alat. Važno je naglasiti kako u kontekstu potpomognute komunikacije ne postoje univerzalni oblici koji će biti primjenjivi svim kandidatima za potpomognutu komunikaciju, već ona zahtijeva pažljivu personalizaciju pojedinom korisniku s obzirom na njegove sklonosti/interese, potrebe, sposobnosti i sve ostale čimbenike.

Kratka povijest potpomognute komunikacije

Potpomognuta komunikacija prvi se put spominje 50-ih godina prošlog stoljeća u kontekstu nadomjesne komunikacije osoba koje imaju značajne teškoće zbog kojih nisu razvile govor (Hourcade i sur., 2004). U tim prvim intervencijama, još uvijek nije bila utvrđena važnost razlikovanja jezika i govora pa su potpomognutu komunikaciju najčešće koristila djeca koja

nisu razvila govor. Tijekom tog razdoblja, potpomognuta komunikacija koja je za cilj imala razvoj govora, odnosila se na simbole bez pomagala, poput prirodnih gesta i znakovnog jezika (Hourcade i sur., 2004). Također, u tom periodu postojali su kriteriji koje su osobe morale zadovoljiti kako bi im bila omogućena potpomognuta komunikacija. Kriteriji su uključivali određenu razinu kognitivne sposobnosti, što znači da su mnoge osobe sa značajnim kognitivnim deficitima bile zakinite za korištenje iste. (Hourcade i sur, 2004). Međutim, nekoliko godina kasnije dolazi do odbacivanja kriterija za potencijalne korisnike potpomognute komunikacije, čime ona postaje dostupna svim osobama s teškoćama bez obzira na njihov stupanj. Ovaj značajan preokret dovodi do prepoznavanja pozitivnog učinka potpomognute komunikacije na razvoj govora. Od tada do danas došlo je do drastičnih promjena na svim razinama potpomognute komunikacije, posebice na razini populacije stručnjaka i korisnika kojima je dostupna i koji je koriste (Light i McNaughton, 2012). Na temelju spomenutih promjena dolazi do uvrštavanja usluga potpomognute komunikacije na popis usluga rane intervencije za dojenčad i hodončad (Wilcox, Campbell i Moore, 2006.), čime se osigurava dostupnost istih usluga u ranoj intervenciji. Zahvaljujući brojnim istraživanjima o učinkovitosti ovih intervencija, područje potpomognute komunikacije danas doživljava svoj vrhunac s obzirom na svoju znanstvenu utemeljenost, čime se naglašava njezina primarna uloga u ranoj intervenciji.

Podjela potpomognute komunikacije

Tradicionalna podjela potpomognute komunikacije je na simbole bez pomagala (eng. unaided symbols) i simbole s pomagalima (eng. aided symbols) (ASHA, 2021).

Simboli bez pomagala

Tehnike potpomognute komunikacije bez pomagala su one za čije korištenje nije potreban nikakav dodatan vanjski uređaj (Wilkinson i Henning, 2007), već za istu korisnik koristi samo svoje tijelo kao način komunikacije. Komunikacijska sredstva koja pripadaju ovoj kategoriji su: geste, manualni znakovi, znakovni jezik, facijalna ekspresija te predboličke vokalizacije (Wilkinson i Henning, 2007). Dakle, PK za koju nisu potrebna pomagala uključuje neverbalne načine komunikacije koje kod djece sa složenim komunikacijskim potrebama imaju komunikacijsku funkciju. U nastavku slijedi kratak opis navedenih komunikacijskih sredstava.

1. Geste – obuhvaćaju široku lepezu ekspresivnih radnji koje korisnik čini tijelom, kao što su facijalna ekspresija, kontakt očima te držanje tijela. Najveće ograničenje ovog komunikacijskog sredstva je što ono prenosi poruke koje su „ovdje i sada“, zbog čega osobe sa složenim komunikacijskim potrebama gestama ne mogu prenijeti ideje ili se referirati na osobe, predmete i događaje koji nisu ovdje (Millar i Scott, 1998).

2. Znakovni jezik – kao oblik potpomognute komunikacije najčešće koriste osobe s oštećenjem sluha. Rijetko ga koriste osobe sa složenim komunikacijskim potrebama jer je primjena znakovnog jezika u prvom redu ograničena na one osobe koje je koriste ili razumiju, a drugi razlog je taj što osobe sa složenim komunikacijskim potrebama najčešće imaju motoričke, senzoričke te kognitivne deficite, što značajno utječe na pravilno oblikovanje znakova (Millar i Scott, 1998).

3. Manualni znakovi – najčešće se primjenjuju u kombinaciji s drugim oblicima potpomognute komunikacije kao učinkovito sredstvo u poticanju ekspresivnog vokabulara osobe koja je koristi (Iacono, Mirenda i Beukelman, 2009). Manualni znakovi zahtijevaju urednu finu motoriku, stoga nisu prikladni za svu djecu (Wilkinson i Henning, 2007).

Simboli s pomagalima

Prema Wilkinson i Henning (2007) simboli s pomagalima uključuju prisutnost vanjskog fizičkog uređaja koji se koristi u komunikacijske svrhe, a mogu se podijeliti na niskotehnološka i visokotehnološka komunikacijska sredstva. Niskotehnološka komunikacijska sredstva zahtijevaju vrlo malo ili nimalo tehnologije te podrazumijevaju upotrebu nekog vanjskog pomoćnog sredstva. U tu kategoriju ubrajamo: komunikacijske ploče, komunikacijske knjige ili komunikacijske programe (npr. PECS Picture Exchange Communication Program).

S druge strane, visokotehnološka komunikacijska sredstva podrazumijevaju primjenu složene računalne i elektroničke opreme (Ivšac Pavliša i Jurjak, 2021), a u nju ubrajamo sustave kojima se upravlja pogledom, uređaje s glasovnim izlazom (električni komunikatori), prijenosna i osobna računala, tablete, pametne telefone te ostale oblike informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Slika kao riječ – neki od različitih modaliteta potpomognute komunikacije

Zašto vizualna podrška?

Vizualna podrška je sastavni dio svih oblika potpomognute komunikacije. Iako možda uzimana zdravo za gotovo, činjenica je da vizualna podrška olakšava snalaženje i funkcioniranje svakog pojedinca, ne samo djece i osoba s određenim teškoćama. Vizualni simboli sastavni su dio naše svakodnevnice. U funkciji su prepoznavanja (npr. različitih lokacija), određuju pravila (prometni znakovi i signalizacija, različiti smjerokazi, znakovi zabrana kao npr. znak za zabranjeno pušenje u određenim prostorima, u doba pandemije znak za obavezno nošenje maske i sl.), pojednostavljaju upute (npr. shematske upute za sastavljanje komada namještaja), služe kao podsjetnici koji označavaju različite odnose ili rasporede.

Podrška u vidu vizualnih simbola predstavlja najmoćniji alat za maksimiziranje učenja. Djeci i pojedincima s visoko razvijenom vizualnom percepcijom, koji bolje reagiraju na vizualni podražaj ili dodatnu vizualnu podršku uz auditivni input, olakšava se usvajanje novih informacija, širenje spoznaja, pamćenje, povećanje motivacije, regulacija ponašanja.

Primarno, neki od AAC sustava kreirani su za djecu s PSA. Prema navodima iz stručne literature, oko 30% osoba s PSA ne razvija govor u mjeri koja zadovoljava njihove dnevne komunikacijske potrebe (Light, Roberts, Dimarco i Greiner, 1998, Ivšac-Pavliša i Jurjak, 2021). Jedan od razloga su narušene vještine motoričkog planiranja kod tih osoba. Jednostavnija je motorička izvedba uzimanja sličice i pružanja drugoj osobi (komunikacijskom partneru) ili pritiska odgovarajućeg grafičkog simbola na ekranu visokotehnološkog uređaja od motoričke izvedbe govora, koja zahtijeva suptilne i precizne pokrete i procese govornih organa i produkcije govora. Brojna druga obilježja potpomognute komunikacije su bazirana na sposobnostima osoba s PSA, koja im omogućuju da nadomjeste svoje slabe strane i iskoriste sve potencijale. Vizualni modalitet potpomognutih oblika komunikacije je obilježje vizualnih kodova koje osobe s PSA dokazano bolje obrađuju (Althaus, DE Sonnevile, Minderaa, Hensen i Till 1996, Ivšac-Pavliša i Jurjak, 2021). Vizualni simboli u potpomognutoj komunikaciji predstavljaju sredstvo za jezično razumijevanje koje je bazirano više na prepoznavanju nego na pamćenju. Nadalje, osobe s PSA pokazuju interes za materijalne, nežive predmete, što podupire usvajanje komunikacije grafičkim simbolima na niskotehnološkim, kao i na visokotehnološkim sredstvima. Razina složenosti simbola može se regulirati kroz primjenu

svakog oblika potpomognute komunikacije, prilagodbom svakom individualnom korisniku, s obzirom na njegovu trenutnu razinu znanja, vještina, sposobnosti i interesa, čime se korisnicima olakšava problematično obrađivanje složenijih signala. Frustracije i teškoće pri promjenama, karakteristične za osobe s PSA, ublažavaju se kroz primjenu potpomognute komunikacije njezinom statičnošću, strukturiranošću i predvidljivošću. Vizualni simboli koji se koriste u AAC (sličice, knjige, visokotehnološki uređaji), svojom materijalnom prirodom osobama s PSA olakšavaju komunikaciju s partnerom, budući da se teže snalaze u izravnoj socijalnoj interakciji. Primjena vizualnih simbola u potpomognutoj komunikaciji osigurava trenutačno sredstvo komunikacije, ne rezultira stresom, a može anticipirati i spriječiti određena nepoželjna ponašanja.

U *Tablici 1.* su ukratko prikazana neka od obilježja PSA-a te značajke potpomognute komunikacije koja koristi jake strane te na taj način reducira deficite i olakšava socijalno funkcioniranje.

Poremećaji iz spektra autizma	Potpomognuta komunikacija
Bolji u obradi vizualnih informacija	Upotreba vizualnih kodova
Interes za nežive predmete	Mogućnost kontrole razine složenosti
Teškoće sa kompleksnim signalima	Statičnost i predvidljivost
Teško nošenje s promjenama	Premosnica do komunikacijskog partnera
Teškoće s motoričkim planiranjem	Motorički jednostavnija izvedba nego tijekom govora
Anksioznost	Intervencije potpomognute komunikacije ne primjenjuju pritisak ili stres

Izazovi u ponašanju	Osigurava trenutačno sredstvo komunikacije, anticipirajući nepoželjna ponašanja
Teškoće u pamćenju	Osigurava sredstvo za jezično razumijevanje koje počiva više na prepoznavanju nego na pamćenju

Tablica 1. Obilježja PSA-a i njihov odnos prema mogućnostima koje koristi potpomognuta komunikacija (Cafiero, 2005, Ivšac-Pavliša i Jurjak, 2021).

U nastavku, bit će navedeni i opisani neki od znanstveno utemeljenih oblika i strategija potpomognute komunikacije, baziranih na vizualnoj podršci i široko rasprostranjeni u praksi.

PECS (Picture Exchange Communication System) – sustav komunikacije putem razmjene slika

PECS sustav su razvili Lori Frost MS, CCC-SLP i Andy Bondy PhD 1985. g. u sklopu Delaware Autistic programa kao oblik alternativne i augmentativne komunikacije. Inicijalno je bio namijenjen za neverbalne osobe, osobe s intelektualnim teškoćama i djecu s PSA (Charlop-Christy, Carpenter, Le, LeBlanc i Kellet, 2002, Rosandić-Grgić, 2021), nakon što je zaključeno da standardni logopedski postupci ne daju željeni učinak, niti se ostvaruju krajnji terapijski ciljevi. Obilježja ovog sustava omogućavaju uspješno savladavanje prepreka socijalnom funkcioniranju pojedinca s PSA, istovremeno djelujući na motivaciju i poticanje osnovnih komunikacijskih vještina (Ogletree, Oren i Fischer, 2007, Bujas-Petković i Škrinjar, 2010, Rosandić-Grgić, 2021). S vremenom je upotreba PECS-a proširena na širok spektar teškoća i na sve dobne skupine. Naročitu dobrobit pokazuje kod osoba s traumama, oštećenjima mozga i kod neuroloških bolesnika. Baziran je na principima primijenjene analize ponašanja, odnosno koristi različite tehnike bihevioralnog učenja, pri čemu se pažnja jednako obraća i na poticaje (upute) pružene prije očekivanog ponašanja te na odgovor koji se očekuje, ali i na posljedice koje proizlaze iz određenih vrsta ponašanja. Prije svega poučava korisnika da koristi funkcionalne komunikacijsko-socijalne vještine u svrhu traženja željenog objekta ili aktivnosti od druge osobe (komunikacijskog partnera). Poticanje razvoja tih funkcionalnih

komunikacijskih vještina dovodi do krajnje i osnovne svrhe PECS sustava – razvijanje spontane i neovisne komunikacije uz pomoć razmjene slika, s različitim osobama, na različitim mjestima, odnosno u različitim socijalnim kontekstima. On omogućuje poticanje vještina iniciranja za različite komunikacijske svrhe – traženje predmeta ili aktivnosti, traženje pomoći, traženje stanke, odbijanje neželjenih predmeta/aktivnosti, odabiranje između više predmeta/aktivnosti, odgovaranje na naloge i upite, slijeđenje uputa čekanja, slijeđenje signala za promjene u okolini, što se sve uči kroz njegovih šest faza (Rosandić-Grgić, 2021). Motivacija za korištenje PECS komunikacijskog sustava osigurava se rezultatom svake komunikacijske izmjene, koji za korisnika uvijek mora biti pozitivan. U početku učenja PECS-a osoba daje sličicu komunikacijskom partneru, zauzvrat odmah dobiva željeni objekt ili aktivnost, što djeluje poticajno i motivirajuće za daljnje komunikacijske izmjene i interakciju. Iz tog razloga je vrlo bitno prije početka poučavanja dobro odrediti preferirane (poželjne objekte) svakog individualnog korisnika.

Neke od dodatnih prednosti i razloga dobre prihvaćenosti PECS metode od strane korisnika i njihove okoline su to što pripada u tzv. niskotehnološka sredstva, tj. za njegovu upotrebu nije potreban elektronički uređaj. Ne zahtijeva skupe materijale i opremu (potrebno je nabaviti čičak traku, izraditi sličice te kupiti ili napraviti PECS komunikacijsku knjigu), što ga čini dostupnim svim potencijalnim korisnicima. Korisnici s PSA ga lakše prihvaćaju jer ne zahtijeva neke socijalno-komunikacijske bazične elemente koji im predstavljaju teškoću kao što je npr. uspostavljanje kontakta pogledom. Također, prednost za te korisnike je i u tome što se u početku poučavanja ne započinje učenjem imenovanja objekata i aktivnosti na slikama, već se uči njihovo prepoznavanje (Heflin i Alaimo, 2007, Rosandić-Grgić, 2021). Brojna istraživanja idu u prilog ovoj dugogodišnjoj kliničkoj praksi. Dokazano je da primjena PECS-a povećava socijalno iniciranje (Carr i Felce, 2007, Rosandić-Grgić, 2021), potiče razvoj verbalnog govora (Beck, Stoner, Bock i Parton, 2008), omogućuje korisniku komunikacijsko sredstvo za izražavanje potreba, smanjivanje nepoželjnih ponašanja i njihovu zamjenu funkcionalno i socijalno prihvatljivim obrascima ponašanja (Charlop-Christy i sur., 2002, Rosandić-Grgić, 2021).

U posljednje vrijeme neki stručnjaci ipak ističu da se u korištenju potpomognute komunikacije treba osloniti na inicijativu djeteta i komunikacijski proces u cjelini (Von Techner, 2018, Hartman, 2019, Rosandić-Grgić, 2021), tj. da treba poticati komunikacijski uspjeh, a ne samo

slijepo slijediti strogo definirane faze u PECS-u. Također, smatraju da PECS nije dovoljno poticajan za nadogradnju već usvojenih komunikacijskih vještina i unaprjeđivanje socijalnih vještina. Neki autori (Berkowitz, 2018, 2019) ističu da ponekad taj sustav zahtijeva previše truda, npr. djeci s teškoćama motoričkog planiranja, prilikom traženja odgovarajuće sličice u punoj knjizi. Također, iako roditelji, učitelji i terapeuti često dodaju nove sličice u svrhu širenja rječnika, te sličice su najčešće imenice, što taj rječnik ipak čini ograničenim. Dijete neće proširiti jezične vještine bez morfologije i sintakse.

Priprema za PECS

Stvaranje okruženja poticajnog za komunikaciju

Za djecu koja kasne ili odstupaju u govorno-jezičnom razvoju, moramo razviti plan za aktivno učenje jezika. Moramo izgraditi okruženja za učenje u kojima ćemo djeci olakšati razvoj funkcionalnih komunikacijskih vještina. To činimo stvaranjem mnogih prilika za komunikaciju unutar fizičkog okruženja koje sadrži interesantne materijale i korisne aktivnosti. Samo izloženost tim materijalima i aktivnostima nije dovoljna za razvoj komunikacijskih vještina. Moramo ostvariti cilj na tim prilikama uvođenjem specifičnih strategija za učenje specifične komunikacijske vještine. Kao rezultat mnogih zbunjujućih faktora u učionicama i domovima, često kreiramo okruženja koja nisu pogodna za jezični razvoj. Halle (1984) je opisao načine na koje često potkopamo ili prisvojimo komunikaciju i posljedično ne kreiramo efektivno prilike za komunikaciju.

1. Prisvajanje okruženja se događa kada je je sve lako dostupno „besplatno“ (bez truda). Zašto bi dijete trebalo iskomunicirati potrebu ili želju nekome kada je sve već dostupno? Npr. za doručkom se pobrinemo da dijete ima sve što želi ili mu treba.
2. Neverbalno prisvajanje se događa kad nismo upoznati s djetetovim trenutnim vještinama i mogućnostima pa posljedično i ne očekujemo i ne podučavamo idući korak. Npr. dajemo djetetu sok za doručkom zato jer ne znamo zna li ga ono samo tražiti ili ne zna, umjesto da ga podučimo da ga traži.
3. Verbalno prisvajanje se događa kada mi preuzmemo vodstvo i ne dajemo priliku za inicijativu djetetu. Zapravo, obeshrabrujemo jezičnu inicijativu kod djece koja imaju razvijeno

nešto funkcionalne komunikacije. Npr. možda ćemo reći „Izvoli svoj sok“ za doručkom, umjesto da podučimo dijete da ga traži.

Okruženje koje je pogodno za razvoj komunikacije je ono u kojem mi:

1. Kreiramo brojne prilike za komunikaciju
2. Dobro poznajemo djetetove trenutne vještine i planiramo podučavanje sljedećih
3. Očekujemo komunikaciju

Kada pogledamo dan proveden s djetetom, ono što vidimo je cijeli niz aktivnosti. Kod kuće se oblačimo, pripremamo obroke i jedemo ih, igramo se, obavljamo kućanske poslove, gledamo televiziju. U školi/vrtiću postoje lekcije, tjelesna kultura, kreativna izražavanja, odmor, doručak, užina, ručak. Unutar svake od ovih aktivnosti moramo stvoriti prilike za komunikaciju kreirajući situacije u kojima će dijete vjerojatno poželjeti nešto tako da ga možemo naučiti da to iskomunicira kako bi to i dobio. Da bismo to napravili, mi:

- moramo prepoznati/predvidjeti što bi dijete moglo poželjeti tijekom određene aktivnosti
- moramo napraviti tako da taj objekt „nestane“ dovoljno dugo da bi se kod djeteta javila potreba ili želja za njime.

Da bi objekti „nestali“, moramo organizirati fizičko okruženje na način da ti objekti nisu lako dostupni. Npr. stavimo omiljene igračke na visoku policu, tako da su vidljive djetetu, ali van njegovog doseg. Stavimo djetetove omiljene grickalice i pića na najvišu policu u frižideru. Stavimo omiljenu hranu u posudu koju dijete ne može otvoriti. Kada primijetimo da je dijete zainteresirano za određeni objekt, iskoristimo taj interes za očekivanje i podučavanje komunikacije. Dijete možemo privući ili „namamiti“ kako bi stvorili želju za taj objekt. Zatim pažljivo kontroliramo djetetov pristup objektu tako da mi postajemo sredstvo s kojim će dijete dobiti željeni objekt.

Primjeri „komunikacijskih mamaca“:

- jedemo željenu hranu pred djetetom bez da mu ponudimo

- aktiviramo igračku na navijanje, pustimo da stane, zatim je pružimo djetetu
- otvorimo kutijicu balona od sapunice, malo pušemo, zatvorimo kutijicu i damo je djetetu. Napušemo veliki balon i polako ga ispušemo. Zatim ga damo djetetu ispuhanog ili ga držimo blizu usta i čekamo
- držimo hranu ili igračku koju dijete ne voli blizu djeteta
- dok dijete gleda, stavimo željenu hranu ili igračku u prozirnu kutiju koju ne može otvoriti, a zatim stavimo kutiju pred dijete i čekamo.

Da bismo dodatno kreirali prilike za komunikaciju, trebamo iskoristiti prilike koje nam se pružaju tijekom dana. Npr. završavamo obrok, a dijete sjedi tiho. Primijetimo da gleda igračku na drugoj strani sobe. Takvu situaciju treba odmah iskoristiti i preokrenuti u priliku za zahtijevanje, na način da uzmemo željenu igračku i odmah učimo dijete da je traži.

Jednom kada smo kreirali jednu komunikacijsku priliku i naučili komunikaciju u toj situaciji, moramo kreirati iduću priliku. To znači da komunikaciju moramo učiti cijeli dan, moramo osigurati da se prilike za komunikaciju javljaju kroz sve aktivnosti. Neke aktivnosti su pogodnije za kreiranje komunikacijskih prilika. Aktivnost mora sadržavati materijale koje dijete voli, tako da možemo napraviti da „nestanu“ kako bi dijete bilo motivirano da ih dobije natrag. Npr. ako dijete voli bojati flomasterima, možemo mu dati samo papir i jedan flomaster – tada će vrlo vjerojatno biti motivirano da traži drugi. S druge strane, ako za ručkom pokušavamo da dijete pojede novu vrstu hrane/namirnice, vrlo je vjerojatno da je neće sam zatražiti. To ne znači da ovakvu vrstu aktivnosti ne bismo trebali uvrstiti u dnevni raspored.

Potrebno je poznavanje djetetovih trenutnih vještina kako bismo mogli planirati usvajanje iduće. Ako dijete podučavamo da nešto traži/zahtijeva, moramo znati kako on to trenutno radi. Ispunjavanjem tzv. *checkliste* kritičnih komunikacijskih vještina dobijemo tu informaciju. Zatim moramo znati koju vještinu aktivno želimo naučiti. Npr. ako se dijete buni za doručkom jer mu niste uključili njegovu omiljenu čokoladicu uz žitarice, možemo ga naučiti da razmijeni sličicu za tu čokoladicu. Ako može tražiti objekt koristeći jednu sliku ili riječ, možemo ga naučiti da koristi frazu.

Kada smo organizirali okruženje na način da „izmami“ komunikaciju i kada znamo koju vještinu želimo podučiti, moramo očekivati od djeteta da komunicira. U mnogim situacijama, „život nam je lakši“, ako djetetu samo damo objekt koji treba ili želi. Ako imate puno posla u kućanstvu i kaotično vrijeme za obrok, večera je manje grozničava ako se pobrinite da dijete ima sve: njegov tanjur, pribor za jelo, čašu, ubrus, hranu i piće. U školi, za vrijeme odmora, razredi izlaze lakše i tiše ako učenici unaprijed dobiju jakne, kapute i rukavice prije izlaska van. Vrijeme za užinu je manje komplicirano ako ponudimo samo jedan objekt i odmah ga damo svakom djetetu. Ali, ako uvijek „odrađujemo za dijete“, tada ne možemo podučavati komunikaciju.

Određivanje pojačivača, preferiranih (poželjnih) objekata i distraktora (nepreferirani, nepoželjni objekti)

Da bi mogli izraditi sličice za početak komunikacijskog poučavanja putem PECS-a, prvo se moraju odrediti „pojačivači“ (poželjni, preferirani objekti) i distraktori (nepoželjni, nepreferirani objekti). U PECS-u se ta procjena obično vrši kroz tri koraka:

1. Intervju s osobama bliskim korisniku, koji će znati navesti više stvari koje dijete voli
2. Promatranje djeteta u nestrukturiranoj situaciji s pristupom velikom broju objekata/aktivnosti, kojim će se steći uvid čemu dijete češće pristupa/vraća se, što izbjegava i sl.
3. Formalna procjena pojačivača. Djetetu se nudi više objekata (najčešće poslastice i igračke) i bilježe se njegove reakcije (poseže li za objektom ili ga odguruje), što radi s tim objektom (jede ga, igra se s njim, samo ga drži), kako reagira ako mu ga pokušamo oduzeti (protestira, nema nikakvu reakciju), kako reagira kad mu ga ponovno ponudimo. Najpoželjniji objekt (onaj za kojim je dijete posegnulo barem 3 puta uzastopce) se ukloni, a zatim se postupak ponavlja s ostalim objektima. Sve reakcije se bilježe i boduju u posebnoj tablici te se na kraju dobiva hijerarhija pojačivača i distraktora.

Izrađivanje sličica i knjige

Sličice se izrađuju na temelju dobivene hijerarhije pojačivača i distraktora. Baza za izradu sličica obično je „Boardmaker™“ i plastificiraju se kako bi bile dugotrajnije. Knjiga se može kupiti direktno od „Pyramid Educational Consultants“ (www.pecs.com), no može se i izraditi uz minimalni trošak. Na dnu naslovne stranice mora biti rečenična traka, koja se kao i sličice može odvojiti od knjige. Za lijepljenje sličica u knjigu se koristi dvostrana čičak traka. Veličina sličica određena je literaturom, ovisno o trenutnoj razini i vještinama djeteta/osobe koja koristi PECS, a bitno je da su sve sličice jednake veličine. Knjiga također može biti različitih veličina, također se prilagođava korisniku (npr. malom djetetu koje tek kreće s primjenom PECS-a nećemo dati najveću knjigu). Materijali se dalje prilagođavaju i proširuju, ovisno o napretku.

Šest faza PECS-a

PECS sustav ima šest vrlo strukturiranih faza, od kojih svaka ima svoj glavni cilj. Nije vremenski određeno trajanje pojedine faze, već postoje jasno definirani kriteriji koji moraju biti zadovoljeni za prelazak u sljedeću fazu. Ne završe svi korisnici svih šest faza, što ovisi isključivo o njihovim individualnim sposobnostima. Uvjet je da se ne preskaču faze, jer svaka od njih sadrži posebne vještine koje se moraju savladati. Npr. čak iako je dijete donekle verbalno, ne smije preskočiti prvu fazu.

I. FAZA – fizička razmjena

U prvoj fazi sudjeluju tri osobe (dijete/korisnik, komunikacijski partner i osoba koja predstavlja fizičku podršku). Cilj ove faze je davanje sličice komunikacijskom partneru u zamjenu za željeni objekt. Komunikacijski partner neverbalno potiče dijete s poželjnim objektom (pojačivačem), daje mu objekt po primitku sličice unutar ½ sekunde i imenuje ga. Fizička podrška čeka inicijativu djeteta, pruža fizičku podršku (svojom rukom uzima djetetovu ruku, uzima sličicu i ispušta je u ruku komunikacijskog partnera, eventualno prekida i ispravlja ometajuća ponašanja: npr. dijete ispušta sličicu iz ruke, želi otići od stola i sl.). Postepeno se smanjuje podrška komunikacijskog partnera i fizičke podrške.

II. FAZA – udaljenost i ustrajnost (poticanje samostalnosti)

U drugoj fazi još uvijek su prisutne tri osobe. Glavni cilj je ustrajanje unatoč preprekama, nastavak učenja kako komunicirati, unapređenje komunikacije. Uvodi se PECS knjiga, na kojoj se sada nalazi sličica s kojom se radi. Postepeno se povećavaju udaljenosti (prvo knjiga; dijete mora ustati i otići do nje po sličicu, a zatim i komunikacijskog partnera; dijete mora otići do knjige po sličicu pa zatim i negdje dalje u prostoriji do komunikacijskog partnera).

III. FAZA – diskriminacija

Treća faza je u PECS-u najzahtjevnija. Fizička podrška više nije potrebna. U slučaju greške, primjenjuje se sustav korekcije greške u 4 koraka. Glavni cilj je diskriminacija sličica, odabir ispravne sličice, a u ovoj fazi se uči i služiti knjigom, tj., tražiti odgovarajuću sličicu po knjizi. Sastoji se od dvije podfaze. U III. A fazi se djetetu nudi sličica poželjnog i sličica nepoželjnog objekta pa on mora ponuditi ispravnu. U III. B fazi se nudi više sličica poželjnih objekata te također mora diskriminirati odgovarajuću.

IV. FAZA – struktura rečenice

Glavni cilj ove faze je slaganje rečenica uz unaprijed postavljene rečenične startere (npr. „ja želim“) na rečeničnoj traci. S vremenom se rečenica može proširivati pridjevima, glagolima i prijedlozima.

V. FAZA – odgovaranje na pitanja

Do ove faze se djetetu ne postavlja pitanje što želi, pa se ono sada uči odgovarati na pitanja upotrebom cijele rečenice (samo slaže cijelu rečenicu na rečeničnu traku, uključujući i starter „ja želim“).

VI. FAZA – komentiranje

Dugoročni cilj ove faze je da dijete nauči spontano komentirati svijet oko sebe. Uvode se novi starteri. Kreće se od jednostavnijih pitanja („Što vidiš?“, „Što čuješ?“, itd.), a zatim se komentiraju novosti, promjene, neobični događaji.

PODD (Pragmatic Organization Dynamic Display) komunikacijske knjige

PODD je jedan od najpoznatijih sustava komunikacijskih knjiga i setova stranica za elektroničke uređaje koji generiraju govor. Osmislila ga je logopedinja Gayle Porter, koja radi u CPEC-u (Cerebral Palsy Education Centre, Melbourne, Australia) i primarno je razvijen za djecu s cerebralnom paralizom za rad u vrlo ranoj intervenciji i kroz kućnu upotrebu, no danas je njegova upotreba široko rasprostranjena za djecu i odrasle osobe sa složenim komunikacijskim potrebama. U Hrvatskoj je još uvijek rjeđe korišten od PECS sustava za razmjenu slika, no polako nalazi sve veće mjesto u kliničkoj praksi. Cilj PODD komunikacijskih knjiga je omogućiti komuniciranje cijelo vrijeme, u svim okruženjima, kroz široki raspon tema i različite poruke. Pri tome je naglasak i na načinu na koji se podučava rječnik i komunikacija. PODD komunikacijske knjige sadrže i bazični (sržni), najčešće upotrebljavani rječnik, ali i specifični (rubni) rječnik, za specifične situacije. Rubni rječnik odabiru uglavnom sami korisnici ili osobe koje ih jako dobro poznaju.

Sam naziv PODD objašnjava njegove glavne značajke. Pragmatična se odnosi na način na koji upotrebljavamo jezik u socijalnom smislu, odnosno u socijalne svrhe. Organizacija označava da su riječi i simboli u PODD komunikacijskoj knjizi organizirani na vrlo sistematski način. Dinamični prikaz (zaslon) označava dinamično kretanje između stranica knjige s velikim brojem riječi (simbola) i širokim rasponom mogućih iskaza.

PODD knjige započinju s nizom komunikacijskih namjera kroz upotrebu pragmatičnih startera kojim signaliziraju namjeru ili svrhu i korisniku omogućuju dovoljan rječnik da zadovolji sve potrebe i teme. U drugim komunikacijskim knjigama, kretanje kroz knjigu obično podrazumijeva okretanje jedne po jedne stranice dok se traži specifični simbol ili zahtijevaju pamćenje koju kategorijsku stranicu treba okrenuti. Korisnici mogu postati frustrirani ako ne mogu brzo naći specifični simbol, ili im pažnju mogu odvući drugi simboli koji nisu povezani s porukom koju su htjeli dati. PODD knjige sadrže neke jednostavne, a vrlo praktične značajke koje poboljšavaju učinkovitost okretanja stranica. U njima je sadržan poseban sustav za navigaciju među stranicama koji omogućava korisniku i njegovom komunikacijskom partneru brzo i lako pronalaženje odgovarajućeg simbola (npr. na simbolima se nalaze brojeke u gornjem desnom uglu koje daju uputu: „Idi na stranicu broj..“). Simboli na stranici imaju stalnu poziciju, što također olakšava brzo pronalaženje određenog simbola, čime se razvija automatizacija pristupa često korištenim simbolima te dugoročno i komunikacijska tečnost

(Popčević, 2021). Postoje i određene fraze koje se često koriste u komunikaciji i koje u ovom slučaju ubrzavaju poruku, zatim simboli koji označavaju glagolsko vrijeme (već se dogodilo, dogodit će se, događa se).

Na prvim stranicama PODD knjige nalaze se neke opće riječi i fraze koje se mogu upotrijebiti tijekom različitih aktivnosti (npr. „još“, „gotovo“, „pomoć“, „ti“, „čekaj“ i sl.). Nakon toga slijedi glavni navigacijski izbornik s pragmatičkim ishodištima koja upućuju na ostatak rječnika (Popčević, 2021). Neki od primjera pragmatičkih ishodišta su: „sviđa mi se“, „ne sviđa mi se“, „nešto nije u redu“, „imam nešto za reći“, „postavljam pitanje“, itd. (Porter, 2007, Popčević, 2021). Ako korisnik želi nešto pitati, pokazat će simbol „postavljam pitanje“, a navigacijski broj ga zatim odmah upućuje na stranicu s različitim vrstama pitanja. Ta pragmatička ishodišta su glavno obilježje ovih knjiga jer omogućuju izražavanje različitih komunikacijskih funkcija i upravo je ta organizacija rječnika po pragmatičkim načelima glavno obilježje po kojem se PODD razlikuje od ostalih komunikacijskih knjiga (Popčević, 2021).

Nadalje, simboli su organizirani i prema drugima načelima poput grupiranja simbola u kategorije prema vrsti riječi (imenice, glagoli, pridjevi), semantičkoj povezanosti (hrana, piće, mjesta i sl.) ili specifičnim aktivnostima (igra loptom, odlazak na igralište itd.). Iskustva u korištenju PODD-a pokazuju da čak i djeca rane dobi i djeca s intelektualnim teškoćama uče koristiti kategorije kao dio jezične strukture i prije nego usvoje kategorizaciju na kognitivnoj razini (Porter, 2007, Popčević, 2021).

PODD komunikacijske knjige mogu biti različitih veličina, odnosno s različitim brojem simbola na stranici. Veličina će biti određena procjenom korisnika, odnosno njegovih trenutnih vještina, sposobnosti i potreba. Porter (2007) navodi da raspon stranica, broj simbola i metoda pristupa ovise o vizualnim i kognitivnim sposobnostima pojedinca te njegovim komunikacijskim potrebama. Nove riječi/simboli se mogu lako dodavati po potrebi. Postoje i gotove PODD bazične knjige koje su nastale u suradnji s postojećim korisnicima i koje se također mogu koristiti u početku, a zatim se uz njihovo korištenje modificiraju prema individualnom korisniku. Za izradu knjiga potreban je PODD CD s generičkim knjigama različitih veličina te Boardmaker™.

Primjenjiv je i za niskotehnološka (komunikacijske knjige) i visokotehnološka pomagala (stranice za komunikacijske elektroničke uređaje). Korisnici PODD-a obično koriste oboje,

budući da elektronički uređaj može zakazati u nekim situacijama (prazna baterija, određene lokacije kao npr. plaža, bazen i sl. nisu pogodne za elektroničke uređaje i sl.).

Budući da djeca najučinkovitije uče potpomognutu komunikaciju putem istih metoda na koje uče verbalnu komunikaciju – uz modeliranje u prirodnom i funkcionalnom kontekstu, ovdje značajnu ulogu ima komunikacijski partner. On modelira po knjizi sve što se govori, i ono što govori dijete i ono što govori on sam (potkrepljuje svoj govor simbolima u knjizi). Za to je potrebna i strategija predviđanja koje će stranice, odnosno koji simboli biti potrebni za kreiranje određene poruke. Važne su i strategije za rješavanja eventualnih komunikacijskih nesporazuma uz simbole: „nije u mojoj knjizi“, „ne znam“, „ne razumijem“, „objasni mi“, „to nije ono što želim reći“, „ups!“ (Porter, 2007, Popčević, 2021).

TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Related Handicapped Children)

TEACCH metoda je razvijena kasnih sedamdesetih godina prošlog stoljeća na University of North Carolina kao integrirani i učinkovitiji pristup pružanja podrške osobama s PSA-om. To je akademski program koji se temelji na znanstvenim dokazima i počiva na ideji da osobe s PSA-om vizualno uče te stoga učitelji moraju svoj stil podučavanja i kreiranje programa prilagoditi u skladu s tim. Radi se o cjelovitom, visoko strukturiranom pristupu koji obuhvaća procjenu djeteta (njegovih interesa i potreba, mora odgovarati trenutnoj kognitivnoj razini svakog djeteta), kreiranju individualiziranog programa i njegovu kontinuiranu evaluaciju. Često se poistovjećuje s vizualnim rasporedima, no on je puno više od toga. Vizualni rasporedi su njegov sastavni i bitan dio, ali nisu jedini element.

Utemeljen je na principima primijenjene analize ponašanja i rutinama koje su nužne djeci jer se njima osigurava dovoljna razina podrške, sprečava se da dijete pogriješi, kao i prazan hod. Omogućava situacijsko učenje i učenje u prirodnim uvjetima, čime potiče generalizaciju, dokazano povećava motivaciju i smanjuje nepoželjna ponašanja.

Osnovni TEACCH principi

Provođenje TEACCH metoda podrazumijeva tri osnovna principa i specifične korake. Prvi princip se odnosi na organizaciju prostora. Svaki prostor u kojem se provodi TEACCH (najčešće su to učionice), podijeljen je na određene zone (zona učenja, zona zajedničkih aktivnosti, zona

za opuštanje, zona za igru i sl.) Svaka od navedenih zona (i sve vezano uz nju) mora biti označena vizualnim simbolima, što označava korisniku snalaženje u prostoru te mu daje konkretnu uputu kamo mora ići i što će tamo raditi.

Drugi vrlo bitan princip su vizualni rasporedi. Mogu biti opći ili individualni (svaki od njih dnevni ili tjedni) te obiteljski ili školski. Svaki raspored sastoji se od niza simbola koji predstavljaju aktivnosti i zadatke koje dijete mora izvršavati, a na kraju svakog rasporeda se nalazi omotnica u koju se spremaju sličice s obavljenim zadacima. Na taj način dijete jasno vidi što dalje slijedi, odnosno što može očekivati.

Treći princip je organizacija materijala. Svaki didaktički ili radni materijal u učionici mora biti označen vizualnim simbolom, ali taj simbol mora biti i na ormarima ili policama gdje materijal uvijek stoji (uvijek je na istom mjestu). Na taj način, djetetu je dana informacija gdje može uzeti materijal za rad i gdje će ga vratiti kada s njim završi. Ukoliko se TEACCH provodi u obitelji, nije nužno da sav namještaj i igračke ili zadaci budu označeni na ovaj način, ali moraju stajati uvijek na istom mjestu te se moraju vratiti na to isto mjesto kada završi aktivnost s njima.

Koraci u provođenju TEACCH-a

Svaka aktivnost/zadatak u TEACCH-u se uvijek izvršava po načelu s lijeva na desno. To konkretno znači da dijete sjedi za stolom na kojem mu je s lijeve strane materijal za rad, aktivnost će provoditi na sredini ispred sebe, a izvršeno će spremati u kutiju s desne strane stola. Izvršavanje zadatka je olakšano time što je ispred njega na stolu zadatak prikazan vizualnim simbolima, podijeljen na korake. Koliko koraka, odnosno koja je razina složenosti, ovisit će isključivo o djetetovoj trenutnoj kognitivnoj razini, njegovim sposobnostima, potrebama i interesima. Također, uz dijete se nalazi i osoba koja će mu po potrebi pružiti i fizičku podršku pri rješavanju, te na taj način spriječiti prazan hod ili pogrešku, odnosno omogućiti djetetu isključivo uspjeh pri rješavanju. Na kraju svake aktivnosti, dijete dobije određenu nagradu.

Zaključno o TEACCH metodi

Često se krivo podrazumijeva da je TEACCH namijenjen samo za djecu, no TEACCH metoda izvrsno funkcionira sa svakim pojedincem s PSA. Namijenjen je za osobe s PSA na svim

razvojnim razinama, a ne samo za osobe s intelektualnim teškoćama. Osim razvijanja vještina i osiguravanja strukture, potpomaže i jezično-govorni razvoj, a također pomaže pojedincima da ostvare funkcionalne odnose i ugodne socijalne interakcije.

Još neki široko primjenjivi oblici vizualne podrške u potpomognutoj komunikaciji

Za podizanje motivacije vrlo su korisni „prvo-onda“ sustavi i sustav tokena. „Prvo-onda“ sustav sam govori na kojem principu funkcionira; prvo aktivnost, onda željeni predmet. U početku se uvijek koristi konkretni predmet (istovremeno se djetetu pokaže didaktički materijal i nagrada koju želi), a kasnije se konkretni predmeti zamjenjuju vizualnim simbolom (slika, fotografija). Moramo biti sigurni da je djetetova pažnja bila usmjerena, odnosno da je percipiralo uputu. Nagrada mora biti blizu, vidljiva, ali ne na dohvata ruke djetetu, kako ne bi prekinulo aktivnost. Kao i kod svakog oblika potpomognute komunikacije, izrazito je bitna dosljednost u provođenju. „Prvo-onda“ sustavi potiču samoregulaciju, motivaciju, samopouzdanje i pažnju.

Pomoću token sustava osnažuje se djetetovo ponašanje davanjem tokena/žetona za željenu reakciju. U principu predstavljaju sklapanje dogovora s djetetom; dijete zamjenjuje token ili određeni broj tokena za željeni objekt („ja radim za:...“). Najčešće se primjenjuju kod djece koja ne reagiraju na socijalnu nagradu ili pohvalu.

Socijalne priče i kognitivne slike su oblici potpomognute komunikacije pomoću kojih modeliramo poželjna ponašanja i time smanjujemo nepoželjna. Socijalne priče opisuju određenu socijalnu situaciju koja podrazumijeva određene uloge i primjerene reakcije. Ne mijenjaju djetetovo ponašanje direktno, već mu omogućuju da shvati što se događa u okolini nakon ponašanja i time dijete poučavaju socijalnim vještinama. Pisane su u prvom licu, usmjeravaju dijete prema poželjnom obrascu ponašanja i uvijek završavaju s formulacijom: „Pokušat ću, Trudit ću se da...“, čime štite dijete od neuspjeha. Čitaju se prije situacije u kojoj očekujemo da se nepoželjno ponašanje može pojaviti ili na početku svakog dana.

Kognitivne slike su strategije za poučavanje socijalnim vještinama davanjem potrebnih informacija djetetu u vizualnom obliku. Sastoje se od niza vizualnih simbola popraćenih tekstom. Za razliku od socijalnih priča, kognitivne slike se primjenjuju neposredno nakon ispoljenog nepoželjnog ponašanja.

Zaključak

Područje alternativne i augmentativne komunikacije je relativno mlado. U skorije vrijeme provedeno je puno relevantnih istraživanja na tu temu. Podučavanja koja su se provodila prije 20-30 godina nisu bila bazirana na empirijskim dokazima. Nisu postojali ni adekvatni materijali, stručnjaci su se koristili fotografijama, sličicama iz časopisa i sl. Značajno se promijenio i napredovao način na koji se provodi procjena i implementacija.

Danas na raspolaganju imamo cijeli niz metoda potpomognute komunikacije koji omogućavaju neverbalnoj djeci/pojedincima da razviju alternativno-komunikacijski sustav prilagođen njihovim individualnim potrebama i sposobnostima. Ne smije se više događati da se odgađa primjena nekog od sustava jer se „čeka da se vidi hoće li se razviti verbalne vještine“ ili da se djetetu ne omogući AAC sustav jer je ono „preniskih sposobnosti“ da bi savladalo takav sustav i sl. Nedostupnost takve podrške rezultira djetetovim isključenjem iz raznih okolina (predškolski odgoj, redovna nastava i sl.), što ograničava njegov socijalni razvoj, a u konačnici i kvalitetu života. Također, bez odgovarajućeg načina komuniciranja poruka, mogu se razviti nepoželjna i neprimjerena ponašanja ili se djeca/osobe mogu povući i prestati pokušavati komunicirati.

Vizualna podrška omogućava da djetetu apstraktne sadržaje učinimo konkretnijima, pomažu djeci da odaberu željeno, da izraze svoje potrebe i osjećaje. Kroz vizualnu podršku, poboljšava se pažnja i olakšava proces učenja. Ona smanjuje frustraciju i nepoželjna ponašanja kod djece zbog nerazumijevanja okoline, odnosno onoga što se od njih očekuje. Bez obzira koji oblik AAC se koristi, bitno je da je on u potpunosti prilagođen pojedincu, njegovim potrebama, sposobnostima i interesima, a njegovo provođenje mora biti dosljedno.

Postoje brojne zablude o potpomognutoj komunikaciji. Najčešće dvije zablude su da je potpomognuta komunikacija namijenjena samo za djecu s PSA. Istina je da se potpomognuta komunikacija koristi i kod djece s drugim teškoćama, ali i kod djece urednog razvoja (npr. može olakšati tranzicijske periode). Također, koristi se kod svih dobnih skupina. Druga zablada je da ukoliko dijete koristi potpomognutu komunikaciju nikada neće razviti govor. Brojna istraživanja pokazuju da neki oblici potpomognute komunikacije olakšavaju razvoj verbalne komunikacije, ukoliko za nju postoje predispozicije.

LITERATURA

1. American Speech-Language-Hearing Association. Augmentative and Alternative Communication (AAC). Dostupno na:
<https://www.asha.org/public/speech/disorders/aac/> (pristupljeno 9. 3. 2021.)
2. Berkowitz S. *Make the connection! A Practical Guide to Parents and Practitioners for Teaching the Nonverbal Child to Communicate – with AAC*. Coronado: Blue Moon Wonders, 2019.
3. Beukelman, D.; Mirenda, P.; Garrett, K.; Light, J. *Augmentative and Alternative Communication: Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs*. Baltimore : Paul H. Brookes Publishing Company, 2013.
4. Frost L.; Bondy A. *The Picture Exchange Communication System – Training Manual*. Newark: Pyramid Educational Products, 2010.
5. Hourcade, J.; Everhart Pilotte, T.; West, E.; Parette, P. (2004). A History of Augmentative and Alternative Communication for Individuals with Severe and Profound Disabilities. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 19(4), 235-244.
6. Ivšac Pavliša, J. i Jurjak, M. (2021). Osnove potpomognute komunikacije i vizualne podrške. U: Ivšac Pavliša, J. (Ur). *Potpomognuta komunikacija kao metoda rane intervencije*. Zagreb: Edukacijsko–rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (Dostupno na: <http://usluge.ictaac.hr/udzbenik-pk/> ; Posjećeno: 20. 4. 2022.)
7. Iacono, T., Mirenda, P., Beukelman, D. (2009). Comparison of unimodal and multimodal AAC techniques for children with intellectual disabilities. *Augmentative and Alternative Communication*, 9(2), 83-94.
8. Light, J. i McNaughton, D. (2015). Designing AAC Research and Intervention to Improve Outcomes for Individuals with Complex Communication Needs. *Augmentative and Alternative Communication*, 31(2), 85-96.

9. Wilcox, M. J., Campbell, P. H., Moore, H. W. (2006). Provider Perspectives on the Use of Assistive Technology for Infants and Toddlers With Disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 26(1), 33-49.
10. Wilkinson, K. M., Henning, S. (2007). The state of research and practice in augmentative and alternative communication for children with developmental/intellectual disabilities. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(1), 58-69.
11. Rain ICT – AAC. Dostupno na: <http://rain.ict-aac.hr/potpomognuta-komunikacija/> (posjećeno 25. 4. 2022.)

IFLA-INE SMJERNICE ZA GLUHE, NAGLUHE ILI GLUHOSLIJEPE OSOBE U OKVIRU CJELOŽIVOTNOG OBRAZOVANJA KNJIŽNIČARA

Maela Rakočević Uvodić

maela.rakocevic@kgz.hr

Knjižnice grada Zagreba – Gradska knjižnica

Sažetak

IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) je vodeća organizacija knjižničarskih udruženja posvećena međunarodnoj suradnji i razvoju knjižničarstva. U svojem djelokrugu, uz promicanje visokih standarda informacijskih usluga i poticanja razumijevanja vrijednosti knjižnica i informacijskih usluga diljem svijeta, IFLA objavljuje niz načela, normi, postupaka pa i vrijednosti, odnosno svega što zagovara kroz različite dokumente, od kojih su najvažnije smjernice različitih sekcija unutar IFLA-e. Hrvatske knjižnice, osim pravnih dokumenata, zakona i standarda, ovisno o vrsti knjižnice, slijede IFLA-ine smjernice. IFLA-ina Sekcija za osobe s posebnim potrebama (Library services to people with special needs) jedna je od najstarijih sekcija unutar IFLA-e i redovito objavljuje ili revidira postojeće smjernice za osjetljive skupine korisnika, pa je tako 2018. godine odlučeno da će se revidirati Smjernice za gluhe. Prvi put u povijesti Smjernica za gluhe uključene su i gluhoslijepe osobe koje zbog svojeg kombiniranog oštećenja nisu do sada bile uključivane. S obzirom na različite načine komunikacije gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba, ukazala se potreba da se anticipiraju njihove komunikacijske i korisničke potrebe pri planiranju i prilagodbi knjižničnih programa i usluga te ponude praktična rješenja. Zbog nedostataka edukacije knjižničnih djelatnika o načinima komunikacije s gluhim, nagluhim i gluhoslijepim osobama tijekom formalnog ili neformalnog obrazovanja, uz isticanje važnosti IFLA-inih smjernica za planiranje i

prilagodbu usluga osjetljivim skupinama korisnika, u izlaganju će biti govora i o jednom od primjera cjeloživotnog obrazovanja knjižničara – Seminaru za pripravnike narodnih knjižnica grada Zagreba i Zagrebačke županije u koji su 2019. godine bila uključena i predavanja *Komunikacija s različitim skupinama korisnika*.

Ključne riječi: cjeloživotno obrazovanje knjižničara, gluhe, nagluhe ili gluhoslijepe osobe, IFLA, smjernice

Abstract

IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) is the leading organization of library associations dedicated to international cooperation and the development of libraries. In its scope, in addition to promoting high standards of information services and promoting understanding of the value of libraries and information services worldwide, IFLA publishes a number of principles, norms, procedures and even values, or to summarize, everything it advocates through various documents. Croatian libraries, in addition to legal documents, laws and standards, depending on the type of library, follow the IFLA guidelines. IFLA's Library Services to People with Special Needs Section is one of the oldest sections within IFLA and regularly publishes or revises existing guidelines for vulnerable user groups, so in 2018 it was decided to revise the Guidelines for Library Services to Deaf. For the first time in the history of the Guidelines for the Deaf, deafblind people are included and they have not been included so far because of their combined impairment. Due to the different ways of communication deaf, hard of hearing and deafblind people use, there was a need to anticipate their communication and user needs in planning and adapting library programs and services and offer practical solutions. Also, due to the lack of education for librarians on how to communicate with deaf, hard of hearing and deafblind people through formal or non-formal education, emphasizing the importance of IFLA's Guidelines for planning and adapting services to vulnerable groups, one of the examples of lifelong education of librarians, Seminar for trainees of public libraries of the Zagreb City Libraries and Zagreb County will be presented as in 2019 lectures Communication with different groups of users were included.

Keywords: deaf, hard of hearing or deafblind people, guidelines, IFLA, lifelong education of librarians.

Uvod

Prema UNESCO-vom Manifestu za narodne knjižnice „posebne se službe i građa moraju osigurati za one korisnike koji se iz bilo kojeg razloga ne mogu služiti redovitim uslugama i građom, npr. za pripadnike jezičnih manjina, osobe s tjelesnim oštećenjima, bolesnike u bolnicama ili zatvorenike.“ Isto tako, u IFLA-inim Smjernicama za knjižnične službe i usluge za gluhe kaže se „da bi gluhim osobama moglo pružiti prikladne i primjerene knjižnične službe i usluge, osoblje knjižnice treba razumjeti njihove posebne potrebe, uključujući one koje se odnose na njihove raznolike komunikacijske potrebe, kulturu gluhih, posebne zbirke građe, titlovanje video programa, slušna pomagala, posebne uređaje za upozoravanje, tehnička pomagala za komunikaciju, različitu vještinu čitanja gluhih korisnika itd.“ S obzirom da su knjižnice i kulturne i odgojno-obrazovne ustanove, svoje bi usluge i aktivnosti trebale organizirati s ciljem integracije putem ostvarivanja prava jednakosti i zaštite od diskriminacije te prava na informacije svih društvenih skupina. No zbog nedostatka edukacije knjižničnih djelatnika o radu s osobama s invaliditetom, odnosno načinima komunikacije s gluhim, nagluhim, a potom i gluhoslijepim osobama tijekom formalnog, ali i neformalnog obrazovanja, knjižničari se moraju u potpunosti oslanjati na sadržaj IFLA-inih smjernica.

IFLA

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova, samostalna je nevladina i neprofitna organizacija posvećena međunarodnoj suradnji i razvoju knjižničarstva te knjižničnih korisnika u cijelome svijetu. Osnovana je 1927. u Edinburghu, a od 1971. godine sjedište joj je u Haagu. Vizija i misija IFLA-e snažna je i ujedinjena globalna knjižničarska zajednica koja pokreće pismeno, informirano i uključivo društvo.

Temeljne vrijednosti koje IFLA zagovara su:

- prihvaćanje načela slobode pristupa informacijama, idejama i djelima mašte i slobode izražavanja sadržanih u članku 19. Opće deklaracije o ljudskim pravima
- uvjerenje da je ljudima, zajednicama i organizacijama potreban univerzalan i jednak pristup informacijama, idejama i djelima mašte za njihovu društvenu, obrazovnu, kulturnu, demokratsku i ekonomsku dobrobit

- uvjerenje da pružanje visokokvalitetnih knjižničnih i informacijskih usluga pomaže jamčiti jednak pristup informacijama svim dionicima društva
- obvezu omogućavanja svim članicama IFLA-e da se uključe i imaju koristi od njezinih aktivnosti bez obzira na državljanstvo, invaliditet, etničko podrijetlo, spol, zemljopisni položaj, jezik, političku pripadnost, rasu ili vjeru.

U svojem djelokrugu, uz promicanje visokih standarda informacijskih usluga i poticanja razumijevanja vrijednosti knjižnica i informacijskih usluga diljem svijeta, IFLA objavljuje niz načela, normi, postupaka, pa i vrijednosti, odnosno svega što zagovara, i to kroz različite dokumente, od kojih su najvažnije smjernice različitih sekcija unutar IFLA-e. Hrvatske knjižnice, osim pravnih dokumenata, zakona i standarda, ovisno o vrsti knjižnice, u svojem radu slijede IFLA-ine smjernice.

LSN

LSN (Library services to people with special needs) jedna je od najstarijih sekcija u sklopu IFLA-e. Započela je radom 1931. g. kao Pododbor za bolničke knjižnice, čija je misija bila promicanje profesionalnih knjižničnih usluga hospitaliziranim osobama – skupini koja nije mogla koristiti redovne knjižnične resurse. Biblioterapija ili korištenje knjiga i čitanja kao pomagala u liječenju, bila je drugi fokus. Pododbor je ubrzo uvidio da su, zbog niza invaliditeta koji su često bili sekundarni u odnosu na uzrok hospitalizacije, nekim pacijentima potrebni posebni materijali, na primjer senzorna i pokretna pomagala, kao i posebne usluge. Zabrinut za te potrebe pododbor je proširio svoj fokus na ljude koji iz bilo kojeg razloga nisu mogli koristiti konvencionalne knjižnične službe i usluge. Kroz svoju dugu i produktivnu povijest, Sekcija je ostala vjerna svojoj misiji, pa se i danas zalaže za osobe koje zbog svojih životnih uvjeta i/ili tjelesnih, mentalnih, intelektualnih ili osjetilnih oštećenja nisu u mogućnosti koristiti redovne knjižnične usluge. Te osobe mogu uključivati, ali nisu nužno ograničene na:

- osobe u bolnicama
- osobe u penalnim ustanovama
- osobe u domovima umirovljenika
- osobe u ustanovama za njegu

- osobe s dugotrajnim tjelesnim oštećenjem
- gluhe, nagluhe ili gluhoslijepe osobe
- osobe s disleksijom
- osobe s demencijom
- osobe s mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima
- osobe s iskustvom beskućništva.

Oštećenje sluha

Oštećenje sluha, odnosno gluhoća, naziva se „nevidljivim invaliditetom“ jer se samim promatranjem teško može utvrditi je li osoba gluha ili nagluha pa većina knjižnica otežano pruža usluge gluhim i nagluhim osobama. Oštećenje sluha, ovisno u koje doba života je nastalo i o kojem stupnju oštećenja se radi, uvjetuje i preferirane načine komunikacije:

- prenatalno (prije rođenja)
- perinatalno (za vrijeme poroda i 2 tj. nakon poroda)
- postnatalno (u svim životnim razdobljima)

Uredan sluh jedan je od najvažnijih preduvjeta za uredan razvoj govora jer se govor uči jedino slušanjem. Značajno i trajno oštećenje sluha u djece koje nastaje prije razvoja govora ima dalekosežne posljedice na cjelokupan razvoj djeteta, a osobito na razvoj govora i jezika. Oblici odgoja, obrazovanja i rehabilitacije osoba oštećena sluha ovise o vrsti, stupnju, vremenu nastanka i uzrocima oštećenja te o utjecaju oštećenja na cjelokupnu ličnost. Pravovremeno otkrivanje oštećenja sluha omogućuje puni uspjeh rehabilitacije jer se na taj način sprečava značajno zaostajanje u govorno-jezičnom, društvenom, emocionalnom, spoznajnom i obrazovnom razvoju djeteta.

Razlikujemo nagluhe osobe – osobe kojima su ostatci sluha dovoljni za usvajanje određene razine govornog jezika pa na taj način i mogu komunicirati uz vještine sugovornika, i gluhe osobe – osobe koje se za socijalne kontakte ne mogu služiti sluhom, nego se u potpunosti oslanjaju na vizualne oblike komunikacije.

Glui i teškoće s čitanjem

Oštećenje sluha ima i negativan utjecaj na razvoj rječnika, čitanje i pisanje. Siromašan rječnik rezultira poznavanjem samo jednog značenja neke riječi koja ima više značenja. Kada su jezične vještine slabe, a rječnik ograničen, vještine čitanja također su loše. Zbog složenosti procesa čitanja i pisanja, nije neobično da se gluhi i nagluhi učenici muče u tom području, pa tako teškoće u području čitanja dovode do slabijih obrazovnih postignuća.

Dugogodišnje postojanje škola za gluhe koje su bile orijentirane na strukovno osposobljavanje učenika doprinijelo je tome da su mnoge gluhe osobe svoje redovno školovanje završile sa slabim i iznimno osnovnim poznavanjem hrvatskog jezika, čime se stvorio i otpor prema čitanju. Postepenim nestajanjem škola za gluhe te uvođenjem prakse integracije i inkluzije gluhe djece u redovno obrazovanje, od predškolskog do visokoškolskog obrazovanja, ukazala se potreba za senzibilizacijom društva na komunikacijske potrebe gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba te upoznavanjem tih skupina s knjižničnim programima i uslugama. Osobe koje su od rođenja ili ranije dobi gluhe često imaju poteškoća s čitanjem pa nemaju potrebu niti naviku dolaziti u knjižnicu te se stoga njenim uslugama često niti ne koriste.

Gluhosljepoća

Gluhosljepoća je s medicinske strane specifično i jedinstveno dvostruko senzoričko oštećenje u različitim kombinacijama intenziteta: praktična gluhosljepoća, gluhoća i slabovidnost, sljepoća i naglušost, naglušost i slabovidnost. Sa sociološke strane gluhosljepoća je kombinirano oštećenje vida i sluha koje ograničava aktivnosti osobe i njezinu potpunu uključenost u društvo do te mjere da je zadaća društva pružiti posebne usluge, prilagodbe okoline i/ili tehnologiju. Gluhoslijepi osobe imaju teškoće u komunikaciji, pristupu informacijama, kretanju i socijalizaciji. Kao i kod gluhih osoba ovisno o vremenu nastanka oštećenja sluha i vida razlikuje se urođena gluhosljepoća pa te osobe imaju poteškoće u govorno-jezičnom razvoju, te stečena, kada kod tog dijela populacije već postoji formiran jezični sustav. Načini komunikacije također ovise o vremenu nastanka oštećenja te intenzitetu i kombinaciji oštećenja, stoga gluhoslijepi osobe koriste prilagodbe znakovnog jezika: taktilni znakovni jezik, locirani znakovni jezik, vođeni znakovni jezik, taktilne abecede (jednoručna, dvoručna), prstovna abeceda (pisanje po dlanu). Današnje društvo i dalje zna iznimno malo o gluhosljepoći pa zbog krivih pretpostavki često dolazi do predrasuda. Gluhoslijepi osobe,

osim podrške u komunikaciji koju ima pruža prevoditelj, trebaju podršku i u kretanju i opisivanju okoline, a tu podršku im pruža intervenor.

Novo Smjernice za gluhe, nagluhe ili gluhoslijepe osobe

Vidljivo je da se naš stav prema određenoj grupi ljudi odražava već u nazivu kojim ih oslovljavamo. Nejednaki tretman, odnosno diskriminacija počinje već u imenu kojim smo, možda i nehotice, neku osobu u startu označili invalidnom, odnosno manje vrijednom, hendikepiranom, kojoj nešto nedostaje, i time je sveli na njezin nedostatak umjesto da je doživimo kao osobu koja ima neke poteškoće, ali ujedno ima i sposobnosti, želje i potrebe poput svih nas. Terminologija za prikladno oslovljavanje osoba s invaliditetom s vremenom se mijenja pa mnogi dokumenti postaju zastarjeli. S obzirom na različite načine komunikacije gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba, ukazala se potreba da se anticipiraju njihove komunikacijske i korisničke potrebe pri planiranju i prilagodbi knjižničnih programa i usluga te ponude praktična rješenja od načina uspostavljanja kontakta i sigurnog i učinkovitog kretanja u prostoru te pružanja usluga i organiziranja i prilagodbe programa. Ove su Smjernice specifične i jedinstvene jer će po prvi put u povijesti LSN-a obuhvatiti i gluhoslijepe osobe, njihove komunikacijske potrebe i prilagodbu okoline te će dati preporuke za rad s gluhoslijepim osobama.

Prve Smjernice za gluhe objavljene su 1991. g., a njihovo drugo izdanje 2000. g. Potreba za revizijom Smjernica za gluhe ukazala se zbog zastarjelosti informacija u postojećem dokumentu, novih tehnologija, novih asistivnih tehnologija te povećanog korištenja društvenih mreža koje su postale preferirani komunikacijski kanal gluhih i nagluhih. Promišljanje o novim Smjernicama potaknula je i nova UN-ova Agenda 2015. g. dajući naglasak kvalitetnom obrazovanju koje podrazumijeva inkluziju, odnosno pojačane napore, posebice za ranjivu populaciju kao što su osobe s invaliditetom.

Na polugodišnjem sastanku u Berlinu 2016. g. predložen je projekt izrade novih Smjernica za gluhe te je odlučeno da se neće raditi revizija postojećih smjernica, već potpuno nove smjernice. Tijekom polugodišnjeg sastanka u Washingtonu, 2017. g. održana je radionica za članove LSN-a, osnovana je radna grupa i napravljen je preliminarni nacrt Smjernica. Na dijelu sastanka putem video-konferencije uključile su se kolegice iz Hrvatske Dunja Marija Gabriel i Maela Rakočević Uvodić iz Komisije za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama te

je kolegica Dunja Marija Gabriel ujedno postala supredsjedateljicom radne grupe uz kolegicu iz Francuske. Kolegica iz Francuske 2018. g. istupila je iz Sekcije i radne grupe te je Maela Rakočević Uvodić zbog svojeg iskustva u radu s gluhoslijepim osobama preuzela njezinu poziciju kao supredsjedateljica radne grupe.

Rad na Smjernicama

Nacrt Smjernica obuhvaća preporuke za rad s gluhim, nagluhim i gluhoslijepim osobama. Smjernice sadrže Uvod (svrha Smjernica), Opis populacije (gluh/nagluh/gluhoslijep), Kulturu gluhih, Ljudska prava, Oblike komunikacije, Politiku ustanova i infrastrukturu (usluge i zbirke), Dizajn prostora, Osoblje, Suradnju i partnerstva, Zagovaranje i odnose s javnošću te Definicije.

U sklopu izrade Smjernica provedeno je međunarodne istraživanje kojim su se prikupljali primjeri suvremene prakse knjižničnih usluga iz cijelog svijeta u organiziranju knjižničnih programa i usluga, imajući u vidu specifične potrebe gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba. Stanje knjižničnih usluga za gluhe, nagluhe i gluhoslijepce očekivano je dosta loše. Zaprimiti su odgovori sa gotovo svih kontinenata te nedostaju podaci jedino iz Afrike, drugog svjetskog kontinenta po veličini i broju stanovnika.

Rad na Smjernicama vrlo je zahtjevan. Izazovi udaljenog rada bili su najveća poteškoća, i to u razdoblju kada Zoom platforma nije bila u ovakvom opticaju kao danas, nego je jedini kanal komunikacije bio e-mail. Stoga je dolazilo do mnogih zastoja u radu, ali i odustajanja autora nekih poglavlja te potrebe za pronalaženjem novih autora što nije bilo jednostavno. Tematikom smjernica ne vladaju mnogi, što je pokazalo i istraživanje primjera međunarodne suvremene prakse. Radna verzija dokumenta treba proći nekoliko razina uređivanja, javno čitanje, recenziju članova LSN Sekcije, a potom i završnu recenziju IFLA-inog Savjetodavnog odbora za standarde. Tijekom rada radna grupa nailazila je na mnoge izazove, od kojih su neki već spomenuti: promjena supredsjedateljice, odustajanje autora određenih poglavlja i pronalazak novih, otežani uvjeti udaljenog rada, pandemija bolesti Covid-19 te potresi koji su pogodili Hrvatsku, no postoji težnja da se Smjernice objave tijekom 2023. g.

Posebnost ovih Smjernica jest i to što su obje savjetnice/urednice/recenzentice iz Hrvatske. Za dio Smjernica koji govori o gluhim i nagluhim osobama zadužena je Dorijana Kavčić iz Saveza gluhih i nagluhih Grada Zagreba, diplomirana lingvistkinja i prevoditeljica znakovnog jezika za

gluhe s dugogodišnjim iskustvom prevođenja u Hrvatskoj i svijetu. Za dio Smjernica koji govori o gluhoslijepim osobama zadužena je Sanja Tarczay, predsjednica Hrvatskog saveza za gluhoslijepe osobe DODIR, prva gluhoslijepa doktorica znanosti koja je svoju disertaciju „Meeting Challenges – Deafblind Interpreting From a User’s Perspective” obranila na engleskom jeziku, a ujedno je i dugogodišnja predsjednica Europske unije gluhoslijepih osoba.

Cjeloživotno obrazovanje

Cjeloživotno obrazovanje koncept je koji obrazovanje promatra kao cjeloživotni proces organiziranog učenja, a započinje obveznim školovanjem i formalnim obrazovanjem i traje cijeli život. Ono može biti:

- formalno – programi koje je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u svrhu stjecanja određenih stručnih zvanja, sposobnosti i vještina
- neformalno – provodi se u trgovačkim društvima, udrugama, ustanovama za obrazovanje odraslih, sindikatima, sportskim društvima, političkim centrima i slično, predstavlja organizirane procese učenja usmjerene na osposobljavanje i usavršavanje za rad, različite socijalne aktivnosti te osobni razvoj pojedinca
- informalno – obuhvaća aktivnosti u kojima osoba prihvaća stajališta, pozitivne vrednote i znanja iz svakodnevnog iskustva i raznolikih drugih utjecaja i izvora iz svoje okoline, a ne mora se odvijati svjesno.

Cjeloživotno obrazovanje knjižničara, i to formalno i informalno, jedini je način stjecanja dodatnih kompetencija za rad s osobama s invaliditetom ili djecom s teškoćama u razvoju jer tijekom formalnog obrazovanja na studijima bibliotekarstva u Hrvatskoj nema kolegija koji bi ponudio temeljna znanja o komunikaciji s različitim skupinama korisnika, ne samo nužno osoba s invaliditetom.

Stručno usavršavanje

Sve što se danas očekuje od knjižničara zahtijeva posebne kompetencije koje se postižu cjeloživotnim obrazovanjem. Kompetentnost knjižničara postiže se stalnim stručnim usavršavanjem kojim se povećava znanje, kompetencija i stručnost tijekom njihova radnog vijeka, uzevši u obzir potrebe struke, ali i društva. Stručno usavršavanje aktivnost je unutar

programa cjeloživotnog obrazovanja knjižničara, a može se manifestirati u obliku stručnih skupova, seminara, konferencija, praćenja diskusijskih grupa, pisanja stručnih radova, izlaganja na stručnim skupovima, priprema za ulogu predavača, mentora i slično. Stručnim usavršavanjem knjižničari nadopunjavaju i povećavaju znanja iz svoje struke, ali stječu i nova znanja iz srodnih i različitih područja koja su im potrebna u svakodnevnom poslu.

Nacionalni Centar za stalno stručno usavršavanje knjižničara provodi program cjeloživotnog učenja i stalnog stručnog usavršavanja knjižničara i informacijskih stručnjaka. Tečajevi su namijenjeni knjižničarima iz svih vrsta knjižnica, knjižničarskim tehničarima, studentima bibliotekarstva i informacijskih znanosti te široj AKM zajednici. Centar trajno prati potrebe za stalnim stručnim usavršavanjem. U pripremi je tečaj *Knjižnične usluge za slijepu i slabovidne korisnike*, no tečaj s ciljem educiranja knjižničara u komunikaciji osobito s gluhim, nagluhim i gluhoslijepim osobama do sada nije pokrenut. U planu je predlaganje novog tečaja Centru koji bi obuhvatio specifična znanja potrebna knjižničarima u svakodnevnom radu, a uključuje komunikaciju s gluhim, nagluhim i gluhoslijepim korisnicima.

Knjižnice grada Zagreba

Kao dio cjeloživotnog obrazovanja Knjižnice grada Zagreba održavaju redovite sastanke za knjižničare-informatore zagrebačkih narodnih knjižnica pod nazivom *Informativna srijeda* te stručna predavanja za knjižničare dječjih odjela KGZ-a i knjižničare osnovnih škola u Gradu Zagrebu pod nazivom *Informativni utorak*, na kojima se osim prikazivanja odabranih naslova međusobno razmjenjuju znanja i iskustva, izvješća sa stručnih skupova te dogovara suradnja. Na *Informativnim utorcima* i *Informativnim srijedama* u nekoliko su navrata održane različite edukacije vezane uz komunikaciju s gluhim, nagluhim i gluhoslijepim korisnicima. Također, na Seminaru za pripravnike narodnih knjižnica grada Zagreba i Zagrebačke županije 2019. g. po prvi put su knjižničarke Sanja Bunić i Maela Rakočević održale blok predavanja koja su obuhvatila proces komunikacije, komunikaciju s kolegama, komunikaciju s osjetljivim skupinama korisnika uz praktične savjete, komunikaciju sa starijim osobama, osobama s iskustvom beskućništva, gluhim, nagluhim i gluhoslijepim osobama, te savjete na koji način rješavati sukobe.

Zaključak

Nedostatak formalnog obrazovanja knjižničara, u smislu stjecanja kompetencija za rad s osobama s invaliditetom, odnosno s gluhim, nagluhim i gluhoslijepim osobama, knjižničari vrlo često nadomještaju neformalnim i informalnim obrazovanjem, što knjižničarsku zajednicu dovodi do potrebe za suradnjom sa mjerodavnim savezima te drugim udruženjima koja okupljaju osobe oštećena sluha kao savjetodavne partnere u planiranju i osmišljavanju knjižničnih programa za gluhe, ali i edukatore. Trajna izobrazba i stručno usavršavanje nisu samo osnova profesionalnog razvoja, već i razvoja i osuvremenjivanja knjižničnih usluga kao odgovor na potrebe društvene zajednice, a ono se mijenja u skladu s društvenim promjenama i tendencijama. Smjernice IFLA-ine LSN sekcije samo su korak prema još većoj uključenosti knjižnica prema osobama s invaliditetom, odnosno prilagodbi knjižničnih zgrada, programa i usluga njihovim specifičnim potrebama. One su samo osnova za daljnju nadogradnju knjižničnih kompetencija, no s obzirom na specifičnost vještina i znanja te strpljivost u radu s ovim skupinama korisnika knjižničari trebaju uložiti dodatne napore.

LITERATURA

1. IFLA. n.d. „Our history“. Pristupljeno 30. 4. 2022. <https://www.ifla.org/history/>
2. IFLA. n.d. „Our Vision and Mission“. Pristupljeno 30. 4. 2022. <https://www.ifla.org/vision-mission/>
3. Day, John Michael. Smjernice za knjižnične službe i usluge za gluhe. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004 .
4. Centar za stalno stručno usavršavanje knjižničara. n.d. „O Centru“. Pristupljeno 2. 5. 2022. <http://cssu.nsk.hr/o-centru/>
5. Dječji vrtić Tratinčica. n.d. „Važnost sluha i zašto nastaje oštećenje“. Pristupljeno 30. 4. 2022. <https://vrtic-tratincica.zagreb.hr/default.aspx?id=67>
6. IFLA. 2018. „LSN brochure“. Pristupljeno 30. 4. 2022. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/lisn/publications/lisn-brochure.pdf>

7. IFLA. n.d. „Our Vision and Mission“. Pristupljeno 30. 4. 2022. <https://www.ifla.org/vision-mission/>
8. Knjižnice grada Zagreba, n.d. „Informativna srijeda“. Pristupljeno 1. 10. 2022. <https://www.kgz.hr/hr/za-knjiznicare/informativna-srijeda/2020>
9. Knjižnice grada Zagreba, n.d. „Informativni utorak“. Pristupljeno 1. 10. 2022. <https://www.kgz.hr/hr/za-knjiznicare/informativni-utorak/2019>
10. Palinkaš, Rebeka. „Cjeloživotno obrazovanje knjižničara“. Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku, 2016. ZIR, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:712192>
11. Panella, Nancy. „The Library Services to People with Special Needs Section of IFLA: an historical overview“, IFLA journal 35 (2009): 258-271. Pristupljeno 30. 4. 2022. https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/ifla-journal/ifla-journal-35-3_2009.pdf
12. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom. n.d. „Pojmovnik“. Pristupljeno 30. 4. 2022. <https://posi.hr/pojmovnik/>
13. Rakočević Uvodić, Maela. Knjižnične usluge za osobe oštećena sluha : diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
14. Uzun, Tajana. „Pristup gluhoslijepim osobama i načini komunikacije“. Powerpoint prezentacija, Hrvatski savez gluhoslijepih osoba Dodir, 6. 2. 2019.

IGROM I RIJEČIMA DO SVAKOG DJETETA

Renata Sumina

Osnovna škola Grabrik, Karlovac

renata.sumina@gmail.com

Jasmina Rendulić

Osnovna škola „Braća Seljan“ Karlovac

jasminarendulic@gmail.com

Sažetak

U radu je predstavljen program udruge Društvo Naša djeca Karlovac koja djeluje na području Karlovačke županije. Prikazani su primjeri dobre prakse kroz raznovrsne programe poput kreativnih i edukativnih radionica, manifestacija i suradnji s udrugama i ustanovama. Cilj djelatnosti udruge Društvo Naša djeca Karlovac je poticanje i organiziranje aktivnosti s djecom i za djecu u njihovom slobodnom vremenu te pružanje podrške roditeljima u razvoju i odgoju djece od rođenja do završetka osnovnog školovanja.

Ključne riječi: udruga Društvo Naša djeca Karlovac, inkluzija, odgoj, volonterstvo

Summary

This paper presents the program of the Association Društvo Naša djeca Karlovac, which operates in the area of Karlovac County. Examples of good practice were presented through various programs, such as creative and educational workshops, events and cooperation with associations and institutions. The aim of the activity of the association Društvo Naša djeca Karlovac is to encourage and organize activities with the children and for the children in their free time, and to provide support to parents in the development and upbringing of children from birth to the end of primary schooling.

Key words: association Društvo Naša djeca Karlovac, inclusion, upbringing, volunteering

Uvod

Društvo Naša djeca Karlovac je dobrovoljna, edukativna i humanitarna udruga civilnog društva u kojoj građani, roditelji i prijatelji djece, za opću korist promiču i vode akcije i aktivnosti namijenjene dobrobiti djece. Ciljevi osnivanja udruge su: poticati i organizirati akcije i aktivnosti s djecom i za djecu u njihovom slobodnom vremenu, na temelju interesa i želja djece, pratiti i promicati ostvarivanje prava djeteta, voditi psiho-socijalne, humanitarne i druge akcije koje pomažu djeci te pružati podršku roditeljima u razvoju i odgoju djece od rođenja do završetka osnovnog školovanja.

Slika 1

O Društvu Naša djeca Karlovac

Udruga djeluje na području Karlovačke županije sa svrhom provedbe društvenih akcija vezanih za djecu, mlade i odrasle, poboljšanja kvalitete života djece, kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, informiranja, razvoja volonterstva, razvijanja kreativnosti, poticanja aktivnog sudjelovanja mladih i suzbijanja neprimjerenih oblika ponašanja. Cjelokupna programska aktivnost Društva Naša djeca Karlovac zasniva se na odredbama Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta te na željama, interesima i potrebama djece i roditelja.

Djelatnosti kojima Društvo naša djeca Karlovac ostvaruje ciljeve su: prevencija nasilja među djecom i mladima, promicanje i razvoj volonterstva, izvedbene umjetnosti, vizualne umjetnosti, književno-nakladnička djelatnost, zaštita prava djece, odgoj i obrazovanje, pomoć i podrška djeci, pomoć i podrška osobama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, pomoć i podrška obitelji, prevencija nasilja, prevencija ovisnosti, tjelesne aktivnosti i igre koje se organizirano izvode radi unaprjeđenja zdravlja i rekreacije, organiziranje sportsko-

rekreacijskih natjecanja i sportsko-rekreativnih edukativnih projekata i programa, ostale djelatnosti organiziranja i provođenja sportskih natjecanja i sportskih priredbi, poticanje djece predškolske i školske dobi na druženje, igru i razvijanje njihovih stvaralačkih, zabavnih i društvenih aktivnosti u slobodnom vremenu, upoznavanje djece s pravima djeteta te iskazivanje dječjeg mišljenja o svim pitanjima koja ih se tiču u životu i razvoju lokalne i šire zajednice putem Dječjeg vijeća, iznošenje mišljenja i prijedloga članova DND-a nadležnim tijelima i javnosti o potrebama i položaju djece u društvu, prikupljanje i raspoređivanje humanitarne pomoći stradaloj i socijalno ugroženoj djeci u skladu s posebnim propisima, provedba širih društvenih akcija kao što su: Dječji tjedan, Gradovi i općine prijatelji djece, Međunarodni dječji dan, Dan igara, Majčin dan, Dan obitelji, pisanje poruka djece odraslima, programi za djecu u bolnici, ekološke aktivnosti, organiziranje ljetovanja i zimovanja, putovanja i izleta, rekreacije i drugih oblika aktivnog odmora djece u skladu sa zakonom, iniciranje izgradnje i opreme dječjih igrališta i drugih prostora za djecu, uključivanje u akcije preventivne zdravstvene zaštite djece, ostvarivanje izdavačke i proizvodne djelatnosti u skladu sa zakonom, te informativne djelatnosti sa svrhom promicanja kvalitetnih dječjih knjiga, igrački, CD-a, organiziranje i izvedba priredbi, izložbi, susreta, natjecanja, savjetovanja, dječjih DND tombola sukladno zakonu, provođenje drugih akcija i aktivnosti za dobrobit djece uvrštenih u godišnji program rada Društva Naša djeca Karlovac radi stjecanja namjenskih sredstava isključivo za ostvarivanje i unaprjeđenje programskih aktivnosti Društva sukladno posebnim propisima.

Društvo Naša djeca Karlovac pokriva sljedeća područja djelovanja: dječja prava i dječja participacija, slobodno vrijeme djece i izvaninstitucionalni odgoj i obrazovanje djece, dječje stvaralaštvo, prevencija i zaštita zdravlja djece, rad s roditeljima, humanitarne akcije, međunarodna suradnja i partnerstva, izdavačka djelatnost.

Motivacija je ono što pokreće i usmjerava aktivnost Društva. Ona uključuje potrebe, interese, vrijednosti, stavove, težnje i poticaje. Naše su potrebe osnovni izvor motivacije. Dijete od malih nogu, pa i kasnije, ima izraženu jaku potrebu za igrom. Kroz igru najlakše uči, a da toga nije ni svjesno. Zbog toga je do djeteta najjednostavnije doći kroz igru. Spontane igre u dječjoj dobi vezane su najčešće za realna iskustva. Pomoću takvih igara djeca spoznaju svijet odraslih, bezbolno iskušavaju različite ugodne i neugodne situacije, shvaćaju odnose među ljudima, uče se životu. Većina aktivnosti koje DND organizira uključuje igru.

Aktivnosti kroz godinu

Vizija i misija Udruge je organizacija i provedba mnogobrojnih aktivnosti namijenjenih djeci. U nastavku su predstavljene manifestacije koje se tradicionalno organiziraju i provode od siječnja do prosinca. Sve manifestacije provode se u suradnji s odgojno-obrazovnim ustanovama, kulturnim ustanovama i udrugama s područja grada Karlovca, a sve uz potporu Grada Karlovca.

Dječji fašnik

Prva aktivnost u godini je Dječji fašnik. Riječ je o tradicionalnoj manifestaciji koja obuhvaća velik broj djece predškolske i osnovnoškolske dobi koja u pratnji svojih odgojitelja, učitelja i stručnih suradnika sudjeluju u dječjoj fašničkoj povorci.

Cilj dječje fašničke povorke je prenošenje vrijednosti tradicije fašničkog maskiranja na nove generacije, ali i razvoj kreativnosti i dječjeg stvaralaštva. Dječji fašnik za djecu predškolske i školske dobi grada Karlovca organizira se tijekom veljače. U veseloj, šarenoj povorci sudjeluju maskirane skupine iz karlovačkih vrtića i osnovnih škola, djeca koja pohađaju igraonicu na Odjelu za djecu predškolskog uzrasta Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac, a povorku tradicionalno predvode Karlovački bubnjari i Karlovačke mažoretkinje.

Također, na početku povorke, dječji gradonačelnik nosi ključeve Grada Karlovca koje je preuzeo od Princa karnevala. Tako djeca nakratko preuzimaju vladavinu u gradu Karlovcu. U povorci koja prolazi kroz centar grada i završava na zajedničkom plesu i pjesmi na glavnom trgu grada Karlovca, Trgu bana Josipa Jelačića, sudjeluje oko tisuću djece.

Uz prigodni program svako dijete dobiva tradicionalnu fašničku krafnu, a bira se i najbolja grupna maska. Tijekom godina pandemije proveden je online natječaj „Najmaškaranija fotka 2021.“ kao i izbor za XXL masku 2022. godine.

Slike 2, 3, 4

Maskiranje je važno za dijete jer i ono može kroz odabranu masku ostvariti svoju želju i biti netko drugi, omiljeni lik iz crtića, princeza ili super junak i tako barem nakratko otploviti u svijet mašte.

Slika 5 i 6

Karlovački vrtuljak

Karlovački vrtuljak manifestacija je Društva Naša djeca Karlovac, koja se tradicionalno održava od Majčinog dana i traje 5 do 7 dana. Moto Vrtuljka je „Živimo zajedno, ali s razlikama“. Time se želi osvijestiti važnost međusobnog poštivanja i tolerancije, bez obzira na različitosti. Cilj Vrtuljka je potaknuti i organizirati akcije i aktivnosti s djecom i za djecu kroz radionice, igru i druženje. Osim toga, želja je probuditi interes djeci za bavljenje sportom, raznim kulturnim sadržajima i kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena. Karlovački vrtuljak počinje na Majčin dan (drugu nedjelju mjeseca svibnja) kazališnom predstavom ili obiteljskim koncertom održanim uoči Međunarodnog dana obitelji.

Slika 7

Kroz cijeli tjedan odvijaju se radionice na različitim lokacijama u gradu te ostali zanimljivi sadržaji za djecu. Svaki dan je tematski. Tema ponedjeljka su miris i okus, u utorak tema je pogled. U srijedu je tema dodir, slijede glas, slovo, riječ u četvrtak. U petak tema su zvuk i ritam, i na samome kraju pokret.

Slike 8, 9 i 10

Radionice pohađa u prosjeku 1000 djece vrtićke i osnovnoškolske dobi, a igraju se, uče i zabavljaju na otprilike 60 radionica. Sudjeluje oko 70 mentora i 20 učenika voditelja. Važno je napomenuti da su svi voditelji radionica volonteri koje pokreće samo želja da pomognu kvalitetnijem odrastanju djece u našem gradu. Sve aktivnosti predstavljene su izložbom fotografija na zatvaranju Karlovačkog vrtuljka. U sklopu Vrtuljka organizirana je i humanitarna akcija „Plastičnim čepovima do skupih lijekova“. Cilj akcije je prikupljanje što većeg broja plastičnih čepova i potpora humanitarnoj akciji koju je pokrenula Udruga oboljelih od leukemije i limfoma Hrvatske. Karlovački vrtuljak je manifestacija koja ujedinjuje grad Karlovac. Kroz različite tematske radionice razvija se dječja kreativnost te im se omogućuje da osjete radost stvaranja, da na nove i originalne načine mijenjaju stare oblike i stvaraju nove,

da pokušaju na stvari oko sebe gledati drugačijim pogledom, da shvate da ništa nije zauvijek zadano nego se sve može poboljšati i promijeniti. Pritom djetetu treba neprestano pružati osjećaj sigurnosti, osjećaj vlastite vrijednosti i slobode od straha i stida i ničim ga ne narušavati. To se ostvaruje osjetilnim doživljajima, maštovitim igranjem, sudjelovanjem u likovnom, dramskom, glazbenom, plesnom stvaralaštvu. Strpljivošću i upornošću može se usvojiti kreativan stil mišljenja. Ujedno, djeca uče više cijeniti jednostavnu, ali smišljenu aktivnost, od skupih igračaka i kompjutorskih igara. Uočiti će da i mala inovacija u igri, i najmanja novost i originalnost, donosi više veselja i zabave nego skupa komercijalna igra. Naučiti će da je najbolja igra, najzabavnija aktivnost, najveći neprijatelj dosade upravo smišljanje i izmišljanje – radost stvaranja.

Dječja utrka

U sklopu Karlovačkog cenera, u suradnji s Atletskim klubom KA Tim u lipnju se provodi Dječja utrka. Cilj je poticanje djece na bavljenje sportom, u ovom slučaju atletikom, i razvoj zdravih stilova života. Veliki broj djece sudjeluje u utrkama koje su podijeljene prema dobi. Uz okrijepu nakon utrke, svako dijete nagrađeno je medaljom za sudjelovanje, a pobjednici su nagrađeni i peharom.

Slike 11 i 12

Dječji tjedan

Dječji tjedan tradicionalna je godišnja akcija i aktivnost posvećena djeci. Svojim programskim sadržajima Dječji tjedan svake godine obuhvaća mnoštvo djece i odraslih. Održava se u prvom punom tjednu listopada i traje sedam dana. Trajni ciljevi Dječjeg tjedna su: usmjeriti pozornost najšire javnosti prema ostvarivanju prava, potreba i aktivnosti s djecom i za djecu, organizirati u tim danima posebne i prigodno odabrane igre, priredbe i stvaralačke aktivnosti djece i za

djecu, pokrenuti nove akcije od šireg značaja za razvoj i odgoj djece, poticati volonterski, društveni i stručni rad odraslih s djecom te i aktivnu participaciju djece u aktivnostima lokalne zajednice i šire. Moto Dječjeg tjedna je lijepa i prepoznatljiva izreka koja izražava odnos odraslih prema djeci: „Ljubav djeci prije svega!“ i „Neka odrastanje bude dječja igra“. Jedna od najvažnijih i najstarijih aktivnosti koja se provodi na samom otvaranju Dječjeg tjedna je zajednička pjesma na glavnom trgu grada. Točno u podne, u svim gradovima diljem Hrvatske, zaori se dječja pjesma. Na kraju pjesme u glas izgovori se moto Dječjeg tjedna: „Ljubav djeci prije svega!“, te se isti pokaže i znakovnim jezikom kako bi poruka došla i do gluhe i nagluhe djece.

Slika 13

U Dječjem tjednu održava se i sjednica Dječjeg gradskog vijeća Grada Karlovca, kao i posjet malih vijećnika gradonačelniku grada Karlovca. Susret se održava u Velikoj vijećnici, što je poseban doživljaj za djecu. Predstavnici škola i vrtića pripreme zanimljiva pitanja gradonačelniku, a on se uvijek rado odazove tom susretu.

Slika 14

U tom tjednu djeca osmišljavaju poruke odraslima koje raznim putevima stignu do njih. Tiskaju se brošure, poruke se dijele u obliku straničnika, čak se izgovaraju i na lokalnom radiju. U Dječjem tjednu svoja vrata velikodušno otvaraju Muzeji grada Karlovca s brojnim besplatnim radionicama, karlovački slatkovodni akvarij Aquatika, te Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac.

Slika 15

Ostale aktivnosti koje se provode su: obilježavanje Međunarodnog dana djevojčica 11. listopada, kako bi se naglasili izazovi i problemi s kojima se suočavaju djevojčice u zemljama u razvoju te kako bi se prepoznala jednaka prava djevojčica; sportske igre i natjecanja, dječje priredbe i izložbe. Savez DND Hrvatske u svojim smjernicama ima zadanu temu koju nastoji približiti djeci u tom tjednu. Tako je jedna od tema bila zdrava prehrana. Uživo smo pratili kuhanje zdravih namirnica s djecom te izrađivali kreativne tanjuriće od voća. Uz kratka predavanja i igru istaknula se važnost voća i povrća u prehrani.

Slike 16 i 17

U Dječjem tjednu kroz suradnju samih roditelja, odgajatelja, učitelja te svih ustanova koje rade za zajedničko dobro djece, pokušava se doprijeti do svakog djeteta, razumjeti njegove osobne potrebe, potrebu za pripadnošću nekoj zajednici, te zajedničkim djelovanjem, uz puno ljubavi i strpljenja, ojačati samopouzdanje svakog djeteta ponaosob.

Bajkaonica

Društvo Naša djeca Karlovac u suradnji sa Savezom Društva Naša djeca Hrvatske, u sklopu projekta „Neka odrastanje bude dječja igra“ za najmlađe organizira i provodi aktivnost pričanja priča pod nazivom „Bajkaonica“. Društvo posjeduje mobilni kutić za pripovijedanje koji se sastoji od stolca, tepiha, lampe, vizuala projekta, posebne opreme za pripovjedača, 20 raznobojnih jastučića za publiku i dodatnog rekvizita Pu(T)ne torbe priča koji se koriste u programu Bajkaonica. Aktivnost provode educirane volonterke.

Slika 18

U odabiru odgovarajuće priče ili bajke za djecu treba uvažiti sljedeće: djeca se mogu uživjeti u priču i poistovjetiti se s njom samo kada pripovjedač predočava svijet iz perspektive djeteta, kada uvažava jedinstvenost dječjeg svijeta te kad mu je polazište za pričanje dječja stvarnost, ali da pritom ne odlazi u krajnost izobličujući taj svijet u prilagodbi djeci, jer odrasli i djeca žive zajedno. Stoga odrasli pripovjedač mora biti dobro upoznat s bogatstvom priča i biti dovoljno educiran.

Priče su najjednostavniji način kako djetetu objasniti neki moralni problem, mjerilo ili oblik ponašanja. Nakon pročitane priče važan je razgovor o priči. Razgovorom valja postići odgovarajući cilj. Cilj treba postaviti ovisno o dobi djece koja su slušači i primatelji poruke. Neki od ciljeva su: odgovaranje na pitanja što je dobro, a što zlo, što je plemenito, davanje

primjera ugodnih i neugodnih emocionalnih posljedica dobrog i zlog ponašanja za počinitelja i primatelja, davanje prilike za uživljavanje u ulogu drugoga, zauzimanje njegovog stava, iskušavanje njegove uloge, davanje primjera moralne dvojbe i izbora između dobrog i zlog rješenja dvojbe. Prikazane dvojbe junaka iz priče potrebno je što više povezati s djetetovim vlastitim iskustvom te ga poticati na rješavanje uživljavanjem u emocionalne posljedice za sve sudionike u prikazanoj situaciji. Kroz priče i bajke djeca uče o pravilima pristojnosti, o razumijevanju sebe i drugih te suosjećanju s drugim ljudima, o poštivanju moralnih propisa te o plemenitosti i humanosti.

Akcija Gradovi i općine prijatelji djece

Akcija Gradovi i općine prijatelji djece nacionalna je akcija koja želi poboljšati život djece u gradu ili općini, te se potaknuta idejama i iskustvima o dobrobiti djece, krajem 20. stoljeća provodila u svijetu. Svake godine Središnji koordinacijski odbor Akcije grada Karlovca odabire jednu novu i originalnu akciju na području grada, koja obuhvaća zadano programsko područje te je prijavljuje Savezu Društava Naša djeca Hrvatske i Hrvatskom društvu za preventivnu i socijalnu pedijatriju pod pokroviteljstvom Ureda UNICEF-a za Hrvatsku.

Program Akcije obuhvaća sva područja života djeteta u lokalnoj zajednici te afirmira holistički pristup cjelokupne zajednice usmjerene na dobrobit djece, stvarajući sigurno i poticajno okruženje za djecu.

Program Gradovi i općine prijatelji djece omogućuje: stvaranje zajedništva odraslih u kreiranju programa za djecu, međusektorsku suradnju, aktivnu participaciju djece u zajednici, povezivanje gradova i općina koji imaju zajednička opredjeljenja za djecu i utjecaj na definiranje nacionalne strategije u korist djece. Cilj akcije je motivirati odrasle u gradovima i općinama Hrvatske da potpunije ostvaruju prava i potrebe djece priznata u Konvenciji UN-a o pravima djeteta.

Grad Karlovac je Grad prijatelj djece od 2007. godine. Za prijavljenu akciju Savez DND Hrvatske dodjeljuje gradu povelju ili pohvalu. Akcija potiče lokalne zajednice da ulažu u usluge za djecu, sigurno i zdravo okruženje, zdravlje, obrazovanje, kulturu, sport, slobodno vrijeme djece te daju podršku roditeljima u odgoju.

Slike 19 i 20

Predblagdanske i blagdanske aktivnosti

Blagdanske aktivnosti uključuju sve aktivnosti tijekom prosinca. Povodom blagdana Svetog Nikole, u suradnji s Gradskim kazalištem „Zorin dom“ organizira se projekcija filma ili izvedba kazališne predstave za djecu vrtićke i osnovnoškolske dobi. U suradnji s udrugom Sveta Veronika organizira se posjet dječjem odjelu Opće bolnice Švarča te se prigodnim programom uveseljavaju djeca, ali i djelatnici na odjelu. Na taj način im se pokušava obogatiti vrijeme boravka u bolnici koje najčešće nije nikome ugodno. U drugom dijelu prosinca organizirana su druženja i radionice za djecu i roditelje na kojima se izrađuju božićni ukrasi i čestitke. Tijekom proteklih godina, školski zborovi te dramske i plesne skupine sudjelovali su u velikoj gradskoj manifestaciji Advent u Karlovcu. Time se željelo pridonijeti stvaranju blagdanskog ozračja u našem gradu, očuvanju tradicijskih običaja u obitelji i lokalnoj zajednici.

Slika 21

Zaključak

Djeci je potrebna igra jer je ona sastavni dio njihove svakidašnjice. Djetinjstvo bi trebalo biti ispunjeno igrom. Za igru treba vremena, to je proces koji se ne može požurivati. Otkrivanje, isprobavanje, primjenjivanje i griješenje dijelovi su tog procesa. Igračke pune neograničenih mogućnosti za maštanje čarobna su sredstva za izgradnju zdravih mozgova i osjećaja. I u odrasloj su dobi jake uspomene na igru, oblikuju nas kao roditelje, utječu na to kako provodimo slobodno vrijeme, određuju kako se igramo sa svojom djecom. Zaigrani ljudi manje su pod stresom, znatizeljniji su, otvoreniji novim iskustvima, kreativniji i spremniji na prihvaćanje rizika. Djeca s visokim koeficijentom igranja spremna su podijeliti svoj entuzijazam za igru sa svojom braćom i sestrama, prijateljima i obitelji. Igrajmo se!

LITERATURA

1. Kolić-Vehovec, Svjetlana. Edukacijska psihologija. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 1998.
2. Lekić, Ksenija; Migliaccio-Čučak, Norma; Radenčić-Ivetić, Jadranka; Stanić, Dragica; Turkulin
3. Horvat, Marta; Vilić-Kolobarić, Ksenija. Igram se, a učim! Dramski postupci u razrednoj nastavi. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj, 2007.
4. Težak, Dubravka; Čudina-Obradović, Mira. Priče o dobru, priče o zlu : priručnik za razvijanje moralnog prosuđivanja u djece. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
5. Savez društava Naša djeca Hrvatske. Dostupno na: <https://savez-dnd.hr/> (pristupljeno 25. 6. 2022.)
6. Bilopavlović, Tito; Čudina-Obradović, Mira; Ladika, Zvezdana; Šušković-Stipanović, Roman. Dosadno mi je – Što da radim. Zagreb: Školska knjiga, 2001.
7. Velički, Vladimira. Pričanje priča – stvaranje priča : povratak izgubljenom govoru. Zagreb: Alfa, 2013.

8. Rosić, Vladimir. Obiteljska pedagogija. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 1998.
9. Auerbach, Stevanne; Dr. Toy. Kako povećati IQ svoga djeteta kroz igru. Rijeka: Uliks, 2007.

EDUKACIJA KAO TEMELJ USPJEŠNE INKLUZIJE

Nikolina Kapitanić

frendofon@gmail.com

Jasmina Kundić

frendofon@gmail.com

**Udruga za inkluziju i promicanje kvalitete življenja djece i mladih s teškoćama
Frendofon**

Uvod¹

Udruga za inkluziju i promicanje kvalitete življenja djece i mladih s teškoćama u razvoju *Frendofon* osnovana je 2018. g. u Karlovcu. Osnivači udruge roditelji su djece s teškoćama u razvoju. Udruga je nastala kako bi proširila usluge sustava socijalne skrbi i zdravstvenog sustava potrebnih djeci s teškoćama. Naime, broj, količina i vrsta dostupnih usluga namijenjenih djeci s teškoćama u razvoju te njihovim obiteljima u sustavu prilično je ograničena te nije cjelovita. Živeći u obitelji uz djetetovu teškoću, u nastojanju da djetetu osigura najkvalitetniju i njemu najadekvatniju individualiziranu podršku, roditelj se od same dijagnostike susreće s brojnim ograničenjima. Ovaj članak se temelji na iskustvima roditelja djece s poremećajem spektra autizma, međutim iskustva roditelja djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj slična su, gotovo ista.

Dijagnostika

Dijagnostiku provodi tim stručnjaka koji su najčešće svaki u svojoj ustanovi, a dijete na dijagnostiku upućuje njegov pedijatar. Nažalost, iskustva roditelja djece s autizmom pokazuju probleme već na ovoj prvoj stepenici. Pedijatri su često ograničeni vremenom sistematskih pregleda, a mnogi nisu dovoljno educirani kako bi u vrlo ranoj dobi prepoznali odstupanja koja

---

¹ Članak autorica Kundić i Kapitanić nije pisan u formi stručnog znanstvenog rada, već je to izravno iskustvo dviju majki s djecom u spektru autizma.

upućuju na poremećaje u spektru autizma, koja su temelj za daljnju dijagnostiku. U praksi najčešće roditelji ili odgojitelji (ako je dijete uključeno u vrtić) sami posumnjaju kako nešto nije u skladu s dobi i očekivanjima djeteta u toj dobi, odnosno da postoje određena odstupanja u razvoju.

Pedijatar primarne zdravstvene zaštite roditelje zatim upućuje na preglede kod neuropedijatra, dječjeg psihologa, logopeda, psihologa koji po potrebi proširuju obradu prema genetskim, metaboličkim i ostalim dodatnim testiranjima. S obzirom na preopterećenost zdravstvenog sustava, sam postupak dijagnostike izuzetno je dug te nije rijedak slučaj da traje nekoliko godina. U tom razdoblju, do dobivanja osnovne dijagnoze, ni dijete ni obitelj ne mogu realizirati prava koja im prema sustavu zdravstvene zaštite te socijalne skrbi po dobivenoj dijagnozi pripadaju. Nužno je potrebno ubrzati postupak dijagnostike te povećati broj zdravstvenih ustanova koje nude na jednom mjestu sveobuhvatnu timsku obradu, odnosno dijagnostiku. Od primarne je važnosti u unaprjeđenju postupka dijagnostike dodatna i kontinuirana edukacija pedijataru primarne zdravstvene zaštite te osiguranje funkcionalnih i učinkovitih alata za što ranije prepoznavanje odstupanja.

Suočavanje s dijagnozom

U trenutku konačnog postavljanja dijagnoze poremećaja spektra autizma roditelji su u stanju šoka s osjećajem gubitka i bespomoćnosti. Roditelji su depresivni i dezorijentirani, često s osjećajem krivnje, bez razumijevanja što je autizam i što ta psihijatrijska dijagnoza znači za budućnost djeteta i obitelji. Suočavanje s djetetovom dijagnozom autizma kod roditelja izaziva razinu boli kao da je dijete umrlo (op. a. Informacija s predavanja „Tugovanje roditelja“ Asje Dubravčić, održanog 2019. g.).

U razdoblju suočavanja s dijagnozom najvažnije je osnažiti roditelja pružanjem podrške kroz edukacije o dijagnozi, psihološke individualne i grupne radionice te educiranjem o mogućim terapijama za dijete i njihovim pravima. U praksi, roditelji najčešće prikupljaju informacije o terapijama i pravima djeteta te informacije o dijagnozi na način da se uključe u grupe roditelja na društvenim mrežama s istim problemom, tj. istom dijagnozom. S obzirom da u sustavu ne postoji ustanova koja je obvezna osigurati roditeljima sve navedeno, ključnu ulogu ovdje imaju udruge. Pri osnivanju Udruge *Frendofon* autorice su se vodile mišlju da upravo osnaživanje roditelja treba postaviti kao jedno od primarnih područja djelovanja. U tom smislu provode se

projekti s aktivnostima stručne edukacije roditelja „Osnažen roditelj, sretno dijete“ te grupne psihološke radionice „3P (puta) u prevenciji sagorijevanja“ koje je financirala Zaklada ICF. Zaklada ICF financijski i volonterski pomaže roditeljima, profesionalcima i pojedincima u radu s djecom i mladima s teškoćama u razvoju kroz razne visoko kvalitetne individualne i grupne edukacijsko-rehabilitacijske projekte i programe.

Slika 1

Terapija

Usluge za djecu s teškoćama u razvoju koje pokrivaju zdravstveni sustav (na uputnicu pedijatra) te sustav socijalne skrbi (rješenje nakon vještačenja) u razvoju možemo podijeliti na ranu intervenciju i psihosocijalnu podršku. Ove usluge obuhvaćaju individualne terapije djeteta. Izuzetno je važno dijete uključiti što ranije u terapije (logoped, rehabilitator, radni terapeut, fizioterapeut, psiholog, senzorna terapija i druge) prema njegovim potrebama, tj. usmjerene na postizanje utvrđenih ciljeva usklađenih s procijenjenim djetetovim teškoćama i potencijalima. Individualna terapija mora biti prilagođena djetetu, te je na samom početku važno da terapeut educira roditelja. Provođenje terapije kod autistične djece ne znači samo odraditi istu u kabinetu, već svaka dnevna aktivnost zajednička djetetu i roditelju može biti

terapeutska te imati za cilj postizanje određenog ponašanja kod djeteta. Svrha terapije je da dijete usvoji vještine koje mu omogućavaju što veću samostalnost pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti, kako na brigu o sebi tako i na socijalne vještine. Zbog toga je kod terapije najvažnije da je svrhovita za pojedino dijete. U praksi su česti primjeri roditelja koji uključuju dijete u sve terapijske aktivnosti koje im se u njihovoj zajednici nude, a da pritom ne procijene objektivno koja je terapija djetetu potrebna i koliko njih. Ovo je uobičajeno jer roditelji žele osigurati najbolji tretman za svoje dijete, međutim nemaju stručne kompetencije u tom području, pa bez podrške stručnjaka opterete i dijete i sami sebe. U ovoj situaciji izuzetno je važna edukacija i savjetovanje roditelja od strane djetetova terapeuta, čija je dužnost informirati roditelje o napretku djeteta u okviru predviđenog programa. Ništa manje važna jest i intuicija roditelja da prepozna razumiju li se i prate dijete i terapeut, kao i roditeljska odgovornost da upozna terapeuta s djetetovim funkcioniranjem unutar obitelji.

Inkluzija

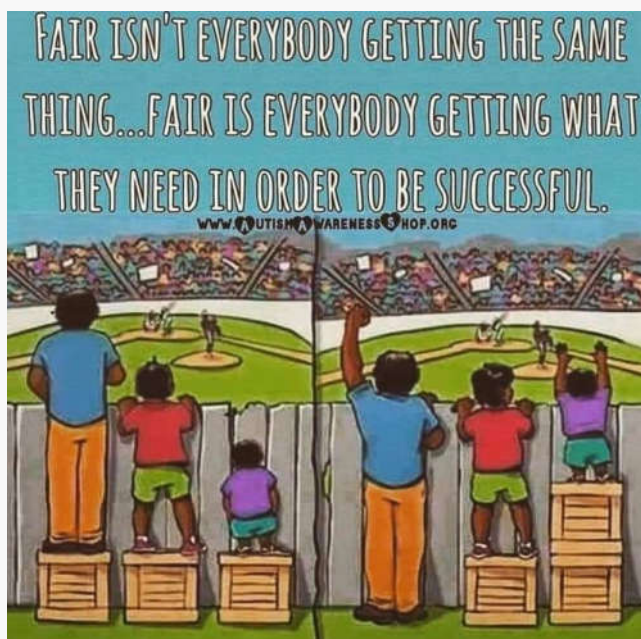
Krajnji je cilj terapija pripremiti dijete za inkluziju. Oblike odnošenja prema djeci s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom možemo podijeliti na:

- SEGREGACIJU – odvajanje djece iz društvene sredine i smještanje u posebne odgojne skupine ili ustanove sukladno njihovim primarnim oštećenjima. Sustav segregacije prvenstveno naglašava određenu poteškoću (poremećaj, disfunkcionalnost) i traži vanjsku pomoć u rješavanju problema. Istovremeno, znatan naglasak stavlja se na krug stručnog i drugog osoblja koji trebaju djetetu pružiti potrebnu specijalističku pomoć. U takvim okolnostima dijete s teškoćama u razvoju nedovoljno se aktivira oslanjajući se pretežno na pomoć i podršku koja dolazi iz vanjskih institucija. Djetetov angažman, trud i socijalna motivacija značajno se smanjuju, što dovodi do pasivizacije djeteta u velikoj mjeri. Danas se na ovaj pedagoški pristup gleda kao na posljednju mogućnost.
- INTEGRACIJU – javlja se kao suprotnost postupku izdvajanja (segregacije) djece s teškoćama u razvoju. Postupak integracije prvenstveno se odnosi na smještaj djeteta s teškoćama u razvoju u predškolsku instituciju zajedno s djecom urednog razvoja.

Koncept integracije djeteta s TUR u redoviti obrazovni sustav nije na dovoljno jasan i prepoznatljiv način predvidio neophodnu transformaciju sustava u prilagođavanju potrebama svakog djeteta.

- INKLUZIJU – zahtijeva višu razinu uvažavanja djece s teškoćama u razvoju, tretira ih kao potpuno ravnopravne sudionike u odgojno-obrazovnom procesu unutar kojeg je osigurana permanentna individualna pomoć u situacijama kada je neophodna. Za razliku od integracije kod koje je naglasak stavljen na mjesto (stanje), inkluzija se primarno veže uz proces. Ona u prvom redu ističe i naglašava različite razvojne potencijale, a manje govori o nedostacima. Inkluzivni pristup traži angažman svih sudionika (grupni napor) kako bi se istovremeno izišlo u susret individualnim potrebama svakog pojedinog djeteta i zahtjevima odgojno-obrazovnog sustava. Svakom djetetu se omogućava da napreduje u razvoju u skladu sa svojim mogućnostima, te da aktivno sudjeluje u društvenom životu. Uspješna inkluzija znači kako su sva djeca aktivno uključena u odgojno-obrazovne aktivnosti.

U Republici Hrvatskoj posljednjih je godina trend koristiti pojam inkluzija, međutim najčešće kontekst ne opravdava značenje inkluzije. Inkluzija znači da se svakom djetetu osiguraju svi potrebni preduvjeti kako bi dijete bilo uspješno te se često miješa s pojmom integracije koja znači samo uključivanje djece u odgojno-obrazovni sustav.

Slika 2

Jednostavan je primjer kad djevojčici koja nosi naočale, a uključena je u redovan školski sustav, oduzmemo naočale. Ona više neće moći biti uspješna jer su upravo te naočale jedan od njezinih temeljnih preduvjeta za praćenje nastave te ostvarenje uspjeha pri savladavanju gradiva, ali i pri socijalnim odnosima s drugom djecom. Kod autizma situacija sa stvaranjem temelja za potencijalni uspjeh značajno je kompleksnija u odnosu na ovaj primjer. Teškoće djece s autizmom, tj. razlozi zašto je to dijete osoba s invaliditetom na prvi su pogled nejasni i nevidljivi. Za razliku od autizma, fizički invaliditet jasan je i konkretan, kao i podrška koja je djetetu potrebna. Autizam je spektar teškoća te je svako dijete s autizmom drugačije i ne postoje dva ista autistična djeteta koja funkcioniraju na isti način. Upravo zbog toga uključivanje autistične djece u redovan odgojno-obrazovni sustav te provođenje njihove inkluzije predstavlja velik izazov za sve sudionike.

U praksi su neki od detektiranih problema:

- nedovoljne stručne kompetencije pomoćnika u nastavi, učitelja i stručne službe za rad s autističnom djecom, zbog čega dijete ne dobiva adekvatnu i individualiziranu podršku
- nedostatak svakodnevno dostupne stručne podrške prethodno navedenim osobama u direktnom radu s autističnom djecom
- nedostatak specijaliziranih edukacija i praktičnih edukativnih radionica
- nedostatak međusobnog razumijevanja i uvažavanja u komunikaciji na relaciji školska ustanova – roditelj
- sustavna nepovezanost odgojno-obrazovne ustanove s djetetovim terapeutima.

Kroz sve navedene probleme provlači se jedna poveznica, a to je edukacija. Uz stručnu edukaciju vezanu za poremećaje spektra autizma izuzetno je važna edukacija na relaciji roditelj – ustanova. Međusobnom svakodnevnom komunikacijom problem dugog protoka vremena upoznavanja autističnog djeteta svakako bi se skratio, a time bi se i ubrzao postupak prilagodbe i individualizacije programa, te stvaranja ugodne i senzorno poticajne okoline autističnom djetetu.

Umrežavanjem odgojno-obrazovnih ustanova s djetetovim terapeutima osigurala bi se podrška, kako učiteljima i pomoćnicima u nastavi, tako i stručnim službama, koje zbog svoje

malobrojnosti i vremenske ograničenosti nisu u mogućnosti biti podrška učiteljima i pomoćnicima u nastavi. Za upoznavanje autističnog djeteta te utvrđivanje njegovih teškoća i potencijala, a time oblika i količine potrebne podrške, što bi trebalo utjecati na prilagodbu i individualizaciju programa, potrebno svakodnevno praćenje djeteta kroz duži vremenski period. Upoznavanje djeteta sa svim njegovim teškoćama i potencijalima prvi je korak u provođenju inkluzije, koji nažalost u našem odgojno-obrazovnom sustavu od strane ustanova vrlo često nije ozbiljno shvaćen niti je profesionalno proveden, te se već u temelju pristup ne postavi dobro. Najčešće se koristi generalizirani pristup autističnoj djeci preuzet iz određene literature ili edukacije, ali potpuno neusklađen s individualnim djetetovim potrebama. Ključne osobe pri rješavanju ovog problema bile bi edukacijski rehabilitator, logoped i radni terapeut koji kontinuirano rade s djetetom izvan odgojno-obrazovne ustanove te također educiraju i djetetove roditelje. Tim za postavljanje temelja i provođenje uspješne inkluzije trebao bi biti roditelj – terapeut – odgojno-obrazovna ustanova.

Ono što je Udruga *Frendofon* u mogućnosti pružiti navedenom timu jest stručna edukacija. Svake godine organizira se edukacija pod nazivom „Edukacija kao temelj uspješne inkluzije“ u trajanju od 2 do 3 dana. Surađuje se s edukatorima, koji osim teorijskog znanja, raspolažu s praktičnim iskustvom u radu s djecom. Stav je Udruge kako stručnjak koji je radio s različitim oblicima teškoća može puno jasnije prenijeti poruku, jer je izuzetno važno u ovakvim vrstama edukacija teoriju upotpuniti primjerima iz prakse. Ovakva vrsta podrške pokazala se izuzetno važnom jer se značajno povećavao broj polaznika edukacije iz godine u godinu. Udruga će nastojati održati kontinuitet u održavanju edukacija te u budućnosti pružiti i dodatne oblike podrške odgojno-obrazovnom sustavu koji provodi inkluziju.

Edukacija društva

Neznanje i neinformiranost društvene zajednice u kojoj se nalazi osoba s invaliditetom, konkretno s poremećajem spektra autizma, temeljni je uzrok zatvaranja društva prema toj osobi. Ljudi su skloni konformizmu te svaka situacija koja ih izbacuje iz njihove zone komfora stvara im nelagodu. Autistične osobe nejasne su i nepredvidive, komunikacija s njima neuobičajena je te često zahtijeva dodatni napor. Neurotipične osobe često se u komunikaciji s autističnim osobama osjećaju neuspješnima. Posljedica je toga izbjegavanje autističnih osoba.

Treba imati na umu da autizam nije bolest, već razvojni poremećaj koji se javlja u djetinjstvu te traje cijeli život. Gruba je riječ poremećaj, koja se koristi u službenoj dijagnostici, jer je trend u svijetu autistične osobe definirati kao neurorazličite. Prema literaturi, neurorazličitost je termin kojeg je 1998. godine skovala sociologinja Judy Singer, koji označava neurološku različitost unutar ljudske populacije, jednostavnije rečeno, sve vrste umova prisutne na svijetu. Biološka je činjenica da je svaki mozak drugačiji od drugoga, što čini svaku individu jedinstvenom. Ako prihvatimo tu činjenicu, prihvatit ćemo i koncept neurorazličitosti, tj. cerebralne različitosti. Tipičan razvoj ne znači ispravan razvoj, pa stoga neuroatipičan ne znači neispravan, već je jednostavno manifestacija ljudske bioraznolikosti. Što se više unutar jedne kulture prihvaća i poštuje neuroatipičnost, toliko će ta kultura biti stabilnija, prilagodljivija i bogatija. Krenimo ne koristiti više riječi poput: poremećaj, defekt, simptom, bolest. Karakteristike autističnih osoba se trebaju smatrati kao kognitivne različitosti, a ne više kao pogrešni načini razumijevanja, socijaliziranja i percipiranja svijeta oko sebe, već samo drugačiji načini, podjednako vrijedni, koji trebaju biti shvaćeni i poštivani.

Upravo zbog toga autistične neurorazličite osobe treba shvaćati kao dio cjeline društva te se prema njima tako i ponašati. Kako bi se razbila barijera i strah stvoren prema svemu različitom u društvu, nužno je o autizmu govoriti. Najveća odgovornost pritom je na roditeljima koji autizam žive te ga zbog toga najbolje razumiju i samim time mogu biti najveća podrška svojoj djeci. Zato je izuzetno važna psihološka podrška koju Udruga *Frendofon* pruža, a koja bi treba postati sastavni dio i rane intervencije i psihosocijalne podrške. Udruga *Frendofon* svojim istupima u medijima potiče svojim primjerom roditelje da educiraju društvo.

Izuzetno je važno da se o autizmu govori objektivno i afirmativno, ne ističući samo teškoće, već i potencijale autističnih osoba. Primjerice, o djetetu urednog razvoja nećemo govoriti isključivo kroz njegove probleme, već će roditelji najčešće isticati njegove kvalitete. Zašto bi pristup kod autistične djece bio drugačiji? Educiranje o teškoćama ima samo za svrhu spoznati koja je i kolika podrška djetetu u pojedinim razdobljima života potrebna.

Također, važno je razbijati mitove poput toga da su autistične osobe bezosjećajne. Autistične osobe imaju iste socijalne potrebe kao i svi mi neurotipični, a koje često puta zbog senzornih teškoća ili nerazumijevanja socijalnih konteksta ne mogu ili ne znaju realizirati, ili pak mi

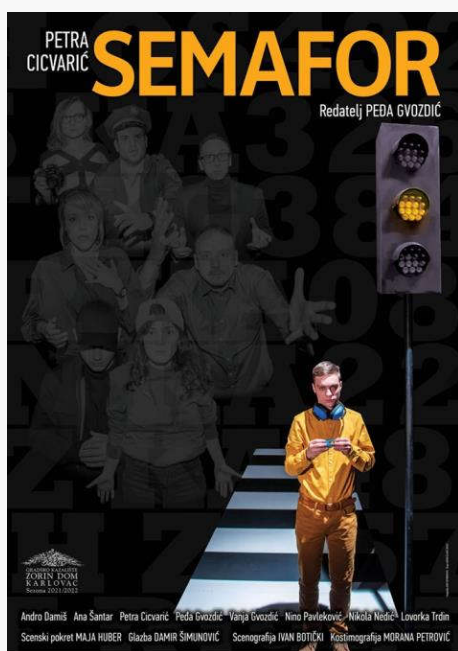

nemamo dojam da ih imaju jer se njihova potreba ne manifestira niti se realizira na način koji neurotipične osobe očekuju.

Festival autizma

U svrhu edukacije društva, Udruga *Frendofon* u povodu Svjetskog dana svjesnosti o autizmu 2. travnja, od 2019. g. organizira manifestaciju Festival autizma čija je svrha edukacija društva kroz građanima zabavne aktivnosti, kao što su koncerti, promocije knjiga, edukativni kratki filmovi, tematska predavanja i iskustvene radionice.

U sklopu Festivala autizma 2022. g. premijerno je prikazana predstava „Semafor“. Tekst za predstavu, na inicijativu Udruge *Frendofon*, napisala je Petra Cicvarić. Predstavu je režirao Peđa Gvozdić, a izvodi je profesionalni ansambl Gradskog kazališta „Zorin dom“ te je dio redovnog repertoara kazališta. „Semafor“. Na jednostavan i zabavan način prikazuje suočavanje obitelji s dijagnozom poremećaja spektra autizma te educira o načinu funkcioniranja autistične osobe u obitelji i društvu. Izuzetna vrijednost predstave je u tome što se autizam u obitelji prikazuje realno sa svim njegovim poteškoćama i potencijalima. Predstava je u prvih nekoliko izvedbi postala hit te su u proljetnom dijelu sezone 2021./2022. rasprodane sve izvedbe. Ovakav pristup edukaciji društva o poremećaju spektra autizma dosad je imao najviše uspjeha te ga u budućnosti vrijedi isticati kao primjer dobre prakse i nastojati pronaći slične kanale kako doprijeti do što većeg broja ljudi različite dobi i različitih interesa.

Slika 3

Iskustvene radionice

U sklopu edukacije o teškoćama senzorne integracije Udruga *Frendofon* provodi iskustvene radionice. Senzorna integracija, najjednostavnije rečeno, prikupljanje je osjetilnih podražaja iz okoline te njihovo procesuiranje i integriranje u naš neurološki sustav. Upravo su teškoće pri obradi senzornih informacija kod autističnih osoba jedan od najvećih uzroka poteškoća pri komunikaciji te razumijevanju i reagiranju na pojedine socijalne situacije. Primjerice, ako je osoba preopterećena auditivnim i taktilnim informacijama koje ne može procesuirati, ne možemo od nje očekivati da će se uspješno usmjeriti na nas i na naš pokušaj uspostavljanja kontakta s njom. Također, teškoće senzornog procesuiranja uzrok su nepoželjnih ponašanja autističnih osoba, osobito u dječjoj dobi kad samoregulacija kod djeteta nije ili je vrlo malo razvijena.

Primjer je dijete u dobi od 9 godina koje u dućanu ima tantrum, što je za tu dob odstupanje od očekivanog i uobičajenog ponašanja. Ovo ponašanje nije odraz lošeg odgoja, već je dijete potpuno preopterećeno senzornim podražajima (svjetlo u dućanu, zujanje hladnjaka, zvuk blagajni, žamor ljudi, mirisi hrane i sl.) koje ne može procesuirati te je njegov neurološki sustav preopterećen. U ovom primjeru problem nije dijete u tantrumu niti njegovi roditelji koji ga vode u kupovinu (jer živjeti se mora usprkos autizmu), već su problem ljudi prisutni u dućanu, čija je reakcija najčešće osuđivanje djeteta i roditeljskih kompetencija, ne samo prijekornim pogledima, već i direktnim obraćanjem roditeljima. Ovakvo ponašanje društva proizlazi iz neznanja i zato su iskustvene radionice na temu senzorne integracije primjer dobre prakse koja pomaže pri razumijevanju teškoća koje su uzrok onoga što se manifestira kao društveno neprihvatljivo ponašanje. U njima se pojedincu zadaje zadatak koji treba odraditi uz prisutnost ometajućih senzornih podražaja.

Slika 4

Zaključak

Autistične osobe i osobe s invaliditetom punopravni su članovi našeg društva. Često imamo želju i potrebu uključiti ih, međutim ne nalazimo načina jer smatramo da su njihove potrebe drugačije, pa ih opisujemo karakteristikama poput nezainteresiranosti za društvo. Svi smo mi društvena bića, bez obzira na neurotipičnost i neurorazličitost, te naše procesuiranje informacija u mozgu ne utječe na naše osjećaje i osnovne ljudske potrebe. Pristupiti osobi otvorena srca, upoznati je bez predrasuda i unaprijed stvorenih očekivanja, kvaliteta je koja se, nažalost, u današnjem vremenu izgubila i između neurotipičnih ljudi međusobno. Autistične osobe jednostavne su u svom postojanju, ne poznaju glumu, laž i materijalistički sustav vrijednosti koji je svima nama nametnut, a koji smo bez razmišljanja i postavljanja pitanja prihvatili kao svoj. Njihovo nerazumijevanje socijalnih konteksta puno je jasnije ako si postavimo pitanje koji je razlog našeg ponašanja na određeni način u određenoj situaciji koja nam je nejasna i neinteresantna te nam zahtijevano ponašanje uzrokuje nelagodu i nije u skladu s nama i našim potrebama. Najčešće nema drugog odgovora osim toga da društvo od nas to očekuje. Nismo li kao društvo možda ipak postavili prevelika očekivanja, koja od nas stvaraju poslušne robote i vojsku istih ljudi koji nemaju pravo na drugačije mišljenje jer se drugačije mišljenje karakterizira lošim i opasnim? Opasnim jer nas izbacuje iz zone komfora te zahtijeva razgovor sa samim sobom i život u skladu sa svojim sustavom vrijednosti koji se možda razlikuje od nečijeg. U svijetu je zadnjih godina trend povećanja broja autističnih osoba, a je li riječ o boljoj dijagnostici ili je tome neki drugi razlog, ne želimo se u ovom tekstu baviti. Naše je mišljenje da su upravo naša autistična djeca naši najveći učitelji i edukatori te prateći njih, promatrajući i razumijevajući njihova ponašanja, shvatile smo kako je svijetu zaista potrebno više autista da nas vrata u jednostavnost i postojanja i razmišljanja.

Hvala Relji, Nikši i Vilimu jer bez njih ne bi bilo našeg predavanja ni ovog teksta.

LITERATURA

1. Segregacija, integracija i inkluzija – što je što? Dostupno na: <https://logoped.hr/segregacija-integracija-i-inkluzija-sto-je-sto/> (pristupljeno 15. 6. 2022.)

2. Neurorazličitošć. Dostupno na: www.atipicni.hr/neurorazlicitost (pristupljeno 15. 6. 2022.)

CIKLUS 4 RADIONICE GOVORIMO ZNAKOVNI

Snježana Berak

snjezana.berak@knjiznica-bjelovar.hr

Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar

Sažetak

Dječji odjel Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar dugi niz godina surađuje s Udrugom osoba oštećenog sluha Bjelovarsko-bilogorske županije (UOOS BBŽ). Nova knjižnična usluga bile su radionice pod nazivom „Govorimo znakovni“. U vrijeme pandemije i propisanih epidemioloških mjera program je prekinut te se pribjeglo novoj formi kako bi se održao kontinuitet. Upravo epidemiološke mjere koje su ograničile dotadašnju praksu, bile su poticaj za nove ideje i kanale kojima se željelo doprijeti do djece, kako bi ih senzibilizirali na ovu skupinu osoba s kojima je jedino takva komunikacija moguća. Redovito su snimani kratki video uradci s pročitanim pričom koja je znakovana i titlovana, uz posebno izdvojene pojmove vezane uz priču. U sklopu Međunarodnog dana gluhih i nagluhih osoba, prije pandemije, u svim školama na području grada održane su prezentacijske radionice u kojima je sudjelovalo preko 800 učenika. Bio je to povod da u nekim školama posebno gostujemo na njihov poziv i pomognemo im u osmišljavanju točke za školsku priredbu, upravo znakujući odabrani sadržaj. Popuštanjem mjera ponuđeno je provođenje programa pod nazivom „Ciklus 4 radionice – Govorimo znakovni“ osmišljeno kao mini cjelina. Senzibiliziranje učenika za ono čime se gluhe i nagluhe osobe svakodnevno susreću, svladavanje dvoručne abecede, poučavanje kako koristiti naučene pojmove hrvatskog znakovnog jezika, osnovni su ciljevi ovog malog projekta kojeg nudimo školama kao dio nastavne edukacije.

Ključne riječi: hrvatski znakovni jezik, gluhi i nagluhi, dvoručna abeceda, knjižnične usluge, govorimo znakovni

Abstract

The Children's Department of the National Library „Petar Preradović“ Bjelovar has been cooperating with the Association of Persons with Impaired Hearing of Bjelovar-Bilogora County (UOOS BBŽ) for many years. A new library service were workshops called Talking Sign. At the time of the pandemic and the prescribed epidemiological measures, the program was discontinued and a new form was resorted to in order to maintain continuity. It was the epidemiological measures that limited the practice so far that were the incentives for new ideas and channels to reach children, in order to sensitize them to this group of people with whom only such communication is possible. Short video works with the read story, marked, subtitled, were regularly recorded, with specially separated terms related to the story. As part of the International Day of the Deaf and Hard of Hearing before the pandemic, presentation workshops were held in all schools in the city, in which over 800 students participated. It was the reason that in some schools we especially visit them at their invitation and help them design points for the school event, just by marking the selected content. By easing the measures, the implementation of a program called „Cycle 4 workshops – We speak sign“ wise designed as a mini-unit was offered. Sensitizing students to what deaf and hard of hearing people encounter every day, mastering the two-handed alphabet, teaching how to use the learned concepts of Croatian sign language, are the main goals of this small project that we offer schools as part of teaching education.

Keywords: Croatian sign language, deaf and hard of hearing, two-handed alphabet, library services, we speak sign

Uvod

Rijetke su knjižnice koje pružaju posebne usluge za gluhe i nagluhe osobe. Mnogo je razloga što je tome tako, a najčešći je upravo taj što je to najnevidljiviji oblik hendikepa koji te osobe nose. Tek kada se uspostavi komunikacija s takvom osobom, vidljivo je da postoji problem. Osim toga, gluhi i nagluhi, bez obzira je li oštećenje stečeno ili je oštećenje od rođenja, često imaju poteškoća u svladavanju čitanja, pa je korištenje knjižnice izvan njihovog fokusa, ili je pak u vrlo smanjenom obliku. Kada stavljamo knjižnice u centar, s obzirom na nevidljivost

zajednice gluhih i nagluhih osoba, dolazimo do zaključka kako nisu ni svjesne svoje važnosti i nužnosti. No, ukoliko žele uključiti zajednicu gluhih i nagluhih u svoje programe i pružiti im usluge, javlja se novi problem, a to je komunikacija koja zahtijeva prije svega stjecanje novih znanja knjižničara. Obzirom da su problemi individualni, da bi pružanje usluga bilo svrhovito, osim eventualnih tehničkih pomagala potreban je i dodatan napor i strpljenje osoblja knjižnice, razumijevanje razlika i specifičnosti koje se javljaju.

Poznavanjem razlika među kategorijama edukacije gluhih i nagluhih osoba, jedan od glavnih i osnovnih zadataka je prikupljanje opširne i nediskriminatorne zbirke građe o gluhoći koju bi mogle koristiti i čujuće osobe. Zbog slabije ovladanosti jezikom, mnoge prelingvalno gluhe osobe nemaju izraženu sklonost čitanju. Radije će provesti vrijeme u razgovoru s nekim od članova zajednice gluhih nego u čitanju. Stoga je dolazak u knjižnicu i ponuda programa koji bi ih zainteresirali i potaknuli na čitanje vrlo važan segment u životu svake, osobito matične knjižnice.

Zajednica gluhih

U kulturološkom smislu biti gluhi znači mnogo više od ne čuti, znači članstvo u bliskoj i podupirućoj zajednici koja dijeli jezik, običaje, povijest, udruženja i umjetničko stvaralaštvo. Gluhe i nagluhe osobe koje se smatraju pripadnicima zajednice kulture gluhih svoju gluhoću smatraju dijelom svog kulturnog identiteta. Elementi kulture, kao što su jezik, običaji i sustav vrijednosti, određuju kulturu gluhih u Hrvatskoj. Osobama s oštećenjem sluha koje u komunikaciji preferiraju znakovni jezik, od velike je važnosti status znakovnog jezika i njegova zastupljenost u obrazovanju i društvenom životu gluhih, a o tome kako im služi u svekolikoj komunikaciji ovisi mnogo toga, od mogućnosti izbora školovanja gluhe djece, priključivanja svijetu rada i mogućnostima zapošljavanja, prevladavanju komunikacijskih barijera s čujućima te specifičnostima koje čine kulturu gluhih. Rezultati provedenih istraživanja pokazuju da su naši gluhi prilično neinformirani i neosvijesteni glede kulturološkog koncepta gluhoće kakvog prihvaćaju gluhi širom svijeta, dok malobrojne udruge koje svojim djelovanjem okupljaju ovu populaciju i pružaju im potrebne informacije kako bi ostvarili svoja prava i povećali svoje potencijale, imaju nedostatan utjecaj. Procjena za Europsku uniju je 750.000 korisnika znakovnog jezika gluhih. U prosjeku, korisnici znakovnog jezika gluhih čine oko 0,1 % ukupne populacije u nekoj zemlji. Ovo ne uključuje ljude koji uče znakovni jezik kao drugi jezik, ili djecu gluhih roditelja ili drugih članova obitelji.

Znakovni jezik

Znakovni su jezici prvi jezici gluhih. Imaju svoja jezična pravila nevezana uz govorene jezike čujućih osoba. Izvedba se vrši pokretima ruku, lica, glave i tijela u vizualno spacijalnom kanalu komunikacije, za razliku od govorenih jezika čija se produkcija primarno vrši u slušnom kanalu komunikacije. Znakovni je jezik jedan od znakovnih sustava, zapravo, jezik kao znakovni sustav koji se u upotrebi ostvaruje svojim jedinicama sustava u vizualnom kanalu. On je jedan od prirodnih jezika svijeta koji omogućava komunikaciju, izražavanje misli i emocija, organizaciju činjenica objektivne stvarnosti unutar zajednica gluhih. On je kôd. On sve to može biti i osobama koje čuju, pa kažemo da su za njih to – alternativni znakovni jezici, dok su oni u zajednici gluhih – primarni znakovni jezici. Njima je to i primarni oblik komunikacije u indirektnoj vezi s govorenim jezicima njihove sredine, što je posljedica današnjeg obrazovnog sustava. Jezik je ujedno i sredstvo identifikacije same zajednice, on je ona razlikovna odrednica neke zajednice, a gluhih i nagluhih upravo to je znakovni jezik. S vremenom se promijenio stav nepriznavanja i sustavnog prilagođavanja strukturama govorenog jezika, pa danas znamo da je znakovni jezik prirodni jezik koji se od onog govorenog jezika razlikuje modalitetom. Uz znakovni jezik, ručna komunikacija gluhih ima još dva oblika – ručne abecede i simultanu znakovno-oralnu komunikaciju. Ručne abecede (jednoručna i dvoručna) predstavljaju abecede, slova pisanog oblika govorenog jezika sricanja rukama. Sriče se slovo po slovo, zatim cijela riječ i cijele rečenice. Komunikacija je u tom obliku spora i osiromašena te se prema tome radi o pomoćnom sredstvu u situacijama pojavljivanja strane riječi, nepoznate riječi, osobnih imena, naziva ili stručne terminologije u samom komunikacijskom činu. Simultana znakovno-oralna komunikacija predstavlja sredstvo komunikacije koje se sastoji od istodobnog znakovanja i govorenja, s time da se ne govori, nema glasa, možebitno šapat ili se usnama glumi govor. Iz znakovnog se jezika uzima samo riječ, dok se jedinice slažu prema pravilima rečenične strukture govorenog jezika uz predstavljanje gramatičkih morfema iz govorenog jezika kojih kao takvih nema u prirodnom znakovnom jeziku. Pokreti obrva, glave, smjer pogleda, naginjanje tijela i dr., nisu nositelji gramatičke informacije znakovnog jezika, već služe isključivo za izražavanje emocija. Takvi se sustavi komunikacije nazivaju znakovni hrvatski jezik (HZJ), američki znakovni jezik (American Sign Language; ASL), znakovni francuski jezik (FSL), itd. Pogrešno je misliti da je znakovni jezik jedinstven. Čak i pojedine zajednice gluhih i nagluhih imaju razvijen svoj sustav znakovanja. Valja reći kako postoji i međunarodni

komunikacijski sustav koji se često naziva međunarodni znakovni (IS). On se redovito koristi na međunarodnim konferencijama i na sastancima gdje su sudionici koji ne dijele uobičajeni znakovni jezik. Ovaj pomoćni jezik doista se koristi kao „lingua franca“ među korisnicima znakovnih jezika iz različitih zemalja, ali i u spontanom razgovoru. Ne može se usporediti s esperantom, međutim, IS nije ni jezik kao takav. On nema ustaljenu gramatiku ili leksik i uvelike se oslanja na geste, koje imaju značenje samo u tom specifičnom kontekstu, te koristi vokabular materinskog jezika govornika znakovnog jezika. To znači, znakovi su pojašnjeni i često se koristi više od jednog znaka kako bi se opisao koncept koji osigurava razumijevanje.

Hrvatski kao znakovni jezik

Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj na snazi je od 2015. g. U njegovim Općim odredbama čl.1. stoji: „Ovim Zakonom propisuje se pravo gluhih i gluhoslijepih osoba te drugih osoba s komunikacijskim teškoćama na korištenje, informiranje i obrazovanje na hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije koji odgovaraju njihovim individualnim potrebama, a u svrhu izjednačavanja mogućnosti pristupa socijalnom, ekonomskom i kulturnom okruženju te omogućavanju ravnopravnog ostvarivanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda.“ Također, ovim Zakonom određuju se i korisnici prava na korištenje, informiranje i obrazovanje na hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba koji imaju pravo izabrati onaj sustav komunikacije koji odgovara njihovim potrebama.

U hrvatskom znakovnom jeziku razlikujemo tri načina izvođenja znakova:

a) ručno – na tri načina:

- znakovi koji se izvode jednom rukom
- znakovi koji se izvode objema rukama, a istovrsni su
- znakovi koji se izvode objema rukama, ali nisu istovrsni

b) neručno – uz pomoć drugih dijelova tijela (glava, ramena, trup i dr.)

c) kombinirano – kombinacijom ruku i drugih dijelova tijela (npr. ruke i glave).

U znakovnom jeziku jedna je ruka dominantna, najčešće desna. Ako se znakovi izvode jednom rukom, uvijek se to čini dominantnom rukom. Također, znakovi hrvatskog znakovnog jezika razlikuju se i po svojim morfološkim obilježjima, kao što su oblik šake, mjesto izvođenja, odnosno tvorbe znaka, orijentacija šake, kretanje znaka, zatim mimika, pokreti glave i pokreti tijela. Ako se znak ne izvodi pravilno, može dobiti sasvim drugo značenje, što dovodi do nesporazuma u komunikaciji. Zato treba paziti na brzinu, mjesto i način izvođenja znaka. Osim pravilnog znakovanja, u hrvatskom je znakovnom jeziku izuzetno važan kontakt očima. Čujuće osobe mogu razgovarati i ne gledati u osobu kojoj govore ili koja govori, a kod osoba koje komuniciraju znakovnim jezikom neizostavan je kontakt očima. Bez obzira na to koliko dobro poznajemo hrvatski znakovni jezik, govornika gledamo u oči cijelo vrijeme dok nam govori. Zajednica gluhih i nagluhih osoba u Republici Hrvatskoj služi se jednoručnom i dvoručnom abecedom. Obje abecede sadrže sva slova hrvatskog govornog jezika te neka slova stranih abeceda kao što su W, X, Y i Q. Ručne abecede pomoćno su sredstvo u komunikaciji i koriste se u izricanju osobnih imena, naziva ustanova i manje poznatih mjesta, za stručne izraze te pojmove za koje ne postoji dogovoreni znak. Ručne abecede predstavljaju tri puta sporiju manualnu formu glasovnog govora. Njima se može komunicirati oko 60 riječi u minuti, za razliku od glasovnog govora, kojim se komunicira oko 180 riječi u minuti. Abeceda se ne koristi kao primarni način komunikacije jer je suviše spor način i otežava komunikaciju. Ručne abecede imaju pomoćnu ulogu u komunikaciji. U prošlosti se (a nažalost i danas je to ponegdje slučaj) znakovni jezik smatrao neadekvatnom zamjenom za jezik. Znakovni je jezik etiketiran kao nedostatan, previše slikovit, bezvrijedan pokušaj komunikacije koji je sprječavao razvoj apstraktnog mišljenja, razvijanje ideja te sveukupni razvoj pojedinca. Ako jezik shvaćamo kao sustav mjerodavnih simbola upravljan gramatičkim pravilima koji dijele članovi iste zajednice i koriste ga za očuvanje i prenošenje kulture, tada je i HZJ pravi jezik. Posjeduje sve elemente te se može smatrati pravim jezikom, posjeduje trend pojednostavljivanja složenih struktura, detaljizira se u tehničkom nazivlju i dolazi u doticaj sa znakovnim jezicima drugih zemalja. Sve su to karakteristike istinskog, pravog jezika koji se širi i obogaćuje. Znakovni jezik izražava se preko vizualno-tjelesnog modaliteta, a ne preko akustično-glasovnoga, upravo zbog toga što on predstavlja komunikacijski sustav koji se razvijao u odsutnosti riječi. Znak je često sličan onome što želi označiti.

„Govorimo znakovni“

Svjedoci smo da se hrvatski znakovni jezik već primjenjuje u svakodnevnom životu građana, a uključen je i u medije (prevođenje vijesti te drugih emisija na nacionalnoj televiziji). Porast interesa za tečajeve hrvatskoga znakovnoga jezika iz godine u godinu pokazuje da su naši građani prepoznali potrebu učenja ovog jezika te davanja podrške osobama oštećena sluha. Hrvatski znakovni jezik (HZJ) jednakopravan je sa svim jezicima, to je jezik gluhih i nagluhih osoba Hrvatske kojim se koristi zapravo nepoznat broj osoba. Godine 2015. donesen je Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj kojim je hrvatski znakovni jezik priznat i definiran kao samosvojan jezični sustav s vlastitim gramatičkim pravilima, potpuno neovisan o jeziku čujućih osoba. Tečajevi hrvatskog znakovnog jezika pobuđuju sve više interes zajednice i održavaju se u svim većim gradovima. U Bjelovaru se od 2013. g. u suradnji s Udrugom osoba oštećenog sluha Bjelovarsko-bilogorske županije (UOOS BBŽ) održavaju radionice pod nazivom „Govorimo znakovni“ u Dječjem odjelu Narodne knjižnice „Petar Preradović“. U program su od samog početka bila uključena djeca, roditelji, učitelji, asistenti i komunikacijski posrednici, sve zainteresirane osobe, a posebno oni oštećena sluha. Upravo taj koncept dao je mogućnost međusobnog prožimanja sudionika različite dobi, statusa, obrazovanja, kulturnih i drugih interesa, pripadnosti svih vrsta, okupljenih oko jednog cilja, a to je učenje znakovnog jezika. Ovaj vid otvorenosti bio je prvi puta ponuđen zajednici i uspješno je zaživio. Sastavljen je program u kojem su predviđene osnove učenja znakovnog jezika koji još tada nije bio standardiziran (tek je dvije godine kasnije usvojen Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u RH), stoga su u stvaranju, osim knjižničarke koja je vodila program i osmislila koncept, sudjelovali članovi udruge UOOD BBŽ.

Položaj je knjižnice jedinstven, jer je upravo ona često jedini izvor nepristranih informacija. Prema novijim knjižničnim dokumentima, svaka knjižnica je i ustanova koja zadovoljava i ostvaruje osnovno ljudsko pravo – pravo na informaciju. To je ujedno okruženje koje podupire upotrebu, kako npr. novih tehnologija, tako i usvajanje znakovnog jezika. Tako je Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar projektom „Govorimo znakovni“, a koji se pretvorio u program, prema IFLA-inim Smjernicama za knjižnične službe i usluge za gluhe, podržala potrebu uvođenja posebnih programa. Glavna uloga Knjižnice u projektu „Govorimo znakovni“ bila je da osigura prostor, animira svoje korisnike, i to od onih najmlađih, te uspostavi

suradnju sa Udrugom osoba oštećenog sluha Bjelovarsko-bilogorske županije, koja svojim kompetencijama kao partner sudjeluje u provedbi programa učenja Hrvatskog znakovnog jezika.

Učenje osnova Hrvatskog znakovnog jezika u glavnim aktivnostima odvija se kroz međusobnu interakciju čujućih i osoba oštećena sluha, uz edukatora. Jednom tjedno u trajanju od jednog sata okupljali su se korisnici "od 6 do 66 godina", njih preko 20, i prema razrađenom programu usvajali su osnovne pojmove, stvarali rečenice koje najčešće koriste u svakodnevnoj komunikaciji. Da bi učenje bilo još zanimljivije, u projekt je uvršteno čitanje slikovnica. Planom je predviđeno pričanje priča, usvajanje pjesmica, a sve naučeno potrebno je uklopiti i u ostale programe koji se u knjižnici događaju, promovirajući i senzibilizirajući na taj način ostale korisnike. Ovakvom integracijom različitih programa ostvaruju se brojni zadaci i ciljevi koje postavljamo kod planiranja i ostvarivanja uloge knjižnice kao mjesta okupljanja korisnika različitih potreba.

Od samog početka program se odvijao svake godine od listopada do kraja svibnja, s različitim brojem sudionika, a onda se dogodila pandemija. Nakon završenog *lockdowna*, u vrijeme propisanih epidemioloških mjera, trebalo je osmisliti nove načine učenja i ponavljanja naučenog. Tako se pristupilo redovitom snimanju kratkih video uradaka s pročitanim pričom, znakovanom, titlovanom i uz posebno izdvojene znakovane pojmove vezane uz određenu priču. Tehničku podršku za ovaj projekt dala je Udruga (na)gluhih osoba „Videatur“, a u sklopu njihovog projekta „Suvremene socijalne usluge za osobe oštećenog sluha“. Sve je objavljivano na Facebook stranici te na You Tube kanalu Knjižnice pod nazivom „Govorimo znakovni online“. Na taj način dana je mogućnost da svi naši polaznici, ali i svi zainteresirani za učenje HZJ imaju mogućnost online učenja. Kroz izbor slikovnica koje su obrađene na ovaj način, načinjen je svojevrsni poziv na posudbu naslova iz knjižničkog fonda Dječjeg odjela. Dana je ujedno i ideja svima da sami prionu i pokušaju snimiti svoj video „Govorimo znakovni“.

Svakako treba još spomenuti kako su u sklopu Međunarodnog dana gluhih i nagluhih osoba 2019. godine u svim školama na području grada održane prezentacijske radionice u kojima je sudjelovalo preko 800 učenika. Bio je to povod da u nekim školama posebno gostuje program u kojem im je pružena pomoć u osmišljavanju točke za školsku priredbu, upravo znakujući sadržaj koji su sami odabrali.

Unatoč epidemiološkim mjerama koje su ograničile kontinuitet provođenja programa „Govorimo znakovni“, program nije prekinut, već suprotno, bio je to povod za smišljanje novih ideja i kanala kojima želimo doprijeti do djece, kako bi ih senzibilizirali na ovu skupinu osoba s kojima je jedino takva komunikacija moguća.

Ciklus 4 radionice

Provođenje programa predviđeno je kao ciklus od četiri radionice koje zajedno čine jednu mini cjelinu. Prema dogovoru s učiteljicama i po jednim razredom ponuđena je mogućnost dolaska u knjižnicu ili organiziran posjet školi. Trajanje jedne radionice ograničeno je na školski sat, s obzirom da je plan obuhvatiti niže razrede osnovne škole. Već na prvom susretu zamijećeno je da je to vrijeme ipak prekratko, pa je odlučeno da trajanje bude jedan sunčani sat, što se prema interesu djece i predviđenom programu pokazalo dostatno.

1. RADIONICA – GLUHE I NAGLUHE OSOBE

Nakon kratkog upoznavanja s djecom i uvodnog razgovora s postavljenim pitanjem "Poznajete li nekoga tko je gluhi ili nagluhi?", te uz pitanja koja su se nametnula sama po sebi nakon njihovih odgovora, uslijedilo je predstavljanje programa Ciklus 4 radionice – „Govorimo znakovni“ uz PPT prezentaciju. Prikazane su i objašnjene osnove o tome što je važno znati kada su u pitanju gluhe i nagluhe osobe, kako pristupiti takvim osobama, kako se ponašati, kako komunicirati, a ugošćena je i gluha osoba s minimalnim ostacima sluha, koja nosi slušne aparatiće, ima razvijen govor te je komunikacija s njom bila utoliko olakšana. Uspješno su prenesena razna iskustva kulture gluhih oslanjajući se na temu prvog susreta. Ovaj susret bio je od velikog značaja za sudionike, jer je tako teorija bila utvrđena praksom. Radionica je koncipirana u dva dijela, a u drugom dijelu djeca na praktičnom primjeru usvajaju znanje o temi koja se obrađuje. Tako se učenicima objasnila igra pantomime, a zatim i odigrala, s ciljem uviđanja razlike između pantomime i znakovnog jezika, jer pantomima nije znakovni jezik. Također je odigrana igra Pokvareni telefon koja je imala za cilj usvojiti jedno od pravila ophođenja s gluhi i nagluhi osobama, a to je da nije poželjno vikati, kao i to da je potrebno osobu gledati u oči, zatim potreba osobe da vidi usta sugovornika kako bi i na taj način uspjela dobiti točnu poruku koju joj govorimo, a i šaptanje u uho gluhoj osobi nije od koristi. Važno je uočavanje koliko je potrebno biti razumljiv i razgovijetan, jer u protivnom prvotna informacija koja je poslana ne dolazi kao takva, već vidno iskrivljena do krajnjeg sugovornika. Iako nitko od

djece koja su sudjelovala u ovim radionicama nema poteškoću sa sluhom, ovim načinom primali su potrebne informacije o načinu komunikacije s gluhim i nagluhim osobama.

2. RADIONICA – ZNAKOVNA DVORUČNA ABECEDA

Polaznici ovog programa učenici su nižih razreda, a s obzirom da je zbog epidemioloških mjera tek u drugom polugodištu školske godine 2021./2022. bila otvorena mogućnost dolaska u knjižnicu, kao i odlaska u razred, upravo je to bila prednost. Djeca prvih razreda već su usvojila hrvatsku abecedu i usvajanje znakovne dvoručne abecede uistinu nije bio za njih problem. Svako dijete koje je željelo stalo je ispred svih i odznakovalo abecedu, što je ujedno bila i vježba za dizanje samopouzdanja i svladavanja treme od javnog nastupa. Osim što se to odvijalo u sad već poznatom okruženju Dječjeg odjela Knjižnice, uz poznate kolege iz razreda i učiteljicu tu su bile i voditeljica programa kao i prevoditeljica hrvatskog znakovnog jezika koje su također bile već predstavljene u prvom susretu. Tako su gotovo sva djeca željela pokazati naučeno. U radioničkom djelu djeca su bila podijeljena u parove, a zadatak je bio znakovati svoje ime. Moje ime je... (usvojeni su znakovi za moje i ime), a nakon toga znakovali su jednostavne riječi kao što su mama + mamino ime, tata + tatino ime, sestra + sestrično ime, brat + bratovo ime... Djeca su spontano željela naučiti znakove za pojmove koji su im se nametali, kao što je volim, imam, biti, živjeti, kuća, ići, škola, učiteljica... Od tih usvojenih znakova sklapali su rečenice, što ih je posebno radovalo. Bio je to dobar pokazatelj da je program izvrsno osmišljen i prihvaćen. Na odlasku je svako dijete ponijelo tiskanu dvoručnu abecedu, u namjeri da je pokažu svojoj obitelji i prijateljima i u određenim prilikama koriste, pa čak i ukoliko je zabava ili igra u pitanju.

3. RADIONICA – SLIKOVNICA/PRIČA

U svim programima koje provodimo na Dječjem odjelu Knjižnice u fokusu je knjiga, odnosno slikovnica. „Govorimo znakovni“ od samog početka promovirao je čitanje, pa tako niti ovaj vid edukacije nije prošao bez dijela u kojem čitamo i stavljamo slikovnicu u fokus. Iz bogatog fonda, pomno je odabrana slikovnica. Za svaki razred odabran je jedan naslov, ovisno o dobi djece, interesu, temi, godišnjem dobu i sl., a u prethodnom dogovoru s učiteljicom, kako bi interes za sadržaj bio još veći. Prevoditeljica znakovnog jezika unaprijed je pročitala i znakovala da bi eventualno pojednostavila, prilagodila i izvježbala i tako se pripremila za novi susret s djecom. Slikovnicu je čitala voditeljica uz prijevod prevoditeljice na HZJ. Radionički dio bio je

usvajanje odabranih pojmova iz odslušane priče. Uz to su dodavani i pojmovi koji spadaju u same osnove znakovnog jezika kao što su godišnja doba, boje, doba dana, zamjenice i sl. Na taj način dobila se mogućnost za sklapanje rečenica. Zadatak je bio da svatko od sudionika odabere tri pojma koja su spominjana u priči i pokaže ih pred svima, a ostali prepoznaju i govore naglas. Sljedeća vježba bila je usmjerena na povezivanje znakova u rečenicu. Na samom kraju treće radionice učenici su bili upućeni na YouTube kanal Knjižnice gdje se nalazi oko 40 video uradaka sa znakovanom pričom nastalih u vrijeme epidemioloških mjera uzrokovanih virusom Covid-19.

4. RADIONICA – PJESMA

Posljednja u Ciklusu 4 radionice posvećena je učenju i usvajanju cjelovitog teksta odabrane pjesme iz školskog kurikulumu za određeni razred. Suradnja je to učiteljice i djece pri samom izboru, što upućuje na slobodu odabira. Djeci je podijeljen tiskani oblik pjesme kako bi ga lakše mogli zajedno naučiti. Nakon zajedničkog uzastopnog ponavljanja do potpunog usvajanja, korištena je metoda aktivnog učenja, što se pokazalo vrlo uspješno. Voditeljica i prevoditeljica HZJ, snimile su pročitano i znakovano te odabranu pjesmu, kako bi je učenici mogli ponoviti i potpuno usvojiti zajedno u razredu ili pak samostalno kod kuće. Namjera je pokazati roditeljima, obitelji i prijateljima na postojanje gluhih i nagluhih osoba u zajednici te ih na taj način senzibilizirati i prenijeti svoja stečena znanja kroz ovaj mali projekt.

Detalji o projektu

Osnovni ciljevi:

- senzibiliziranje učenika za ono čime se gluhe i nagluhe osobe svakodnevno susreću
- upoznavanje čujućih (djece i odraslih) s gluhim i nagluhim osobama
- edukacijom ostvariti mogućnost svladavanja dvoručne abecede kao osnove za mogućnost međusobne komunikacije.

Glavne aktivnosti u jednom ciklusu:

- upoznavanje učenika o osnovama komunikacije s gluhim osobama
- učenje dvoručne abecede hrvatskog znakovnog jezika

- čitanje priče uz prijevod na hrvatski znakovni jezik i učenje pojmova iz priče
- upoznavanje učenika s jednom kratkom pjesmicom i učenje iste na hrvatskom znakovnom jeziku.

Vrijeme i mjesto provedbe:

- program će se provoditi prema dogovoru sa školom, jednom tjedno, jedan sunčani sat u odabranom razredu.

Broj i vrsta korisnika:

- neograničeni broj učenika u jednom razredu, dob nije zadana

Suradnja i partnerstvo u provedbi:

- Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar – kompetencija knjižnice kao ustanove koja zadovoljava osnovne ljudske potrebe za informacijom (Snježana Berak – voditeljica programa)
- UOOS BBŽ – kompetencija radi znanja i iskustva iz HZJ (Maja Jaić – komunikacijska posrednica – prevoditeljica HZJ)
- osnovne škole (pet osnovnih škola u Bjelovaru)

Evaluacija programa:

Nakon provedenog programa od predviđena 4 sata, metodom intervjua izvršeno je ispitivanje polaznika. Rezultati se statistički obrađuju i koriste kao smjerokaz pri provođenju sljedećeg programa. Svaki učenik na kraju dobiva potvrdu o sudjelovanju, kao i učiteljica. Upravo to daje im povratnu informaciju da su bili uspješni u savladavanju novih znanja u izvanškolskim aktivnostima.

Zaključak

Posljednjih godina primjećuje se značajan porast kulturne osviještenosti o zajednici gluhih u nas. Znanstvene spoznaje o znakovnom jeziku kao ravnopravnom jeziku nalaze svoj put do sve većeg broja, osobito mladih gluhih osoba. Sve veći broj njih prihvaća ideju o zajednici

gluhih kao kulturnoj manjini i sve veći broj njih aktivno se uključuje u aktivnosti kojima nastoje afirmirati znakovni jezik i zajednicu gluhih kao kulturu. Cilj nam je da knjižnica također bude prepoznata kao mjesto ostvarivanja potreba i informacija. Danas u Hrvatskoj imamo kazališne predstave na znakovnom jeziku, glazbeni sastav gluhih, tečajeve znakovnog jezika i bajke na znakovnom jeziku na DVD-u, priče na YouTubeu, časopise koji afirmiraju znakovni jezik i kulturu gluhih, Tjedan znakovnog jezika i Noć gluhih. Autori tih uradaka, odnosno sudionici u svim tim aktivnostima, nerijetko su gluhe osobe. Mali broj gluhih i nagluhih osoba, međutim, posjećuje kazališne predstave na znakovnom jeziku jer im nisu dostupne; izvode se najčešće u Zagrebu i na povremenim gostovanjima u drugim gradovima. Relativno mali broj gluhih i nagluhih osoba čita tekstove čiji su autori druge gluhe i nagluhe osobe, jer takve su publikacije u nas relativno malobrojne. Stoga, iako je napredak u zadnjih 15 godina znatan i uočljiv, ima još dosta prostora za razvoj kulturne osviještenosti i stvaralaštva u zajednici gluhih i nagluhih osoba u nas, a koji mogu doprinijeti njenom daljnjem osnaživanju, jasnijem, strukturiranijem i asertivnijem artikuliranju njezinih potreba i stremljenja, i u konačnici, izgradnji istinskog dvokulturnog identiteta te poboljšanju kvalitete života i položaja gluhih i nagluhih osoba u društvu. Programi „Govorimo znakovni“, „Govorimo znakovni online“ i projekt Ciklus 4 radionice kojim se aktivno uključilo škole, svakako su pozitivan doprinos tome. Želja za uključivanjem čujućih odraslih i djece u razumijevanje ove nevidljive zajednice urodila je plodom. Događa se upravo ono što nam je i bio cilj, povezati knjižnicu, škole i udrugu, da se o ovom projektu priča i da bude tražen, da preraste u program i da ima svoju budućnost. Položaj knjižnice jedinstven je, jer je za zajednicu često jedini izvor nepristranih informacija i specijaliziranih programa, u što svakako treba ubrojiti i ovaj program.

LITERATURA

1. Bradarić-Jončić, S.; Bosnar, B. Stavovi prema integraciji gluhe djece, znakovnom jeziku i uključivanju tumača za znakovni jezik u redovne vrtiće i škole. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol. 44 No. 2, 2008.
2. Day, John Michael. Smjernice za knjižnične službe i usluge za gluhe. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

3. Tarczay, S. i suradnici. Znak po znak 1. Zagreb: Kersch offset, 2006.
4. Tarczay, S. i suradnici. Znak po znak 2. Zagreb: Kersch offset, 2006.
5. Tarczay, S. i suradnici. Znak po znak 3. Zagreb: Kersch offset, 2007.
6. Zakoni i prava. Dostupno na: <https://hsgn.hr/zakoni-i-prava/> (pristupljeno u srpnju 2022.)
7. Gluhosljepoća i taktilno-mirisna izložba "Zajedno". Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-javno-zdravstvo/gluhosljepoca-i-taktilno-mirisna-izlozba-zajedno/> (pristupljeno u srpnju 2022.)
8. Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj NN 82/15. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/815/Zakon-o-hrvatskom-znakovnom-jeziku-i-ostalim-sustavima-komunikacije-gluhih-i-gluhoslijepih-osoba-u-Republici-Hrvatskoj> (pristupljeno u srpnju 2022.)
9. Često postavljana pitanja na znakovnom jeziku. Dostupno na: <https://edl.ecml.at/Facts/FAQsonsignlanguage/tabid/2741/language/hr-HR/Default.aspx> (pristupljeno u srpnju 2022.)
10. Bradarić-Jončić, S., Mohr Nemčić, R. Neka obilježja kulturnog identiteta gluhih i nagluhih osoba. Logopedija 6(1), 24-37. Zagreb, 2016.
11. Chafin Seal, B. Znakovni jezik: najbolje prakse prevođenja u odgoju i obrazovanju. Zagreb: URIHO Zagreb, 2014.
12. Ivasović, V. Gluho/nagluho dijete u redovnom obrazovnom sustavu : problem ili izazov? Zagreb: Hrvatski savez gluhih i nagluhih, 2009.
13. Ivasović, V. I ja želim znati! Gluhi i nagluhi učenik u redovnoj školi. Zagreb: Hrvatski savez gluhih i nagluhih, 2014.
14. Ladd, P. Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood. Clevedon: Multilingual Matters LTD, 2003.

15. Marjanović, V.; Škribulja, A.; Gabelica, M.; Gredelj, R. Hrvatski na dlanu 3. Čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole. Zagreb: Profil, 2014.
16. Milković, M. (2012) Što jest, a što nije znakovni jezik?, Zbornik radova sa stručnih skupova, Hrvatski savez gluhih i nagluhih, Zagreb, str. 73-76.
17. Peti-Stantić, A.; Velički V. Jezične igre za velike i male. Zagreb: Alfa, 2009.
18. Uključi me – Priručnik o pravima osoba s invaliditetom. Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba Dodir, Zagreb: Dodir, 2009.
19. Velički, V.; Katarinčić, I. Stihovi u pokretu. Malešnice i igre prstima kao poticaj za govor. Zagreb: Alfa, 2011.

RADIONICE ZA DJECU S TEŠKOĆAMA ČITANJA U GRADSKOJ KNJIŽNICI VELIKA GORICA

Pamela Sever

pamelasever@gmail.com

Morana Peranić

moranaper@gmail.com

Gradska knjižnica Velika Gorica

Sažetak:

Dječji odjel Gradske knjižnice Velika Gorica proveo je 2017. godine istraživanje u velikogoričkim osnovnim školama koje je pokazalo da 5% učenika tih škola ima određene teškoće čitanja. Također, saznali smo da niti jedna škola koja je sudjelovala u istraživanju nema zaposlenog logopeda, kao i da uglavnom ne posjeduju knjige prilagođene djeci s ovim teškoćama. Potaknuti ovim saznanjima, odlučili smo provesti radionice na kojima bismo radili na ublažavanju/otklanjanju ovih teškoća. Do sada smo proveli četiri ciklusa radionica na kojima je sudjelovalo devedesetoro djece. Radionice vode magistre logopedije uz pomoć knjižničarki, a cilj im je, osim ublažavanja problema s čitanjem, raditi i na osnaživanju i jačanju samopouzdanja djece koja ih pohađaju. Evaluacija od strane roditelja nakon provedenih radionica pokazala je da su one iz ciklusa u ciklus sve uspješnije i da u potpunosti ispunjavanju svoje ciljeve.

Ključne riječi: Gradska knjižnica Velika Gorica, radionice, istraživanje, teškoće čitanja, disleksija

Summary:

In 2017, the Children's Department of the Velika Gorica City Library conducted a survey in Velika Gorica's primary schools, which showed that five percent of the students in those

schools have certain reading difficulties. We also learned that none of the schools that participated in the research had a speech therapist employed and that they generally do not have books adapted for children with these difficulties. Encouraged by this knowledge, we decided to conduct workshops to work on alleviating / eliminating these difficulties. So far, we have conducted four cycles of workshops attended by about 90 children. The workshops are led by masters of speech therapy with the help of librarians and their goal is not only to alleviate reading problems, but also to strengthen the self-confidence of children who attend them. Evaluation by parents after the workshops showed that they are more successful from cycle to cycle and that they fully meet their goals.

Keywords: Velika Gorica City Library, workshops, research, difficulties with reading, dyslexia

Uvod

Misao o vremenu u kojem živimo, vremenu u kojem se od djece očekuje savršenstvo, potaknula je autorice na pisanje ovog rada. Roditelji nerijetko postavljaju visoke kriterije svojoj djeci, što iz razloga neostvarenih osobnih ambicija, što zbog normi koje nameće društvo. Potrebno je mnogo znanja, vještina, vremena i sposobnosti da bi se u današnje doba odgojilo zdravo, psihički stabilno i sretno dijete. Kada se uz redovne školske obveze djeteta pridodaju poteškoće u svladavanju pojedinih koraka u učenju, potrebno je potražiti informacije i pomoć za prevladavanje teškoća. Knjižnice su mjesto gdje korisnici mogu potražiti informacije u pronalaženju rješenja problema. Upravo iz tog razloga knjižničari često posežu za raznim radionicama kako bi korisnicima pružili mogućnost praktičnih upotrebi informacija. Na tom tragu su i radionice o kojima je riječ u tekstu. Na njima su djeca u radu s logopedinjama na konkretnim vježbama i zadacima stjecala praktična znanja koja će im pomoći u čitanju.

Svako dijete, da bi moglo razumjeti napisani tekst, mora prvo moći prepoznati slova, povezati ta slova u riječi i na kraju riječi u rečenicu. Kada je to djetetu nemoguće učiniti, govorimo o problemima u čitanju, najčešće o disleksiji. Ovaj jezično utemeljen poremećaj konstitucionalnog je porijekla i očituje se u teškoćama u ovladavanju pisanim jezikom unatoč urednoj inteligenciji, konvencionalnoj poduci i odgovarajućim sociokulturnim prilikama (prema

definiciji World Federation of Neurology, British Dyslexia Association, BDA, 2007; Orton Dyslexia Society; DSM IV, 1998).

U europskim zemljama simptome disleksije ima 5-7 % djece. Danas su stajališta o postavljanju dijagnoze disleksije različita. Postoje gledišta koja smatraju da se odstupanja u čitanju od dvije godine u odnosu na vršnjake smatraju disleksijom, te oni koji smatraju da se na osnovu ranijih znakova već u dobi od pet godina može prepoznati disleksija. Ti raniji znakovi su rječnik koje dijete koristi, poznavanje imenske i glagolske morfologije, provjera sposobnosti brzog imenovanja. Kod nas prevladava prvo gledište, što znači da se disleksija dijagnosticira najranije u trećem razredu osnovne škole. To je možda razlog zašto je na našim radionicama bio mali broj učenika s dijagnosticiranom disleksijom, jer je najveći broj učenika koji su pohađali radionicu dolazio iz drugih i trećih razreda osnovnih škola.

Poteškoće čitanja i sama disleksija nisu bolest. Naprotiv, osobe s disleksijom često su vrlo inteligentne ili posjeduju veći dar u nekim drugim vještinama. Kako možemo prepoznati da dijete ima poteškoće s čitanjem i razumijevanjem teksta? Ono će teško povezivati glasove i slogove u riječi, riječi u rečenice, a i kad pročita neće znati prepričati pročitano zbog činjenice da je bilo usredotočeno na izgled slova. Ta djeca često zamjenjuju slova u riječima ili ih izostavljaju. Tu smo mi, knjižničari, prepoznali problem i odlučili pokrenuti niz radionica u knjižnici kako bismo pomogli u čitanju i druženju s knjigom toj populaciji naših korisnika.

Istraživanje

Povijest knjižničarstva u Velikoj Gorici seže u daleku 1885. godinu kada je na inicijativu tadašnjeg turopoljskog župana Stjepana pl. Josipovića u okvirima djelovanja privremenog društva „Sloga“ utemeljena Prva čitaonica u Velikoj Gorici. Od tada, mijenjali su se prostori u kojima je knjižnica djelovala, mijenjali su se djelatnici koji su u njoj radili, ali cilj je uvijek ostao isti – rad na promociji knjige i čitanja. Iako se to odnosi na sve dobne skupine, svjesni smo da je ulaganje u naše najmlađe korisnike najpotrebnije, jer ako djeci ne ponudimo knjigu, teško da će je samostalno tražiti u odrasloj dobi.

Tijekom 2016. g. u Hrvatskoj se počinje provoditi Nacionalna kampanja za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“. U opisu kampanje Hrvatsko logopedsko društvo donosi podatak o svakom desetom učeniku koji ima teškoće čitanja i tu djecu prate problemi s

učenjem tijekom cijelog školovanja. Hrvatska udruga za disleksiju donosi procjenu da 5 do 10 % populacije u Hrvatskoj ima disleksiju. Ako se na vrijeme ne dijagnosticiraju, teškoće čitanja i disleksija mogu dovesti do odustajanja od učenja i utjecati negativno na ostale vidove života.

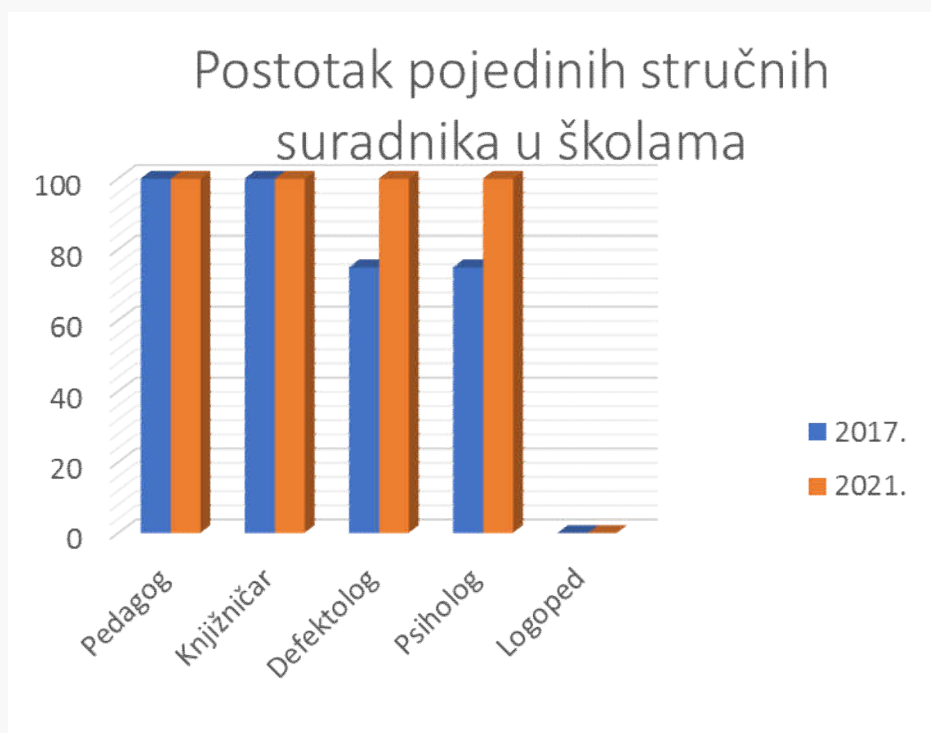
Potaknuti ovim podacima i vođeni željom za pomoći učenicima s teškoćama čitanja, odlučili smo ispitati kakva je situacija u velikogoričkim osnovnim školama. U Velikoj Gorici djeluje 12 osnovnih i 18 područnih škola. Sve one gravitiraju u našu knjižnicu te smo ponosni na veliki fond i mogućnost zadovoljavanja potrebe za lektinom i literaturom za slobodno vrijeme najvećeg broja učenika koji k nama dolaze. Tijekom 2017. godine proveli smo istraživanje u velikogoričkim osnovnim školama s ciljem prikupljanja podataka o učenicima s teškoćama čitanja, da bi im naša knjižnica, u suradnji sa stručnim službama osnovnih škola, pomogla u prevladavanju istih. Istraživanje smo ponovili 2021. godine. Budući da u istraživanju nisu sudjelovale iste škole (jedna od tri škole koje su se odazvale bila je različita) ne možemo pratiti vremenski slijed, međutim odlučili smo pokazati podatke i jednog i drugog istraživanja jer smatramo da podaci koje smo prikupili pokazuju zanimljive trendove i pomake te su vrlo znakoviti i dobar temelj za daljnja istraživanja. Također želimo naglasiti da je istraživanje provedeno isključivo radi potreba naše knjižnice te kao takvo možda ne zadovoljava sve elemente pravog znanstvenog istraživanja, ali je nama dalo vrijedne i korisne podatke i kao takvo je bilo neprocjenjivo za naš daljnji rad.

Za sudjelovanje u istraživanju zamolili smo stručne službe osnovnih škola (defektologe, psihologe, pedagoge) te nam je žao što su se odazvale samo po tri škole. Međutim, kako je broj djece koji ih pohađa velik, smatramo da je ono ipak zadovoljilo naše potrebe.

U prvom istraživanju sudjelovale su OŠ Eugena Kumičića, OŠ Novo Čiče i OŠ Pokupsko koje je ukupno pohađalo 1603 učenika, dok su u drugom sudjelovale OŠ Eugena Kumičića, OŠ Novo Čiče i OŠ Vukovina koje je u trenutku istraživanja pohađao 2131 učenik.

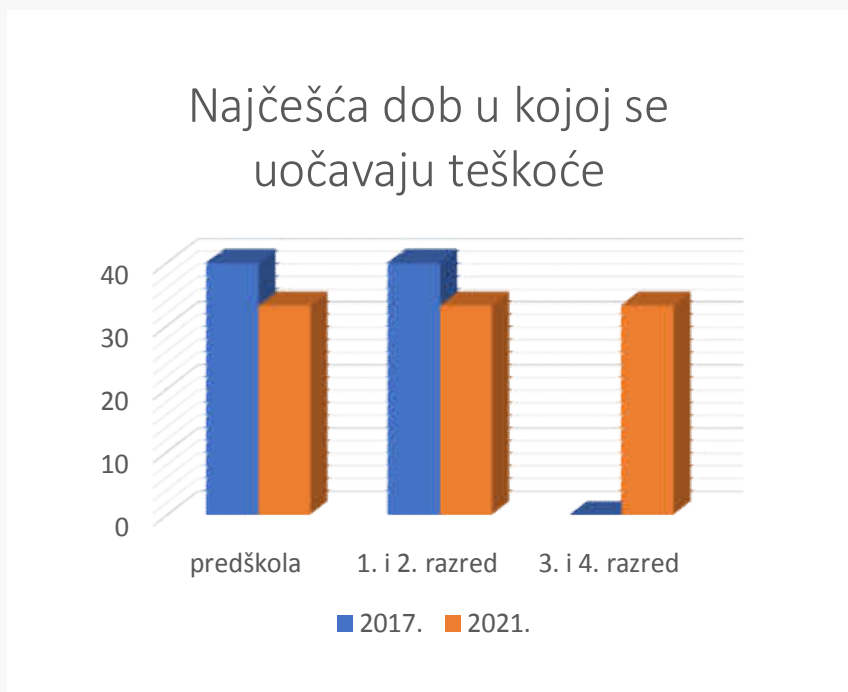
Prvo pitanje se odnosilo na stručne suradnike zaposlene u školama. Prvenstveno nas je zanimalo postoje li u školama zaposleni logopedi. Na žalost, odgovor je bio negativan.

Slika 1 Postotak pojedinih stručnih suradnika u školi

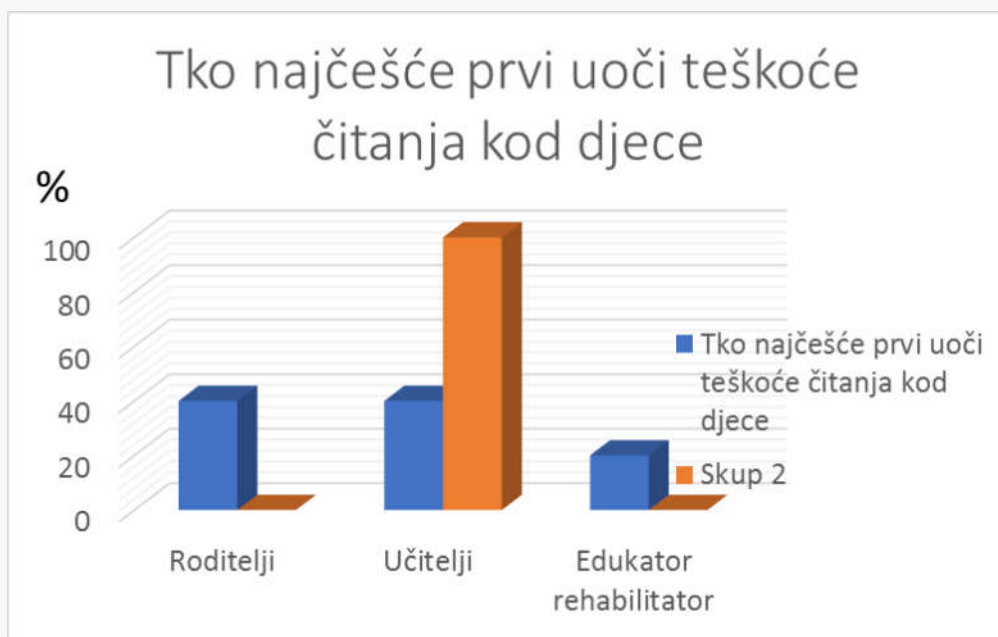
Sljedeća pitanja odnosila su se na dob u kojoj se najčešće uočavaju teškoće, te osobe koje to prve primijete. Teškoće se najčešće uoče u predškoli ili nižim razredima osnovne škole, i to od strane učiteljica, a zatim roditelja.

Slika 2 Dob u kojoj se uočavaju teškoće čitanja

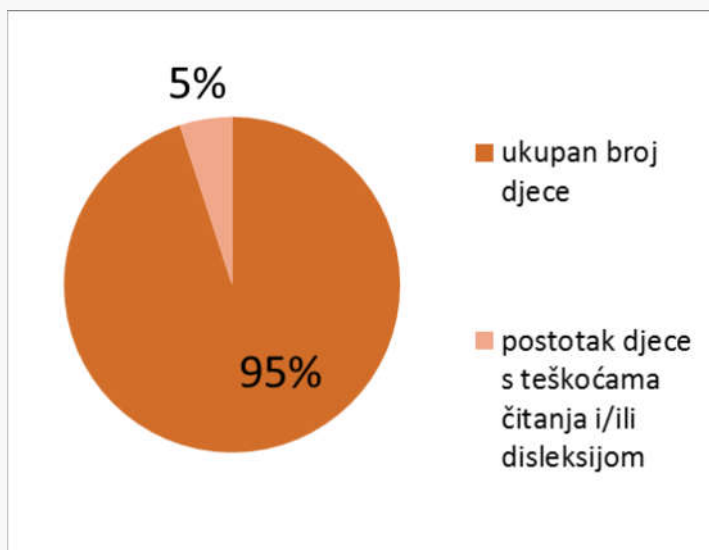
Slika 3 Osobe koje najčešće uočavaju teškoće čitanja

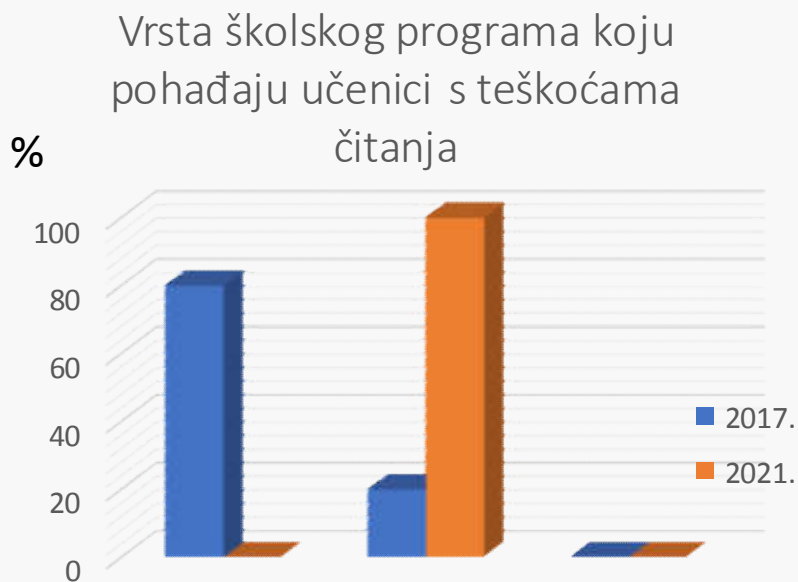
Sljedeće pitanje se odnosilo na broj učenika kojima je dijagnosticirana disleksija i/ili neka teškoća čitanja. Rezultati su bili isti i 2017. i 2021. godine te nam pokazuju da od ukupnog broja učenika u školama koje su sudjelovale u istraživanju 5 posto učenika ima dijagnosticirane teškoće. U ovaj broj ne ulaze učenici koji su tek u postupku dijagnostike.

Slika 4 Postotak učenika kojima je dijagnosticirana disleksija i/ili neka teškoća čitanja (2017. i 2021.)

Učenici s teškoćama čitanja u školama koje su sudjelovale u istraživanju 2021. godine su pohađali redovni školski program s individualiziranim pristupom, dok su u prošlom istraživanju većinom pohađali redovni školski program (80 % njih).

Slika 5 Vrsta školskog programa koji pohađaju učenici s teškoćama čitanja

Dijagnostika teškoća čitanja se najčešće provodi u Poliklinici za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG.

Slika 6 Ustanova u kojoj se provodi dijagnostika teškoće čitanja

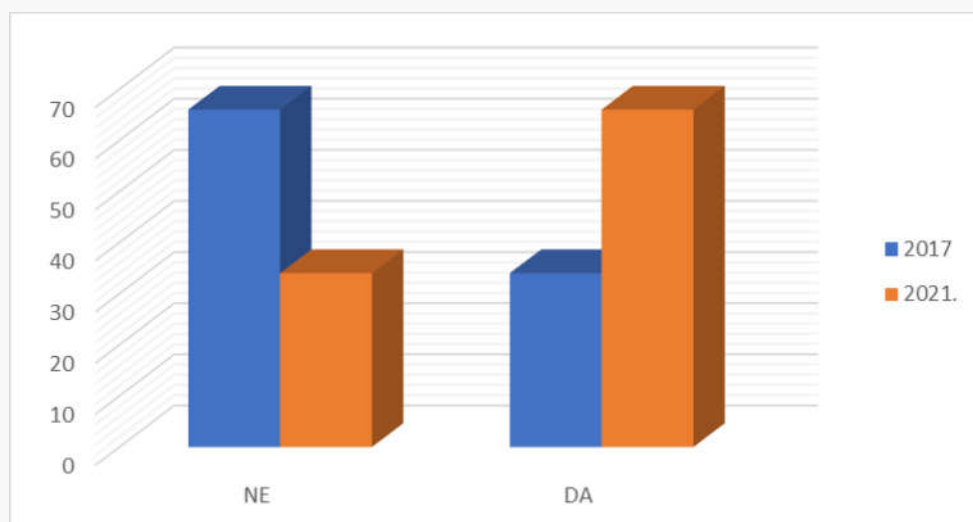

Sljedeća pitanja u istraživanju su se odnosila na način na koji se djeci s teškoćama čitanja olakšava pohađanje nastave. Odgovori su se uglavnom odnosili na to da im se omogući veći broj usmenog ispitivanja, da se tekstovi prilagođavaju na način da imaju veći font, veće razmake između redova, da se stavlja manje teksta po stranici, da imaju pravo na duže vrijeme pisanja pismenih ispita, da im se daju individualizirani ispitni listići te da postoji dogovaranje oko ispitivanja. Što se tiče čitanja lektira, djeci s teškoćama čitanja se daje manji broj naslova koji se mora pročitati, ako romani imaju velik broj stranica, djeca čitaju samo neke odlomke, daju im se upute za čitanje (npr. pitanja tako da se znaju usmjeriti na ono bitno) te se dogovara oko načina ispitivanja pročitano.

Vjerojatno je najveća razlika između istraživanja 2017. i 2021. godine vidljiva u odgovoru na pitanje „Postoje li u vašoj školskoj knjižnici primjerci određenih lektirnih naslova prilagođeni učenicima s teškoćama čitanja“? U prvom istraživanju sve tri škole su navele da nemaju takve lektirne naslove, dok su sada sve škole navele da ih imaju. Iako su u napomenu stavili da je broj takvih naslova mali i ne zadovoljava potrebe, ipak se vidi pomak, što nam je izuzetno drago.

Na pitanje „Znate li da na Dječjem odjelu Gradske knjižnice Velika Gorica možete posuditi lektirne naslove koji su prilagođeni djeci s teškoćama čitanja?“ 2017. godine s tim su bili upoznati u samo jednoj školi, dok 2021. godine u samo jednoj školi to nisu znali.

Slika 7 Upoznatost s lektirnim naslovima prilagođenim djeci s teškoćama čitanja u GKVG

Potaknuti dobivenim rezultatima istraživanja uvidjeli smo da postoji potreba za pomoći djeci s teškoćama čitanja. U vrijeme kada smo razmišljali o pokretanju radionica za djecu s navedenim teškoćama u Velikoj Gorici otvoren je Volonterski centar. Nakon sudjelovanja u edukaciji o menadžmentu volontera dobili smo vaučer za kupnju potrebnog materijala te su kontaktirane tri studentice logopedije koje su bile spremne svoje slobodno vrijeme i znanje podijeliti s nama. I tako je krenula naša priča koja traje još i danas.

Prvi ciklus radionica vodile su tada još studentice logopedije, Vanja Uzelac, Paula Janjić i Ivona Perić te je u njima sudjelovalo je 30 učenika drugih, trećih i četvrtih razreda. Oni su bili podijeljeni u dvije grupe, a svaka radionica trajala je oko 45 minuta. Radionice su besplatne za sve polaznike. Jedini uvjet pohađanja je članstvo u knjižnici. Voditeljice su prvi ciklus radionica realizirale volonterski.

Kod upisa u radionice roditelj ili skrbnik ispunjava obrazac u koji, osim osobnih podataka učenika, navodi i njegove teškoće, način na koji se one očituju te pohađa li dijete neku vrstu terapije. Radionice su namijenjene djeci koja pohađaju redovni školski program ili redovni školski program s individualiziranim pristupom.

Na radionicama je stavljen naglasak na četiri segmenta: čitanje, jezične poteškoće, slušno procesiranje te vizualno procesiranje. Ritam rada je takav da se prolaze sve faze potrebne za uspješno savladavanje čitanja, tako da se prvo prolaze slova, zatim slogovi, riječi, rečenice, i na kraju se radi na tekstovima.

Na radionicama je primijećeno da se djeca s disleksijom brže umaraju od druge djece jer moraju trošiti više snage na koncentraciju. U razgovoru s njima i njihovim roditeljima uočili smo da se za tu djecu nerijetko misli da su lijena, no ona samo imaju problema u organizaciji obveza, treba im više energije za učenje, obično imaju poteškoća u učenju stranih jezika, teško im je prepisivati s ploče jer ne stignu. Sve to otežava njihovo učenje i neki od njih su imali vrlo nisko samopouzdanje kada su počeli dolaziti na radionice. Također smo primijetili da je velik broj djece nakon nekog vremena promijenio odnos prema čitanju i knjizi. Zašto? Zbog činjenice da su bili u grupi sa sebi istima. Vidjeli su da nisu jedini, da i druga djeca imaju iste probleme i to ih je ohrabrilo da izađu iz svog oklopa. Postali su otvoreniji, glasniji, počeli su prihvaćati knjigu kao vid zabave, a ne je gledati kao problem. Tom njihovom stjecanju samopouzdanja je pridonijela i činjenica da nikada na radionicama nisu naglas čitali tekstove,

čega su se oni najviše bojali u samom dolasku. Ovdje moramo pohvaliti znanje, trud i zalaganje voditeljica radionica kroz sva četiri ciklusa. Uistinu su se u potpunosti potrudile da iz djece koja pohađaju radionice izvuku maksimum.

Drugi ciklus radionica počeo je u ožujku 2019. godine kada je radionice pohađalo 28 polaznika, a treći u listopadu 2019. godine s 28 polaznika. Zatim je napravljena pauza zbog epidemioloških razloga te se četvrti ciklus održao u jesen 2021. godine s manjim brojem polaznika, njih 14. U međuvremenu su voditeljice diplomirale, a pridružile su im se još dvije magistre logopedije, Hana Tomčić i Petra Žuvela.

Drugi i treći ciklus radionica smo voditeljicama honorirali iz sredstava knjižnice, dok smo za četvrti ciklus dobili sredstva Ministarstva kulture i medija u sklopu natječaja za financiranje programa koji potiču razvoj publike u kulturi u Republici Hrvatskoj.

Osim pomoći oko učenja čitanja koje su provodile magistre logopedije, knjižničarke su sustavno radile s djecom na upoznavanju s knjigama te ih poticale na posuđivanje istih. Posebnu pažnju posvetile su lektirnim naslovima prilagođenim upravo njima. Zadatak svakog knjižničara je da zna prepoznati potrebe svih svojih korisnika te nabavljati knjižnu građu i davati usluge onim korisnicima koji se ne uklapaju u standardne okvire korištenja knjižnice. Upravo vođeni tim smjernicama, a posebice potaknuti Nacionalnom kampanjom za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“, posebnu važnost i fokus smo usmjerili i na ovu skupinu korisnika. Kampanjom su obuhvaćene osobe s teškoćama čitanja, gluhe i nagluhe osobe, slijepe i slabovidne te osobe s intelektualnim ili motoričkim poteškoćama. Kampanjom se potiče korištenje prilagođene građe pa smo tako i mi svakom polazniku radionice ukazivali na istu kako bi naučili uživati u čitanju. Ovakva građa sadrži razumljive tekstove, konstrukcije rečenica su pojednostavljene, oblik i izgled teksta je prilagođen samim čitačima, kao i sam font slova te su česta i pojašnjenja te isticanje važnih riječi. Nema apstraktnog jezika, izbjegavaju se metafore, a važnu ulogu igraju ilustracije te grafički izgled teksta.

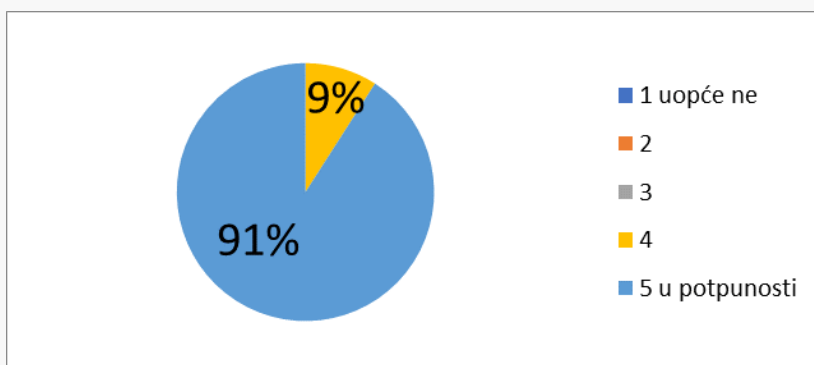
Osim samih knjiga važna su i druga pomagala i tehnologije koji mogu pomoći djeci s poteškoćama u čitanju. Tako smo, po uzoru na straničnike kampanje, dali izraditi vlastite straničnike sa prorezom koji odvaja rečenicu koja se čita od ostalog teksta i omogućava čitatelju da pažnju usmjeri samo na dio koji mu je trenutno bitan. Također, osigurali smo

našim polaznicima besplatno korištenje aplikacije Lexie, projekta OmoLaba, koja omogućava potpunu prilagodbu teksta osobi s teškoćama čitanja.

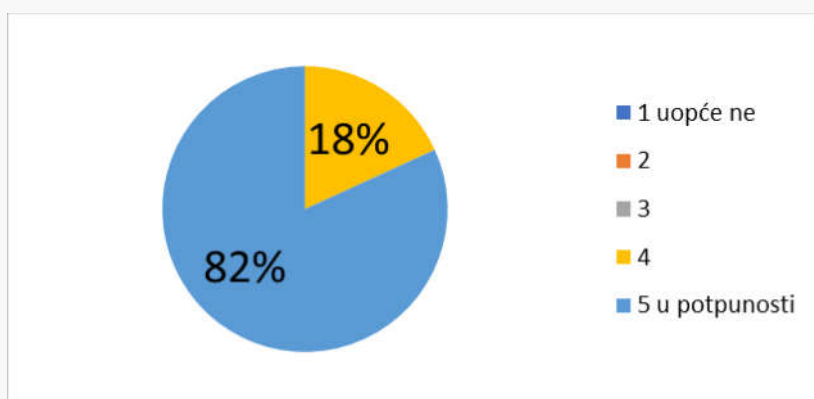
Rezultati istraživanja

Na kraju svakog ciklusa radionica (osim zadnjeg kada to zbog epidemioloških razloga nismo uspjele napraviti) održan je roditeljski sastanak. Na njemu su magistre logopedije roditeljima objasnile na koji način se radilo te su im dale preporuke za daljnji individualni rad sa svakim djetetom. Roditelji su tada ispunjavali i evaluaciju čije rezultate donosimo u nastavku. Preko 90 % roditelja izjavilo je da su u potpunosti zadovoljni s provedenim radionicama, a preko 80 % njih da se djeci sviđaju aktivnosti na radionicama.

Slika 8 Koliko ste zadovoljni provedenim radionicama?

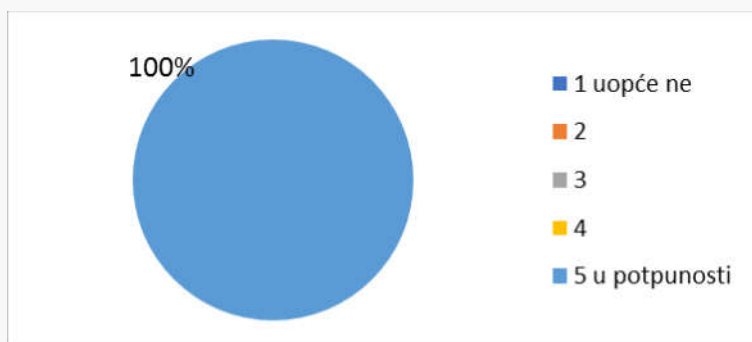

Slika 9 Mom djetetu se sviđaju aktivnosti s radionica

Svi roditelji su izjavili da su se djeca osjećala ugodno na radionicama i da su u potpunosti zadovoljni s voditeljicama radionica.

Slika 10 Moje dijete se osjećalo ugodno na radionicama

Slika 11 Moje dijete je zadovoljno s voditeljicama radionica

Zatim smo zamolili roditelje da nam napišu čime su najviše zadovoljni na radionicama.

Odgovori su bili:

- način rada, timski i individualni rad
- zadovoljna sam s time što je dijete zadovoljno odlazilo na radionice
- pristup tijekom upisa, profesionalnost tijekom rada, dijete je dolazilo oduševljeno doma i ponavljalo aktivnosti u kućnim uvjetima
- susretljivost i ugodno okruženje
- ljubaznost, raspoloženje i dobra volja voditeljica
- dijete voli ići na radionicu i nema stresa za vježbu
- dijete ima više koncentracije prilikom čitanja, obraća pozornost na detalje u tekstovima
- napredak u pisanju

Kod prijedloga za poboljšanje rada na radionicama istaknuli su da bismo mogli:

- češće ih održavati
- uvesti obaveznu knjigu koju bi dijete pročitao do druge radionice
- duže vrijeme trajanja jedne radionice
- ne bih mijenjala ništa, samo se nadam da će projekt opstati i da će se radionice održavati i druge godine
- da djeca pomoću glume vježbaju čitati za svoju ulogu u predstavi.

Zaključak

Prilikom pokretanja novih projekata uvijek je pitanje kako će oni biti prihvaćeni od strane korisnika kojima su namijenjeni. Ponekad programi izgledaju dobro na papiru, ali ne pokažu se uspješnima u praksi. Nama je izuzetno drago što to s našim radionicama nije bio slučaj. Iako smo se za njih dobro pripremili, napravili istraživanje koje nam je pokazalo potrebe naših korisnika, našli dobre magistre logopedije, ipak smo imali onu jednu dozu pozitivnog straha koja prati sve novo. Ali, na sreću, nismo imali razloga za njega. Već nakon prvog održanog ciklusa radionica vidjelo se da su one polučile uspjeh kojem smo se mogle samo nadati. Interes za njih je rastao sa svakim našim pozivom na prijave, a evaluacija nakon provedbe je bila odlična od prve do zadnje radionice. U ovom slučaju smo svi na dobitku. Knjižnica koja kao organizator može biti ponosna na uspješan novi program koji je integrirala u svoj rad, djeca koja su stekla bolje vještine čitanja i veće samopouzdanje, a time si i omogućila bolje temelje za svoje daljnje obrazovanje, ali i voditeljice radionica koje su svoje znanje i iskustvo iskoristile na najbolji mogući način, kao pomoć onima kojima je to potrebno. Kao knjižnica kojoj je zadovoljstvo korisnika najvažnije, ovo nam je najbolji poticaj za daljnji rad i osmišljavanje novih projekata kojima ćemo pridonijeti poboljšanju zajednice u kojoj djelujemo.

LITERATURA:

1. Disleksija kod djece, simptomi, pomoć, kako prepoznati disleksiju. Dostupno na: <https://www.logokor.hr/disleksija-pomoc.html> (pristupljeno 10. 9. 2022.)

2. Berbić Kolar, E.; Gligorić, Marko Igor; Zečević, M. Disleksija i disgrafija: određenja, pristupi i smjernice. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, 2018.
3. Davis, R.; Braun, E. Dar disleksije : Zašto neki od najpametnijih ljudi ne znaju čitati i kako mogu naučiti. Zagreb: Alineja, 2001.
4. Reid, G. Disleksija : potpuni vodič za roditelje i one koji im pomažu. Zagreb. Naklada Slap, 2013.
5. Muter, V.; Likierman, H. Disleksija : vodič kroz disleksiju, dispraksiju i druge teškoće u učenju. Zagreb: Kigen, 2010.
6. Nielsen, Gyda Skat ; B., Irvall. Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

EDUKACIJA KORISNIKA I DJELATNIKA U GRADSKOJ KNJIŽNICI SAMOBOR

Silvija Turk

silvija.turk@samobor.hr

Gradska knjižnica Samobor

Marina Brajević Kus

logoped.dvgrigorvitez@gmail.com

Dječji vrtić „Grigor Vitez“ Samobor

Sažetak

U Gradskoj knjižnici Samobor provodi se program pod nazivom Baukač (BAU kad čitam) namijenjen djeci koja imaju poteškoća s čitanjem. Program je započet sa željom da se obilježi kraj Godine čitanja, a pokrenute su čak dvije grupe. Polaznici programa su učenici četvrtih i petih razreda samoborskih osnovnih škola. Najveći problemi s čitanjem, ako se ne uoče u nižim razredima osnovne škole, uočavaju se na početku viših razreda. Tada započinje predmetna nastava, opseg gradiva je mnogo veći, mijenjaju se profesori, lektire postaju opširne i dolazi do velikih problema u nemogućnosti svladavanja gradiva. Radionice provodi vanjska suradnica, stručnjakinja logopedinja Marina Brajević Kus, a održavaju se u prostoru knjižnice. Program trenutno pohađa 12 polaznika u 2 grupe. Logopedinja se koristi svim knjižničnim resursima, a pripremu i radionicu provodi sama ili uz pomoć djelatnika knjižnice. Radionice su za polaznike besplatne i održavaju se svaka tri tjedna. Provode se jezične igre, čitaju se i analiziraju kratki tekstovi te se prepričava pročitano ili slušano. Knjižničari su započeli i s dodatnom edukacijom te se uključili u „Open Up“ Erasmus+ projekt sudjelovanjem na trodnevnoj edukaciji u organizaciji Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih u Zagrebu. To je prvi Erasmus+ projekt u kojem je sudjelovala naša knjižnica. Cilj projekta je osposobiti osobe (edukatore) koje rade u formalnim i neformalnim institucijama, poput škola, muzeja ili knjižnica, da prepoznaju potrebe mladih osoba s osjetilnim oštećenjima kako bi im u svojim

institucijama mogli prilagoditi prostor, fond, način prenošenja informacija i pružiti im potrebnu pomoć.

Ključne riječi: korisnici, čitanje, poteškoće, inkluzija, edukacija

Summary:

There is a program named Baukač that Samobor Public Library provides for children and young with reading and learning difficulties. The program started out of a desire to mark the end of the Year of Reading, and in the end two groups were formed. Participants are third-graders, fourth-graders and fifth-graders from Samobor schools. The biggest problems with reading, if not noticed during the lower grades, are seen at the beginning of higher classes. The subject classes starts and when the scope of material is much larger, professors change, readings become extensive, there are big problems in not being able to master the material. The workshops are conducted by an external associate, speech therapist Marina Brajević Kus, and are held in the library. The program is currently attended by 14 participants in two groups. The speech therapist uses all library resources, and prepares and conducts the workshop alone or with the help of library staff. Workshops are free for participants and are held for each group, every three weeks. Language games are made, short texts are read and analyzed, read or listened to is retold. Library employees started the education at Open Up Erasmus+ project by participating in a three-day training organized by the Croatian Association of the Deaf and Hard of Hearing in Zagreb. This is the first, and hopefully not the last, Erasmus + program in which our library has participated. It is a project that aims to train people (educators) working in formal and informal institutions such as schools, museums or libraries to identify the needs of young people with sensory impairments, so that their institutions can adapt the space, fund, information and everything else the way they need it.

Key words: users, reading, difficulty, inclusion, education

Uvod

Ako o knjižnici govorimo kao „izvoru znanja i informacija“, ona bi trebala biti opskrbljena sa svim vrstama alata kako bi znanje uspješno prenijela na sve svoje korisnike. S raznim

potrebama korisnika za edukacijom slijedi i potreba za edukacijom djelatnika. Ponekad su edukacije kratkotrajne, a oko nekih treba potruditi i više od očekivanog. U nastavku rada prikazat će se primjer edukacije korisnika i djelatnika.

Korisnici su u ovom primjeru imali potrebu za uslugom koju nisu mogli adekvatno zadovoljiti u ponuđenim oblicima pomoći u učenju u zajednici te se, potpuno slučajno, otvorila mogućnost besplatnog održavanja baš onakve usluge koja je njima bila potrebna. Osnovana je grupa pod nazivom Baukač kojoj je cilj pomoći djeci i mladima s uočenim poteškoćama s čitanjem.

Djelatnici su u drugom primjeru imali priliku sudjelovati u trodnevnoj edukaciji koju je organizirao Hrvatski savez gluhih i nagluhih kao partner u projektu pod nazivom „Open Up“ koji je dio Erasmus + projekata. Cilj ove edukacije i cijelog projekta je osvijestiti ustanove i djelatnike istih, koje nisu prilagođene osobama sa senzornim poteškoćama, da mogu prilagoditi svoje prostore i uvesti dodatne načine korištenja svojih usluga za svakog zainteresiranog korisnika prema pojedinačnim potrebama, s ciljem da proces inkluzije mladih osoba s osjetilnim poteškoćama postane pravilo, a ne slučajnost i slovo na papiru. Edukacija za zaposlenike tih ustanova odnosila se na stjecanje vještina i znanja kako bi postali osobe od podrške za osobe s osjetilnim oštećenjima, kako bi mladim osobama s djelomično oštećenim vidom, mladim slijepim osobama, mladim osobama s djelomičnim oštećenjem sluha ili mladim gluhih osobama bili bolja podrška u njihovim svakodnevnim potrebama i aktivnostima u školama, muzejima, knjižnicama, centrima za mlade i sličnim ustanovama.

Svrha ovog prikaza prakse je namjera knjižnice da djeci i mladima koja imaju senzorna oštećenja ili neke druge poteškoće, koje u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima, osiguraju siguran prostor koji mogu koristiti prema svojim potrebama.

Baukač

Pokrenuti program pod nazivom Baukač proizašao je iz želje da se jednom radionicom čitanja završi Godina čitanja 2021., kako bi se pri odabiru razreda i u komunikaciji s jednom školom došlo do konkretnih podataka o teškoćama čitanja. Teškoće koje su profesorice istaknule bile su slovanje, sporost u čitanju, čitanje bez razumijevanja smisla rečenice, zastajkivanje i ostali predznaci potencijalne disleksije. Škola koja je uočila problem je ona s malim brojem učenika

u razredu. Stoga iznenađuje podatak da polovica učenika jednog razreda ima značajne poteškoće u čitanju.

Naravno da je na sve navedeno djelovao i utjecaj mnogobrojnih izbivanja iz škole u pandemijskim vremenima. Gomilaju se loše ocjene, ali još važnije, i loš stav prema učenju, čitanju, školi, i svemu što podrazumijeva učenje. Sve to utječe i na samopouzdanje djece.

Tu činjenicu potkrjepljuje informacija u Nacionalnoj strategiji poticanja čitanja. Prema PISA-inom istraživanju koje procjenjuje učenička postignuća petnaestogodišnjaka na području matematičke, prirodosnastvene i čitalačke pismenosti, čitalačka je pismenost definirana kao „razumijevanje i korištenje pisanih tekstova, razmišljanje o njima i angažman prilikom čitanja radi postizanja osobnih ciljeva, razvoja vlastitog znanja i potencijala te aktivnog sudjelovanja u društvu“. Hrvatska je sudjelovala u četiri ciklusa: 2006., 2009., 2012. i 2015. godine. U sva četiri ciklusa postignuća učenici iz Hrvatske bili su statistički značajno ispod prosjeka. Kada je riječ o čitalačkoj pismenosti, osobito je zabrinjavajući podatak o postotku učenika čija su postignuća ispod razine 2, koja je osnovna razina kompetencija u čitalačkoj pismenosti. (MZU, 2017)

Program je knjižnica, u suradnji s vanjskim suradnikom logopedom, pokrenula u siječnju. Odmah se ispunila kvota za jednu grupu te se ubrzo puni i druga. Određen je ciklus od 5 termina za svaku grupu, s pretpostavkama iz teorije da je čitanje vještina koja se uči u školi. Ona je posljedica kulturnog razvoja čovjeka i nužna je za opstanak, iako nije biološka. Usvajanje te vještine najvažniji je djetetov zadatak u početku školovanja, a svladavanje tog zadatka otvara put za kasnije učenje. (Čudina-Obradović 1996, 15) Da bi poučavanje čitanja bilo uspješno, potrebno je razviti predčitalačke vještine. Predčitalačke vještine su svjesnost djeteta o pisanom jeziku, i to o njegova tri aspekta: o funkciji pisanoga teksta, o tehničkim karakteristikama pisma, te o procesima i tehnici čitanja. (Čudina-Obradović 1996, 15) Čitanje je složena kognitivna aktivnost koja podrazumijeva pretvaranje slova u glasove te spajanje istih tih glasova u riječi koje su dio nekog teksta. Dijete razumije neki tekst zahvaljujući svojim jezičnim vještinama, svojim prethodnim znanjima i iskustvima. (Kelić, 2015)

Program Baukač namijenjen je djeci koja su sve gore navedene pretpostavke ostvarivala s teškoćom ili manjkom te bi ih se moglo svrstati u skupinu djece koja pokazuju odstupanja u razvoju čitanja.

Tijek radionica

Četrnaestero djece aktivno je sudjelovalo na radionicama koje su se odvijale jednom mjesečno, od siječnja do svibnja 2022., s ciljem poticanja i razvoja razumijevanja pročitano. Aktivnosti koje su se provodile u obje skupine odnosile su se na zadatke kojima se potiče fonološka svjesnost. Tako su djeci bili ponuđeni zadaci unutar kojih je bilo potrebno brisati pojedini fonem i tvoriti novu riječ. Zadaci kojima se poticala aktivnost radnog fonološkog pamćenja na način da su djeca trebala pojedine rečenice zapamtiti, a izreći ih promijenjene (iz jednine u množinu ili iz jednog u drugo glagolsko vrijeme), osvještavali su fonološku strukturu riječi tako što su unutar riječi pronalazili druge riječi, ponudile su im se aktivnosti stapanja i razdvajanja slogova. Prilikom čitanja naglas djeca su pokazala neujednačenu brzinu pri čitanju unutar rečenice. Nepoštivanje stanki i interpunkcija narušavali su razumijevanje pročitano. Stoga su se pronalazile strategije koje su omogućile nadziranje nad neujednačenom brzinom, ali i provjeru razumijevanja tako što su im se slušno prezentirale rečenice koje su se nalazile unutar teksta, a oni su morali odlučiti jesu li bile prisutne u točno tako iskazanoj formi. Uz prethodno navedene aktivnosti koje su bile planirane, djeca su i sama navodila aktivnosti u kojima su rado sudjelovali tijekom prethodnog susreta (igra pažnje i ritma, pogađalice) pa su se planirane aktivnosti i ponavljale kroz nekoliko susreta. Uz navedene planirane aktivnosti igrale su se i igre za poticanje pažnje, ritma i socijalnih vještina, koristila se geografska karta, povijesna knjiga koja likovno prikazuje život starog Rima, bojicama i kutijicama izrađivalo se selo, crtale su se zastave prema ključnim pojmovima iz ponuđenog teksta, likovima iz teksta dodavale su se kartice društvenih igara ili se koristeći kartice igralo igru pogađanja na temelju opisa.

Sadržaj koji je bio ponuđen djeci odnosio se na pripovijetku Baba Ture i kocka šećera i pustolovni roman Cezar i izdaja na Kapitolu. Oba sadržaja bila su prilagođena prema osnovnim preporukama za djecu s teškoćama u čitanju i pisanju.

Aktivnosti – primjer

Mali Baukač – primjer:

- fonološka svjesnost

- stapanje i razdvajanje slogova
- geografska karta
- crtanje zastave, izrađivanje sela.

Baba Ture i kocka šećera

Afrička pripovijetka koja ima mnogo zanimljivih opisa afričkog sela i poslova koja su sudionicima bili poznati. Na jednoj su radionici polaznici izrađivali afričko selo od kartona i kutijica. Svatko je izradio svoju kuću u selu te je tako pripovijetka pridonijela vizualizaciji opisanih scena, što je značajno olakšalo komunikaciju između sudionika i njihovu aktivnost na radionici.

„Baba Ture bio je stanovnik sela. Kao i mnogi drugi i on je odlazio da vidi

druge krajeve, da prodaje ili kupuje potrebne stvari. Jednom je tako

došao i do Pariza. Ali on se kao i ostali stanovnici vratio

u svoje rodno selo jer mu je previše nedostajalo čisto nebo

njegovog palmika.“

Baukač veliki – primjer:

- fonološko pamćenje
- iz množine u jedninu
- nadziranje nad neujednačenom brzinom
- prisutnost rečenica u tekstu
- povijesna knjiga
- slušno prezentirane rečenice.

Cezar i izdaja na Kapitolu

Prilagođena priča iz romana Cezar i izdaja na Kapitolu, autorice Franziske Jaekel, s namjerom da radnja romana i odabranih scena iz romana sudionicima bude zanimljiva te da ih drži u fokusu.

Marko je bio nestrpljiv dok je čekao odluku Senata.

Tada je začuo glasove.

Skočio je sa svog ležaja i potrčao prema vratima. Stajao je pred ocem i trojicom drugih senatora.

- Ti još ne spavaš?- pitao ga je otac.

- Čekam vašu odluku, hoće li povorka proći kroz Rim, ili neće?- pitao je Marko oca.“

Novi ciklus

Nakon završenog prvog ciklusa od pet radionica u dvije skupine, nastavak se očekuje u rujnu. Uočeni rezultati ukazuju na mnogo nedostataka u znanju, ali i na napredak u strpljivosti korisnika, praćenje uputa, bolju osviještenost o individualnoj poteškoći, želju za nastavkom ovakvog oblika rada. Radionica je doprinijela i pozitivnoj osobnoj slici svakog korisnika, koja na početku nije bila takva.

Plan suradnje Knjižnice i vanjske suradnice logopeda je da se s početkom školske godine nastavi s radionicama Baukača kako bi one bile prvi korak prema rješavanju ili barem ublažavanju problema.

„Open Up“ Erasmus+ projekt

Krajem veljače djelatnica knjižnice sudjelovala je na trodnevnoj edukaciji u organizaciji Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih u Zagrebu, na međunarodnom projektu pod nazivom „OpenUp“ u sklopu Erasmus + programa. Projekt je to koji ima za cilj osposobiti osobe (edukatore) koje rade u formalnim i neformalnim institucijama poput škola, muzeja ili knjižnica, da prepoznaju potrebe mladih osoba s osjetilnim oštećenjima kako bi im u svojim institucijama mogli prilagoditi prostor, fond, način prenošenja informacija i svega ostalog na njima potreban način.

U Hrvatskoj se osobe s osjetilnim oštećenjima, a prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, definiraju kao osobe s invaliditetom. „OSI je osoba koja ima dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“.

Sudionici edukacije su bili iz Španjolske, Francuske, Cipra i Hrvatske. Projekt provode četiri partnera od kojih je jedan Hrvatski savez gluhih i nagluhih. Edukacija je bila zamišljena kao spoj teorijskog i praktičnog učenja u kojem je svaki sudionik morao aktivno sudjelovati u svakoj aktivnosti te osvijestiti što znači inkluzija osoba s osjetilnim oštećenjima u zajednicu. Najveći izazov bio je shvatiti da je riječ inkluzija toliko upotrebljavana, a pravila za njezinu implementaciju i smisao primjene ne postoje. Tek kada se promijeni percepcija i počne se razmišljati što osobe s osjetilnim oštećenjima trebaju da bi mogle koristiti sve usluge i imati neometani pristup znanju na način koji njima odgovara, tada počinje priča o inkluziji.

Nakon trodnevne edukacije, svaki sudionik je dobio diplomu kojom je stekao vještine i znanje da bude „osoba od podrške za osobe s osjetilnim oštećenjima“, kako bi mladim osobama s djelomično oštećenim vidom ili mladim slijepim osobama, kao i mladim osobama s djelomičnim oštećenjem sluha ili mladim gluhih osobama bili bolja podrška u njihovim svakodnevnim potrebama i aktivnostima u školama, muzejima, knjižnicama, centrima za mlade i sličnim ustanovama. Objavljen je i vodič koji će svojim praktičnim primjerima uvelike pomoći u prepoznavanju potreba osoba s osjetilnim oštećenjima, a zadatak svakog sudionika je da svoje iskustvo dijeli sa svojim kolegama i zajednicom te svojim primjerom utječe na promjene.

Cilj projekta „Open Up“ je uključivanje stručnjaka formalnog i neformalnog obrazovanja u inkluziju mladih s osjetilnim oštećenjima u zajednicu te razvoj kompetencija stručnjaka koji rade u redovnim školama i organizacijama mladih kako bi se osiguralo kvalitetno uključivo obrazovanje za djecu i mlade s oštećenjem vida i/ili sluha. Da bi se to postiglo, partneri „Open Up“ projekta zajednički razvijaju, testiraju i procjenjuju 4 inovativna alata prilagođena ovoj ciljnoj skupini:

- priručnik s praktičnim primjerima, za bolje prihvaćanje mladih s osjetilnim oštećenjima u prostorijama škola i/ili organizacija te njihovo uključivanje u obrazovne aktivnosti

- trodnevni program osposobljavanja licem u lice kako postati „stručna osoba“ koja je stekla praktična znanja i međuljudske vještine koje se mogu primijeniti i podijeliti u bilo kojem obrazovnom radnom okruženju
- platformu za e-učenje o uključivom obrazovanju i osjetilnim oštećenjima
- zajedničku izjavu čiji je cilj formuliranje ponovnih odluka za kreatore politika u području obrazovanja radi poboljšanja kvalitete uključivog obrazovanja u Europi.

Metodologija rada

„Open Up“ se temelji na pristupu odozdo prema gore i participativnom pristupu koji se sastoji od uključivanja stručnjaka za uključivo obrazovanje i stručnjaka za osjetilna oštećenja u multidisciplinarnu odboru (MDO), u različitim fazama zajedničkog razvoja, testiranja i evaluacije ovdje navedenih inovativnih alata. Tijekom 24 mjeseca partneri se redovito savjetuju s članovima MDO-a kako bi podijelili svoja iskustva te poboljšavali i usavršavali rezultate projekta. Povratne informacije dobivene na sastancima MDO-a oblikuju se u jedinstveni transnacionalni model prilagođen nacionalnim kontekstima i prenosiv u druge regije.

Drugi važan aspekt Open up metodologije razvoj je i promicanje stručnjaka koji su podrška mladima s osjetilnim oštećenjima, kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju. Ova hibridna uloga lako je dostupna svakom učitelju ili pedagogu koji želi doprinijeti poboljšanju pristupa obrazovanju za djecu i mlade s osjetilnim oštećenjima.

„Open Up“ projekt teži razvoju i promicanju kompetencija stručnjaka u formalnom i neformalnom obrazovanju koji pružaju podršku mladima s osjetilnim oštećenjima. Ova hibridna uloga lako je dostupna svakom učitelju, pedagogu, socijalnom radniku koji želi doprinijeti poboljšanju pristupa obrazovanju za djecu i mlade s osjetilnim oštećenjima. Stručnjak(ci) kako ga definiraju „Open up“ partneri, osobe su koje su zaposlene u formalnom i/ili neformalnom obrazovanju, rade u redovnoj školi ili organizaciji mladih, a stekli su znanja ili kompetencije koje mogu podijeliti sa svojim kolegama kako bi se osiguralo kvalitetno uključivo obrazovanje za mlade s osjetilnim oštećenjima. Ova nova uloga razlikuje se od uloge defektologa, edukacijskih rehabilitatora, a koji nadgledaju obrazovanje i osposobljavanje djece s tjelesnim, emocionalnim, mentalnim te poteškoćama u učenju. Stručna osoba pruža

podršku djeci i mladima s osjetilnim oštećenjima, kako u formalnom, tako i u neformalnom okruženju. To je uloga koju može preuzeti svaki učitelj ili osoba koja radi s mladima i želi poboljšati kvalitetu uključivog obrazovanja.

Osposobljavanje trenera održano je u Zagrebu od 22. do 24. veljače 2022. godine. Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN) bio je domaćin treninga. Partneri su organizirali aktivnost uživo unatoč mjerama radi pandemije Covid-19 koje se još uvijek razlikuju od zemlje do zemlje. Osposobljavanje je bilo kombinirano, licem u lice te putem interneta za osobe koje zbog restrikcija nisu mogle doputovati u Zagreb (hibridni trening).

Šesnaest osoba različitih profila i zanimanja, uključujući učitelje, profesore, socijalne radnike i knjižničare iz Hrvatske, Francuske, Španjolske i Cipra, učilo je o uključivom obrazovanju. Stekli su znanja i praktične vještine kojima se mladima s oštećenjima vida ili sluha pruža bolja podrška. Trening se sastojao od 6 modula koje su zajedno osmislili „Open Up“ partneri. Na njima su radili od početka 2021. godine i u Zagrebu su bili testirani po prvi puta. Bogat i intenzivan trening trajao je 3 dana, a održao se na engleskom jeziku. Bilo je zanimljivo podijeliti iskustva među stručnjacima različitih radnih kultura te pristupa uključivom obrazovanju. Ovo je bila prilika za sudionike da razviju vlastitu mrežu i da nauče kako ciljeve „Open up“ projekta koristiti i u svojoj domovini.

Moduli su se sastojali od predavanja, radionica, praktičnih aktivnosti i grupnog promišljanja:

- uvod u uključivo obrazovanje
- prepoznavanje i vrednovanje potreba
- obrazovne i društvene intervencije
- sustav podrške
- komunikacija i prijenos informacija
- svijest o uključivom obrazovanju i sudjelovanje (angažman).

Zaključak

Kako bi knjižnice zaista zaživjele kao mjesta u kojima svatko može pronaći ono što treba na način koji mu odgovara, potrebno je mnogo truda. Dodatne stručne edukacije i angažiranje vanjskih stručnjaka za provođenje specijaliziranih programa, vrlo su važan faktor u formiranju kvalitetnih programa koje knjižnica nudi. Takvim djelovanjem knjižnica otvara vrata i potencijalnim korisnicima te na taj način širi svoj djelokrug i zaista ide prema cilju da postane mjesto dostupnog znanja i informacija za svakog pojedinca u zajednici. To bi trebalo biti poslanje svake knjižnice. Osim toga, važan faktor u postizanju te razine je i značajno ulaganje u dodatne edukacije i cjeloživotno obrazovanje knjižničara kako bi što lakše prepoznavali potrebe svojih korisnika te ujedno razvijali svoje vještine i potencijale.

Literatura:

1. Čudina-Obradović, M. Igrom do čitanja. Zagreb: Školska knjiga, 1996.
2. Kelić, M. Ovladavanje čitanjem : priručnik za logopede, učitelje i roditelje. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2015.
3. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Nacionalna strategija poticanja čitanja za razdoblje od 2017 – 2022 . Zagreb, 2017.
4. Ministarstvo socijalne politike i mladih. Pravilnik o sastavu i načinu rada tijela vještačenja u postupku ostvarivanja prava iz socijalne skrbi i drugih prava po posebnim propisima. Zagreb: Narodne novine, 2013.
5. „Open Up“ projekt, Erasmus + program. Dostupno na: <https://openupproject.eu/hr/about> (pristupljeno 18. 10. 2022.)
6. Republika Hrvatska. 2018. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 157/13, 152/14, 39/18)

ČITANJEM NAGLAS DO INKLUZIJE

Svjetlana Ciglar

svjetlana.ciglar@kgz.hr

Knjižnice grada Zagreba

Martina Domaćinović

martina.domaćinović@kgz.hr

Dječji vrtić „Grigor Vitez“

Samobor

Danijela Petaros Globan

danijela.petaros@kgz.hr

Knjižnica Kajfešov brijeg

Sažetak

U radu su predstavljeni programi područne Knjižnice Vladimira Nazora i Knjižnice Kajfešov brijeg namijenjeni djeci i mladima s teškoćama u razvoju i odraslim osobama s invaliditetom, organizirani unutar projekta Knjižnica širom otvorenih vrata koji se provodi na razini Knjižnica grada Zagreba. Prikazani su primjeri dobre prakse kroz raznovrsne programe poput kreativnih, edukativnih, interaktivnih i multimedijalnih radionica, predstavljanja knjiga i književnih susreta te izložbi radova korisnika ustanova s kojima surađujemo. Ističu se programi Terapeutske bajke i priče te Čitkaranje i Čituckanje. Cilj programa je čitajući naglas osobama s raznim teškoćama odškrinuti vrata knjige, pisane riječi, pružiti im jednake mogućnosti kao i ostalima te im olakšati društvenu inkluziju. Suradnja je ostvarena s brojnim ustanovama: Gradsko društvo Crvenog križa Zagreb, Osnovna škola Nad lipom, Centar za odgoj i obrazovanje „Goljak“ Zagreb, Srednja škola – Centar za odgoj i obrazovanje Zagreb, Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, Centar za odgoj i obrazovanje Slava Raškaj, Centar za rehabilitaciju Zagreb – podružnica Paunovac, Centar za rehabilitaciju Zagreb – dislocirana jedinica Črnomerec, Udruga za promicanje inkluzije Zagreb, Kazalište slijepih i slabovidnih Novi život, Udruga za promicanje Inkluzije – Centar za inkluzivne radne aktivnosti (CIRA) i Udruga OZANA. Cilj programa je pozicionirati knjižnicu kao proaktivno kulturno i informativno središte zajednice za sve skupine korisnika, te približiti knjigu i književnost djeci i odraslima s teškoćama razvijajući pritom njihove socijalne vještine u suradnji s pedagogima i

defektolozima. Cilj programa je i sudjelovanje u poboljšanju kvalitete njihova života, pružanju jednakih mogućnosti i poticanju društvene inkluzije. Želi se senzibilizirati i informirati javnost, rušiti stereotipi i stigmatizacija te jačati tolerancija i uvažavanje različitosti.

Ključne riječi: narodna knjižnica, inkluzija, čitanje naglas, osobe s invaliditetom, djeca i mladi s teškoćama u razvoju, različitosti, knjižnica širom otvorenih vrata

Summary

This paper presents the programs of Vladimir Nazor, the Regional Library and Library Kajfešov Brijeg for children and young people with developmental difficulties and adults with disabilities, which we organize within the project The library doors wide open, implemented at the level of Zagreb City Libraries. Present examples of good practice are shown through various programs such as creative, educational, interactive and multimedia workshops, book presentations, literary meetings and exhibitions of users of the institutions we work with. Programs Therapeutic fairy tales and stories and Čitkaranje i Čituckanje are highlighted, through which we want to, by reading aloud to people with various disabilities, open the world of books, written word, provide them with equal opportunities as others and facilitate their social inclusion. We cooperate with numerous institutions: City Society of the Red Cross Zagreb; Elementary School Nad lipom; Center for Education „Goljak“ Zagreb; High School – Center for Education Zagreb; Center for Education Vinko Bek; Center for Education Slava Raškaj; Rehabilitation Center Zagreb – Paunovac branch; Rehabilitation Center Zagreb, dislocated unit Črnomerec; Association for the Promotion of Inclusion Zagreb; Theater for the Blind and Visually Impaired New Life; Association for the Promotion of Inclusion – Center for Inclusive Work Activities (CIRA) and Association OZANA. The main purpose of programs is to bring the library closer as a proactive cultural and information center of the community to all user groups and to bring books and literature closer to children and adults with disabilities. At the same time they are developing their social skills in collaboration with pedagogues and special educators. The main goal of our programs is to participate in improving the quality of their lives, providing equal opportunities and encouraging social inclusion. We want to sensitize and inform the public, break down stereotypes and stigmatizations and strengthen tolerance and respect for diversity.

Key words: public library, inclusion, reading aloud, people with disabilities, children and young people with developmental difficulties, diversity, open-door library

Uvod

Redefiniranjem uloge knjižnica krajem 19. i tijekom 20. stoljeća, osnivaju se narodne knjižnice koje postaju, kako to volimo danas reći, najdemokratičnije ustanove. Industrijalizacija vodi do demokratizacije društva, a u svjetlu toga knjižnice se otvaraju za sve slojeve i više nisu, kao u ranijim razdobljima, elitistička mjesta namijenjena privilegiranim. Narodna ili javna knjižnica je prema svome poslanju središte koje najširem krugu korisnika omogućuje neposredan pristup knjižničnim zbirkama i uslugama, raznim vrstama znanja i informacija te osigurava uvjete za cjeloživotno učenje. Jačanjem čitalačkih navika u narodnim se knjižnicama potiče učenje, kreativnost, razvijanje kulturnih i komunikacijskih vještina, nadopunjuje se formalno obrazovanje i obogaćuje slobodno vrijeme pojedinaca. Posrijedi je važan javni prostor i mjesto okupljanja za najrazličitije skupine.

Prema navedenom, inkluzija se kao temeljno načelo djelovanja potpuno uklapa u poslanje narodne knjižnice. Riječ inkluzija (lat. inclusio) znači uključivanje, a danas u knjižnicama znači dostupnost i prilagođenost knjižničnih zbirki i usluga različitim osjetljivim skupinama. Suvremene narodne knjižnice zagovaraju slobodan pristup informacijama, očuvanje kulturne baštine, podupiru opću pismenost i pristup informacijskim i komunikacijskim tehnologijama za sve skupine stanovništva. Prema međunarodnim strateškim dokumentima koje su donijeli UNESCO (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu) i IFLA (Međunarodni savez knjižničarskih udruženja i organizacija) naglašava se pravo na informiranje kao jedno od ključnih ljudskih prava, a narodna knjižnica se definira kao vitalna snaga u obrazovanju, kulturi i informiranju za sve članove zajednice neovisno o rasi, nacionalnosti, dobi, spolu, religiji, jeziku, invaliditetu, socioekonomskom i radnom statusu. UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice iz 1994. godine ističe ključne zadaće narodne knjižnice. Naglašava se da narodne knjižnice ne smiju biti izložene bilo kakvoj vrsti društvenih pritisaka te da u skladu s tim njeguju jednakost pristupa znanju i informacijama, novim tehnologijama te podupiru cjeloživotno učenje, a sve to u skladu s temeljnim ljudskim vrijednostima i pravima. Agenda 2030 o održivom razvoju koja je pokrenuta na summitu UN-a u New Yorku 2015. predviđa svijet poštivanja ljudskih prava i ljudskog dostojanstva, vladavinu prava i odsustvo diskriminacije. Temelji se na Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i poziva na

odgovornost sve države da poštuju, štite i promiču ljudska prava. Jak je naglasak na osnaživanju žena i ranjivih skupina kao što su djeca, mladi, osobe s invaliditetom, starije osobe, izbjeglice, raseljene osobe i migranti. IFLA zagovara ove ciljeve i ulogu knjižnica u njima jer je i sama aktivno sudjelovala u pripremanju UN-ove Agende 2030 o održivom razvoju.

Inkluzivne knjižnične usluge već su dugo prisutne u praksi naših narodnih knjižnica, a u današnje vrijeme one su postale nužnost s obzirom na djelovanje u skladu s ciljevima održivoga razvoja Agende 2030. Suvremena narodna knjižnica, prema navedenome, podrška je informiranju, obrazovanju, učenju, kulturi, razonodi i uopće komunikaciji građana svih dobnih skupina te osoba različitog socijalnog statusa, stupnja obrazovanja i osobnih mogućnosti. Knjižnice postaju mjesta susreta, inovativne su i proaktivne. Prateći društvene promjene prilagođavaju se i uvode nove usluge i programe. Time nastoje doprinijeti kvaliteti života u svojim sredinama. Knjižnice podupiru inkluziju različitih osjetljivih skupina – djece, starijih osoba, raznih manjinskih skupina, pripadnika drugih kultura i etničkih skupina, izbjeglica, tražitelja azila, nezaposlenih, žena u nepovoljnim položajima, ljudi s tjelesnim oštećenjima, slijepih i slabovidnih, gluhih i nagluhih, osoba s mentalnim poteškoćama, osoba vezanih za kuću, onih koji borave u raznim ustanovama (npr. u bolnicama, zatvorima), a njeguju se i programi podrške osobama s intelektualnim teškoćama i teškoćama u razvoju. Širokim poljem inkluzivnih usluga i programa, narodne knjižnice nastoje doprinijeti rastu kvalitete života u svojim zajednicama. Inkluzija ne znači izjednačavanje svih, već prepoznavanje i podupiranje različitosti.

Knjižnica širom otvorenih vrata

Knjižnice grada Zagreba najveća su mreža narodnih knjižnica u Hrvatskoj, a mreža Knjižnice Vladimira Nazora najveća je mreža Knjižnica grada Zagreba; broji osam knjižnica, knjižnu stanicu i jednu čitaonicu i galeriju. Knjižnice grada Zagreba već više godina pripremaju, a od 2007. godine objedinjuju programe namijenjene djeci s teškoćama u razvoju te mladim i odraslim osobama s invaliditetom u zajednički projekt pod nazivom Knjižnica širom otvorenih vrata. Primarni ciljevi ovog projekta su: poticanje čitanja, cjeloživotno učenje i društvena inkluzija djece s teškoćama u razvoju te mladih i odraslih osoba s invaliditetom.

Očekuje se da će projekt dugoročno:

- djeci s teškoćama u razvoju, mladima i odraslim osobama s invaliditetom približiti knjižnicu kao mjesto za zadovoljavanje njihovih potreba za obrazovanjem, informiranjem, kulturom i raznodom
- pridonijeti poboljšanju kvalitete njihova života
- senzibilizirati javnost na postojanje i potrebe slijepih, slabovidnih, osoba s invaliditetom te osoba s problemima u govornoj komunikaciji, čitanju i pisanju
- jačati toleranciju i uvažavanje različitosti
- integrirati osobe s posebnim potrebama u programe u kojima zajedno s drugim korisnicima stvaraju svijet uzajamnog pomaganja i osvješćivanja.

U ovom radu predstavljaju se programi koji se provode u područnoj Knjižnici Vladimira Nazora i njoj najbližem ogranku, Knjižnici Kajfešov brijeg, a u okviru projekta Knjižnica širom otvorenih vrata koji se provodi na razini KGZ-a.

Polazeći od načela inkluzivnosti i stava da zbirke i usluge narodne knjižnice moraju biti dostupne svima, kroz taj se projekt širom otvaraju vrata djeci s teškoćama u razvoju te mladima i odraslim osobama s invaliditetom, a u cilju poticanja čitanja, cjeloživotnog učenja, njihovog izlaska iz socijalne izolacije i ravnopravnog uključivanja u društvo. Odjel za djecu i mladež i Odjel za odrasle Knjižnice Vladimira Nazora već dugi niz godina (još od 1999. godine) organizira i provodi programe cjeloživotnog učenja i društvene inkluzije djece s teškoćama u razvoju te mladih i odraslih osoba s invaliditetom, a od 2007. godine sudjeluju i u projektu Knjižnica širom otvorenih vrata koji ih objedinjuje. Knjižnica Kajfešov brijeg tom se projektu pridružuje 2019. godine, no programi namijenjeni navedenim ranjivim skupinama započinju mnogo ranije.

Krug korisnika i suradnika u ovom projektu u našim knjižnicama stalno se širi, no navedimo one redovite i češće:

Osnovna škola Nad lipom, Nad lipom 13

Centar za odgoj i obrazovanje „Goljak“ Zagreb, Goljak 2

Srednja škola – Centar za odgoj i obrazovanje Zagreb, Zagorska 14

Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, Kušlanova 59 a

Centar za odgoj i obrazovanje Slava Raškaj, Ilica 83

Centar za rehabilitaciju Zagreb – podružnica Paunovac, Paunovac 7

Centar za rehabilitaciju Zagreb, dislocirana jedinica Črnomerec

Dječji dom Zagreb, Nazorova 49

Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež, Kukuljevićeva 11

Udruga za promicanje inkluzije Zagreb, Bleiweisova 15

Društvo osoba s paraplegijom i amputacijom, Zagreb

Kazalište slijepih i slabovidnih Novi život

Centar za autizam Nad lipom

Gradsko društvo Crveni križ grada Zagreba – Črnomerec, Ilica 223

Centar za inkluzivne radne aktivnosti (CIRA), Bleiweisova 15

Inkluzivni programi čitanja naglas

Terapeutske bajke i priče

Posrijedi je program Knjižnice Kajfešov brijeg koji nastaje u suradnji s Centrom za kulturu i film Augusta Cesarca, a namijenjen je osobama s teškoćama u razvoju, osobama s intelektualnim teškoćama i osobama s autizmom. Riječ je o inkluzivnom programu zajedničkog slušanja, usmenog pripovijedanja narodnih bajki i priča te interaktivnog sudjelovanja u kreativnim radionicama.

Usmeno pripovijedanje i narodne bajke i priče dio su kulturne baštine svih naroda svijeta, koje su stoljećima prenošene riječju pripovjedača, pomažući ljudima u spoznaji svijeta i vlastitog bitka. U današnje vrijeme digitalizacije i socijalnog otuđenja, pripovijedanje bajki i priča doživljava procvat. Živa riječ pripovjedača, prenoseći snažne slike iz svijeta bajki, vraća nas na prapočetak i pomaže nam suočavati se sa sadašnjošću kako bismo mogli stvarati i kreativno

živjeti. Kazalište pripovijedanja jedinstven je umjetnički i kulturni doživljaj u kojem se, ono što se zbiva, odvija u mašti svakog slušatelja. Terapeutske bajke i priče koriste se u terapeutske i edukativne svrhe. Uz pomoć njih korisnici razvijaju jezične vještine, empatiju, jačaju osjećaj identiteta, imaginativnost, kreativnost i literarne vještine. Bajke i priče djeluju na promjenu percepcije, a utjecaj priča odvija se na svjesnom, ali i nesvjesnom nivou. Posebna vrijednost je u tome što korisnici mogu iz sigurne pozicije u svojoj mašti odlaziti u avanture i doživljavati nove uzbudljive stvari. Susreti se sastoje od dva dijela te u prvome dijelu educirani pripovjedači pripovijedaju korisnicima terapeutske bajke i priče, a u drugom dijelu slijedi kreativan rad na temu priča, korištenjem raznih likovnih i lutkarskih tehnika primjerenih polaznicima. Ideja je da svaki susret bude interaktivan te da svaki polaznik može sudjelovati u kreativnom procesu kroz likovne tehnike kreiranjem i animiranjem lutaka. U ovome programu sudjeluju korisnici Gradskog društva Crvenog križa Zagreb i učenici Osnovne škole Nad lipom. Bajke i priče pripovijedaju Jasna Held, Srebrenka Peregrin i Sandra Vukoja, kreativne likovne radionice vode Jurana Linarić Mihalić, Marcela Munger i Sam Bushara, a lutkarske radionice odvijaju se pod vodstvom Krune Tarle i Marije Šorše. Cilj terapeutskih bajki i priča je uključivanje polaznika u kulturne programe, čime obogaćuju kvalitetu života. Poseban naglasak stavljen je na integraciju i interakciju i na taj se način polaznicima jača samopoštovanje i samopouzdanje. Osobama s poteškoćama najčešći i najveći problem su društvena neosjetljivost i vrlo česta diskriminacija.

Čitkaranje / Čituckanje

Programi Čitkaranje i Čituckanje odvijaju se u područnoj Knjižnici Vladimira Nazora. Dugogodišnja suradnja s Udrugom za promicanje inkluzije 2014. godine obogaćena je Čitkaranjem. Tako se sada na Odjelu za odrasle već osmu godinu za redom jednom mjesečno čita naglas korisnicima Centra za inkluzivne radne aktivnosti i korisnicima Gradskog društva Crvenog križa Zagreb. Riječ je o programu podrške osobama s intelektualnim poteškoćama. Godine 2016. na Odjelu za djecu i mladež započinju Čituckanja. Namijenjena su djeci s teškoćama u razvoju Osnovne škole Nad lipom, Centra za odgoj i obrazovanje „Goljak“, Centra za autizam i Centra za odgoj i obrazovanje „Slava Raškaj“. Ovim programima želi se djeci i odraslima s raznim tipovima teškoća odškrinuti vrata knjige, pisane riječi, pružiti im jednake mogućnosti kao i ostalima te im olakšati društvenu inkluziju.

Svi programi temelje se na čitanju naglas. Čitanje naglas stavlja u fokus knjigu te je predstavlja kao izvor ugone, relaksacije, put ka obogaćivanju spoznaja i iskustava te poticaj za jačanje društvenih kompetencija, glasno i javno iskazivanje doživljaja pročitanoga i suočavanja s vlastitim sličnim iskustvima i osjećajima. Sve to ne bi bilo moguće bez suradnje sa stručnjacima – pedagogima, psiholozima, defektolozima, učiteljima, asistentima i svima koji rade s osobama koje ulaze u ciljanu skupinu ovih programa i koji upućuju nas knjižničare kako raditi s tim tipom ranjivih skupina i pronaći najbolji način rada i izbor literature za čitanje. Kroz suradnju knjižnično se osoblje senzibilizira i osposobljava za stručniji rad s ovim specifičnim skupinama korisnika, kako u svakodnevnom radu preko preporuke štiva za čitanje, tako i u organizaciji radionica i susreta. Svi su ti stručnjaci također neizostavni dio programa Čitkaranja, Čituckanja i Terapeutskih bajki te ostalih sličnih programa kroz koje uz same korisnike postaju korektiv našem radu i pristupu.

Što se čita, koji su to izbori tekstova? Kada je riječ o Čitkaranju koje je namijenjeno odraslima, jedna od prvih uputa knjižničarima bila je uvažavanje činjenice da su posrijedi odrasle osobe s različitim tipom i stupnjem intelektualnih teškoća, iako se nalaze u istoj skupini. Primjerice, dok neki uopće nisu kadri naučiti čitati, drugi sami stvaraju svoje pjesme i priče. Sve te upute dovele su do čitanja naglas, i to kraćih formi, kako bi se održala koncentracija. Čitalački interesi korisnika navedenih programa zapravo nemaju ograničenja, a to knjižničarima pruža veliku slobodu u odabiru i predstavljanju literature. Često i sami polaznici programa predlažu što bi voljeli da im se čita te vrlo iskreno donose svoj sud o pročitanome. Opus štiva koje su knjižničari čitali je raznolik pa su se među pročitanim našle: kratke priče, bajke, zagonetke, priče o mačkama, o doktorima, o svemiru, Pustolovine Sherlocka Holmesa, smijali su se uz Kishona i Astrid Lindgren, upoznavali tekstove Vladimira Nazora, Ivana Cankara, Jelene Pervan, Maje Šimleše, Anđelke Martić, Helen Cooper, Eme Pongrašić, Mire Gavrana, Pavla Pavličića i mnogih drugih pisaca. Ono što osobito uvijek izaziva odlične reakcije priče su o životinjama. Budući da su polaznici navedenih programa strastveni obožavatelji literature u kojoj glavne uloge imaju životinje, knjižničari su se potrudili pozvati u goste i predstavnike te vrste tekstova.

Interaktivne i edukativne radionice

U interaktivnim radionicama na kojima je Knjižnica Kajfešov brijeg ugostila Sklonište za nezbrinute životinje grada Zagreba – Dumovec, a Knjižnica Vladimira Nazora Dog dancing show, polaznici su imali priliku interaktivno sudjelovati te naučiti kako se odnositi prema životinjama i pristupiti im, izgubiti strah te žive pse poistovjetiti s likovima iz pročitanih priča. Interaktivnost i aktiviranje polaznika programa jedan je od ključnih pojmova naših susreta.

Interaktivne su bile i kazališne predstave u Knjižnici Kajfešov brijeg. U izvedbi male kazališne družine, gostovale su kolegice s Odjela za djecu Knjižnice Ivan Goran Kovačić u Zagrebu, sa svojom predstavom Veliki zli lisac. Oživjevši junake iz istoimenog stripa oduševile su polaznike koji su bili već dobro upoznati s ovim literarnim predloškom te je baš zbog toga njihov doživljaj viđenog bio intenzivniji. Polaznici su također bili dijelom dramatizacije slikovnice Bik koji je želio biti šik, autorice Dijane Merey Sarajlije, kada su oživjeli likove iz djela, pri čemu su se opustili i aktivno uključili u proces stvaranja. Sve pročitano je polazište za razgovor i kreativnu interpretaciju doživljenoga. U Knjižnici Kajfešov brijeg pod vodstvom knjižničarki, kontinuirano se provode edukativne radionice Četiri godišnja doba. Naglas pročitani književni predlošci služe kao svojevrsna platforma za suočavanje s raznovrsnim osjećajima, o čemu se razgovara s polaznicima. Svaka radionica se zaključuje kreativnim radom kroz koji polaznici izražavaju što su naučili ili doživjeli tijekom radionice. Projekt je započeo 2021. i trajat će do kraja 2022. godine.

Tko čita? Najčešće čitaju knjižničari, a u čitanje se često uključuju i sami korisnici programa, koji to mogu i žele. Čest je i velik odaziv gostiju književnika te su tako u posljednjih nekoliko godina kroz knjižnicu prošli te polaznicima naglas čitali mnogobrojni književnici poput Jelene Pervan, Maje Šimleše, Željke Horvat-Vukelje i Rosie Kugli, ali i profesionalne pripovjedačice Srebrenka Peregrin i Jasne Held.

Zbog izvanrednih okolnosti krizne 2020. godine uzrokovanih globalnom pandemijom, dolazak polaznika bio je otežan, no knjižničari zbog toga ne zanemaruju potrebe polaznika te pronalaze načine da im knjiga i knjižnica ostanu u fokusu. Tako su primjerice ugostili Vladu Matulića, prof. klarineta, a susret je snimljen i distribuiran putem You Tube kanala KGZ-a koji je imao visok broj pregleda u virtualnom svijetu. Izvanredne mjere u segmentu knjižničnih programa navele su knjižničare da neke od susreta presele u virtualna područja – Facebook

stranice, prijenose uživo, Zoom sastanke, unaprijed snimljene materijale itd. Snalazili su se na mnogobrojne načine jer nipošto nisu htjeli prekinuti tako dobro usklađenu suradnju. Ipak, svi uključeni u projekt najviše vole čitati uživo i naglas u samim knjižnicama. Na taj se način sam prostor knjižnice približava toj ranjivoj skupini kako bi se ondje osjećali dobrodošlo. No, kada treba, knjižničari odlaze u radne prostore, škole, centre za ciljane skupine korisnika kako bi se i oni sami predstavili knjižničarima i približili im svoje svjetove. Povremeno zajedno odlaze čitati u parkove, galerije, na livade, jer čitati se može doista posvuda, unutar i izvan zidova.

Uključivanje polaznika, polaznici kao protagonisti

Jedan od ciljeva knjižničnih programa je i uključivanje samih korisnika inkluzivnih programa u kreativni proces jer time upravo oni postaju sukreatori ovih i sudionici ostalih knjižničnih projekata i programa, ravnopravno s ostalim korisnicima knjižnice.

U sklopu Čitkaranja knjižničari su ugostili Gordanu Huzek ili popularnu Gogu koja je bila dugogodišnja korisnica Centra za inkluzivne radne aktivnosti i polaznica knjižničnih inkluzivnih programa. Svojim primjerom pokazala je što to znači kada polaznici postanu i sami stvaraoci. Voljela je pisati poeziju i zagonetke, voljela ih je i čitati, a knjižnica je omogućila predstavljanje njezine prve knjige zagonetaka čime je postala pravo mjesto afirmacije i podrške za nju i njezine prijatelje.

Samo neki od projekata u kojima su korisnici također ravnopravno sudjelovali s osobama koje nemaju navedene poteškoće su: Hrvatska mitska baština u (ranome) srednjem vijeku u Knjižnici Vladimira Nazora te projekt Zagrebi priču, Zagrebe u Knjižnici Kajfešov brijeg. Nakon slušanja uvodnih napomena, korisnici programa su se zajedno sa svojim asistentima, uključili u reinterpretaciju hrvatskih mitova.

Multimedijalne radionice

Cilj programa Čituckanja koji se održava svakog mjeseca jest druženje s učenicima Osnovne škole Nad lipom. Osnovna škola Nad lipom je po tradiciji odgojno-obrazovnog rada s učenicima s intelektualnim i pridruženim teškoćama u razvoju, jedna od najstarijih škola u Republici Hrvatskoj. Njihov školski Čitalački klub MIČItamo osnovan je školske godine 2017./2018. Njegov je cilj pružiti ravnopravan pristup književnim djelima svim dobnim skupinama učenika s teškoćama te razviti ljubav spram pisane riječi i naviku čitanja, odnosno

slušanja priča. Također se stečena znanja i vještine s područja komunikacije, jezika, govora, čitanja i pisanja nastoje funkcionalno primijeniti u ostvarivanju obrazovnih, osobnih i emocionalno-socijalnih potreba učenika.

U Knjižnici u sklopu Čituckanja kroz školsku godinu 2018./2019. učenici te ujedno članovi Čitalačkog kluba MIČitamo, pod vodstvom knjižničarke Knjižnice Vladimira Nazora i prof. logopedije Korane Lattinger Kadić, osmislili su i napravili animirani film Medena avantura. Tako je pričanje priča na Čituckanju preraslo u stvaralački rad mladih korisnika s teškoćama u razvoju u kojemu su oni postali aktivni sudionici u cjelokupnom procesu nastajanja animiranog filma, od stvaranja priče, ilustriranja, animacije, do sinkronizacije likova u PPT formatu. Primjenom novih tehnologija proširuju se tradicionalni načini rada te se time omogućuje i osjetljivoj skupini korisnika s teškoćama u razvoju pravo na širenje vlastitih znanja i vještina te razvoj kreacije na novim područjima u digitalnom okruženju. Tako je čitanje naglas postalo poticaj za inovativnost i stvaranje u drugom mediju.

Inkluzivno volonterstvo

Suradnja s Udrugom za promicanje inkluzije (UPI) i Centrom za inkluzivne radne aktivnosti (CIRA), dovela je knjižničare do boljeg upoznavanja problematike te posljedično do uključivanja korisnika navedenih udruga u volonterski program Knjižnica grada Zagreba. Ostvarivanje ovakvog oblika suradnje stvara korelaciju i sa samim ciljevima udruga, a oni su uključivanje osoba s intelektualnim teškoćama u društvenu zajednicu te u svijet rada. Udruga za promicanje inkluzije je nevladina udruga koja ima za cilj omogućiti osobama s intelektualnim teškoćama izlazak iz socijalne izolacije (specijalizirano ili terapeutsko udomiteljstvo) i uključenje u društvo (radne aktivnosti u redovnoj radnoj sredini) uz stalnu podršku stručnog tima udruge: defektologa, psihologa, socijalnog djelatnika i medicinske sestre. Centar za inkluzivne radne aktivnosti je neprofitna organizacija osnovana u studenom 2004. godine u Zagrebu kao podružnica Udruge za promicanje inkluzije. Nakon osamostaljenja i promjene naziva, CIRA nastavlja samostalno djelovati kao pružatelj usluga u zajednici te svojim djelovanjem širi mogućnosti za jače uključivanje osoba s intelektualnim teškoćama u društvo. CIRA svojim korisnicima omogućava uključivanje u svijet rada putem radnih aktivnosti. Osim pružanja usluga proizvodnih radnih aktivnosti u okviru dnevnog i radnog centra CIRA-e, ta organizacija u partnerstvu s poslodavcima uspješno uključuje osobe s intelektualnim teškoćama u radne aktivnosti u tvrtke na otvorenom tržištu rada. Od 2016. do 2021. godine

dvojica korisnika CIRA-e prošli su kroz volonterski program u Knjižnici Vladimira Nazora. Tri puta tjedno dolazili su sa svojim asistentima u knjižnicu i obavljali razne jednostavnije knjižnične poslove (prema svojim mogućnostima) te su zapravo ujedno postali i dio kolektiva. Na taj način, osim što ostvaruju svoje temeljno ljudsko pravo na rad, afirmiraju se kao produktivni članovi radnog tima Knjižnice. Uključivanjem u knjižnični kolektiv i uspješnim obavljanjem povjerenih im radnih zadataka, bio je vidljiv rast njihovog samopouzdanja i dostojanstva. Osim inkluzivnog volonterstva, također smo u nekoliko navrata pozvali korisnike CIRA-e da u našem prostoru, povodom raznih blagdana, sami prodaju proizvode nastale u njihovom radnom centru. Na takav se način afirmiraju u našoj lokalnoj zajednici kao njezini produktivni i vrijedni članovi. Ta je akcija nazvana Dućan sa srcem, a osim knjižničara, trud u izradi predmeta, ali i u njihovoj prezentaciji i prodaji nagradili su ostali korisnici i posjetitelji knjižnice.

Zaključak

Ključni ciljevi opisanih inkluzivnih programa koji su namijenjeni djeci i mladima s teškoćama u razvoju te odraslim osobama s intelektualnim poteškoćama su:

- smanjenje socijalne izolacije tih ranjivih skupina
- jačanje njihovih društvenih kompetencija
- jačanje samosvijesti
- širenje krugova interesa na književnost
- povezivanje unutar grupe
- zbližavanje s novim osobama
- uključivanje u radne procese i socioekonomski život
- vidljivost u društvenoj zajednici
- senzibilizacija društva na različitosti
- osnaživanje knjižnične društvene odgovornosti

- uvođenje novih usluga za nove korisnike
- poboljšanje kvalitete usluga za ranjive skupine
- poboljšanje vještina i kompetencija knjižničara
- knjiga u fokusu kao polazište za osnaživanje ranjivih skupina
- knjižnica kao središte za rad s ranjivim skupinama
- knjižnica kao prostor razvoja inkluzivnog društva.

Rad s navedenim ranjivim skupinama doprinosi jačanju njihove samosvijesti i njihovom uključivanju u društvo. Pritom i sami knjižničari rastu u svojim spoznajama te zajedno pridonose rastu cjelokupne zajednice i njezinom senzibiliziranju za različitosti.

Krug se zatvara i zajedničkim radom svi su na dobitku.

Literatura:

1. Agenda UN 2030. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/programmes/un-2030-agenda> (pristupljeno 11. 5. 2022.)
2. Bagarić, Željka. Model suradnje narodnih knjižnica i zatvorskoga sustava u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2014.
3. Centar za inkluzivne radne aktivnosti. Dostupno na : <https://www.cira.hr/hr/> (pristupljeno 11. 5. 2022.)
4. Češi, Mirjana, Đurđica Ivančić. Izazovi i umijeća učenja i poučavanja : hrvatski jezik i inkluzivni pristup. Zagreb: Naklada Ljevak, 2019.
5. Čitajmo da ne ostanemo bez riječi: Nacionalna strategija poticanja čitanja, 2017./2022. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske; Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2017. Dostupno na: <https://mzo.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/Obrazovanje//Nacionalna%20strat>

egija%20poticanja%20%C4%8Ditanja%20od%202017.%20do%202022.%20godine.pdf (pristupljeno 10. 5. 2022.)

6. Čudina-Obradović, Mira. Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja. Zagreb: Školska knjiga, 2002.
7. IFLA-ine Smjernice za građu laganu za čitanje, prikupio i priredio Bror Tronbacke; pod pokroviteljstvom IFLA-ine Sekcije za knjižnice za osobe s posebnim potrebama. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.
8. IFLA-ine Smjernice za narodne knjižnice, Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, br. 1 (2012)
9. Knjižnice grada Zagreba. Arhiva projekta Knjižnica širom otvorenih vrata – Knjižnica Kajfešov brijeg. Dostupno na: <https://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-kajfesov-brijeg/projekti-6888/knjiznica-sirom-otvorenih-vrata-51097/arhiva-projekta-knjiznica-sirom-otvorenih-vrata-knjiznica-kajfesov-brijeg/60772> (pristupljeno 11. 5. 2022.)
10. Knjižnice grada Zagreba. Arhiva projekta Knjižnica širom otvorenih vrata – Knjižnica Vladimira Nazora. Dostupno na: <https://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-vladimira-nazora/projekti-7157/knjiznica-sirom-otvorenih-vrata-7158/arhiva-projekta-knjiznica-sirom-otvorenih-vrata-knjiznica-vladimira-nazora/7159> (pristupljeno 11. 5. 2022.)
11. Knjižnice grada Zagreba. Čitkaranje / Čituckanje Dostupno na: <https://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/citkaranje-cituckanje/28318> (pristupljeno 11. 5. 2022.)
12. Knjižnice grada Zagreba. Knjižnica širom otvorenih vrata. Dostupno na: <https://www.kgz.hr/hr/knjiznica-sirom-otvorenih-vrata-5993/5993> (pristupljeno 10. 5. 2022.)
13. Krpan, Ketii, Klak Mršić Iva, Višnja Cej. „Primjena razvojne biblioterapije u radu s djecom i mladima u narodnoj knjižnici“, Vjesnik bibliotekara Hrvatske 61, br. 1(2018.): 345-361. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/206810> (pristupljeno 10. 5. 2022.)

14. Opća deklaracija o pravima čovjeka. Dostupno na:
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf (pristupljeno 11. 5. 2022.)
15. Smjernice za knjižnične usluge za mladež, glavna urednica Ana Barbarić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.
16. Thompson, Jenny. Vodič za rad s djecom i učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Zagreb: Educa, 2016.
17. Udruga za promicanje inkluzije. Dostupno na: <http://inkluzija.hr/> (pristupljeno 11. 5. 2022.)
18. UNESCOV manifest za narodne knjižnice. Dostupno na:
http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm
(pristupljeno 10. 5. 2022.)
19. Ustav Republike Hrvatske: pročišćeni tekst br.56/90, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (pristupljeno 11. 5. 2022.)
20. Zuckerman Itković, Zora. Summa pedagogica : inkluzivno obrazovanje učenika s razvojnim teškoćama. Velika Gorica: Naklada Benedikta, 2016.

BILJEŠKE O AUTORIMA

Linda Karem rođena je 1991. godine u Zagrebu. Djetinjstvo je provela u Dugoj Resi. Uz osnovnu školu završila je i Osnovnu glazbenu školu, smjer glasovir. Po završetku osnovne škole upisuje i s odličnim uspjehom završava Opću gimnaziju. Potom upisuje Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, smjer logopedija, koji završava u roku. Odmah po završetku studija logopedije zapošljava se u Poliklinici za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac gdje radi i danas. Završila je Verbotonalni seminar – prvi stupanj, a osim njega rado sudjeluje i na drugim stručnim skupovima, seminarima, webinarima i drugim edukacijama. U slobodno vrijeme, osim što radi na vlastitom unaprjeđenju struke, čita, slika, pleše, biciklira i svira glasovir. Tečno govori engleski i španjolski jezik.

Doroteja Klarić Baždar rođena je 1979. godine u Karlovcu, gdje i danas živi i radi. Osnovnu školu i Prirodoslovno-matematičku gimnaziju završila je u Karlovcu, nakon čega školovanje nastavlja na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u Zagrebu, smjer rehabilitacija, gdje stječe zvanje prof. rehabilitator. Za vrijeme studiranja i nakon završetka fakulteta stječe iskustvo kroz brojna volontiranja s djecom s različitim teškoćama i radom u Udruzi za osobe s intelektualnim teškoćama „Rajska ptica“, gdje je bila voditelj više radionica (Radionica samostalnog stanovanja, Likovna radionica, itd.). Od 2006. godine zaposlena je kao edukacijski rehabilitator u Poliklinici za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG Karlovac. Kontinuirano se usavršava kroz sudjelovanje na brojnim seminarima, simpozijima, konferencijama i drugim stručnim usavršavanjima. Od edukacija istaknula bih edukacije za Marte Meo praktičara, PECS, PODD i TEACCH. U slobodno vrijeme bavi se čitanjem, crtanjem i slikanjem te planinarenjem i speleologijom.

Maela Rakočević Uvodić rođena je 1977. godine u Zagrebu. Nakon završene Klasične gimnazije u Zagrebu zapošljava se u Gradskoj knjižnici u Zagrebu na poslovima pomoćnog knjižničara 1998. godine. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti upisuje po Bolonjskom sustavu 2007. godine. Titulu magistre bibliotekarstva stječe 2013. godine obranom diplomskog rada na temu „Knjižnične usluge za osobe oštećena sluha“ u sklopu kojeg je napravljeno istraživanje potreba članova zajednice gluhih za prilagodbama i pripremama knjižničnih programa i usluga u narodnim knjižnicama

u Hrvatskoj. Iste godine upisuje tečaj hrvatskog znakovnog jezika u Savezu Dodir te je 2018. godine primila diplomu za završen ispit za intervenora/prevoditelja hrvatskog znakovnog jezika za gluhe i gluhoslijepe osobe.

2014. godine prelazi na radno mjesto knjižničara – informatora na Odjelu Mediateke, Odjel za djecu i mladež Gradske knjižnice gdje radi na edukaciji djece predškolske i osnovnoškolske dobi u korištenju novih tehnologija i njihovoj zaštiti na internetu te senzibilizaciji i edukaciji djece o načinima ophođenja s djecom s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom. Od 2014. godine aktivno sudjeluje u radu Komisije za osobe s invaliditetom i posebnim potrebama Hrvatskog knjižničarskog društva prvo kao pridružena članica te od 2016. godine kao punopravna članica.

2017. godine postala je članicom Stalnog odbora Sekcije za osobe s posebnim potrebama (LSN) Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova (IFLA) te svojim radom i iskustvom u Sekciji LSN sudjeluje na unaprjeđivanju knjižničnih programa i usluga za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama kroz rad na različitim IFLA-inim smjernicama, listama za (samo)procjenu te brošurama. Osobit trud ulaže u izradu novih Smjernica za gluhe, nagluhe ili gluhoslijepe osobe te su na njezin poticaj prvi put u Smjernice uključene i gluhoslijepe osobe. Od 2021. godine predsjednica je Sekcije za osobe s posebnim potrebama (LSN). U slobodno vrijeme volontira kao intervenor za gluhoslijepe osobe te prevoditelj hrvatskog znakovnog jezika za gluhe i gluhoslijepe osobe.

Jasmina Rendulić, magistra primarnog obrazovanja, zaposlena na radnom mjestu učiteljice razredne nastave u OŠ „Braća Seljan“, dopredsjednica udruge „Društvo naša djeca Karlovac“, voditeljica Dječjeg gradskog vijeća Grada Karlovca, koordinatorica i voditeljica brojnih aktivnosti za djecu vrtićke i osnovnoškolske dobi na području grada Karlovca. Aktivna volonterka u DND Karlovac već 6 godina.

Renata Sumina, diplomirana učiteljica razredne nastave, zaposlena na radnom mjestu učiteljice razredne nastave u OŠ Grabrik, predsjednica udruge Društvo naša djeca Karlovac, članica glazbene skupine „Fortitudo Dei“, koordinatorica i voditeljica brojnih dječjih, glazbenih

i sličnih aktivnosti osnovnih škola Grada Karlovca. Aktivna volonterka u DND Karlovac već 10 godina.

Nikolina Đukić rođena je 1981. godine u Karlovcu. Od završetka srednje škole, 2002. godine, zaposlena je u Zagrebačkoj banci. Godinama je bila zaljubljenik u fotografiju i usporedno sa karijerom ekonomske struke razvijala ljubav prema fotografiji u profesionalnom smjeru, upisavši studij fotografije pri New York Institute of Photography. Godine 2013. život joj se iz temelja mijenja rođenjem blizanaca od kojih je jedan rođen sa teškom srčanom greškom. U toj početnoj borbi za život dječaka svima je nekako promaklo ono što se iskristaliziralo oko godine dana starosti i okrenulo Nikolinin svijet naglavačke – oba dječaka imaju poremećaj autističnog spektra. Jedan kao visokofunkcionalni ašperger, drugi i danas u dobi od 8 godina potpuno neverbalan. Nakon početnog šoka, straha, ljutnje i neizvjesnosti, s prihvaćanjem dijagnoze i nove životne situacije jedino logično i jedino moguće rješenje bila je borba za mjesto u društvu djece s teškoćama u razvoju. Danas, zajedno sa Jasminom Kundić, vodi Udrugu *Frendofon*.

Jasmina Kundić rođena je 1978. u Karlovcu gdje je završila osnovnu i srednju školu. U Zagrebu je upisala Pravni fakultet, smjer upravni pravnik, na kojem je 2000. godine diplomirala. Radila je na Općinskom građanskom sudu u Zagrebu kao zemljišnoknjižni referent, zatim na Ustavnom sudu Republike Hrvatske kao voditelj kabineta suca, a danas je zaposlena u Javnoj ustanovi InovaDR za poticanje lokalnog razvoja kao savjetnik za pisanje i provedbu projekata. Godine 2013. dobila je sina Vilima koji je njezin život i interese preusmjerio na potpuno neočekivani i neplanirani put. Danas je Vilim devetogodišnji dječak sa dijagnozom poremećaja spektra autizma. Kako bi pomogla sinu i olakšala obitelji svakodnevnicu počinje proučavati autizam, terapijske pristupe i aktivno educirati društvo o načinu razmišljanja autista, njihovim teškoćama, ali i mogućnostima razvijanja potencijala. Na portalu Logoped.hr piše kolumnu Autizam i mi koja prikazuje autizam iz roditeljske i obiteljske perspektive. Godine 2018. zajedno je s Nikolinom Đukić osnovala Udrugu za inkluziju i promicanje kvalitete življenja djece i mladih s teškoćama *Frendofon* s kojom djeluju na edukaciji društva i stvaranju uvjeta za provođenje kvalitetne inkluzije.

Snježana Berak je knjižničarka u Narodnoj knjižnici „Petar Preradović“ Bjelovar. Kao novinarski izvjestitelj završila je Pedagošku akademiju Zagrebu i stekla zvanje odgajatelj predškolske djece, zatim na Sveučilištu u Zadru stekla zvanje magistra knjižničarstva te 2015. položila stručni ispit u NSK za diplomiranog knjižničara. Područje interesa joj je poticanje čitanja od najranije dobi, rad s bebama, malom djecom i njihovim roditeljima, rad s predškolskom djecom, razvijanje knjižnične kulture kod predškolaca, promocija kvalitetne književnosti za djecu, približavanje književno-umjetničkih tekstova najmlađim čitateljima, rad s djecom s teškoćama u razvoju, ali i rad s roditeljima, osiguravanje slobodnog pristupa informacijama, organizacija rada igraonice Dječjeg odjela u korist korisnika, bolja vidljivost knjižnice u zajednici, rad s odraslima, suradnja s kolegama knjižničarima, odgajateljima, učiteljima, volonterima i ostalim zainteresiranim pojedincima, udrugama, organizacijama i ustanovama. U radu koristi nove tehnologije u službi promicanja knjižnice, knjige i čitanja te promicanje pismenosti kroz sva područja. Sudjeluje u međunarodnim projektima i udruženjima, kao i u partnerskim projektima i programima, ima izlaganja na brojnim domaćim i stranim konferencijama, skupovima i radionicama. Dobitnica je Priznanja za doprinos knjižničarskoj struci, regionalnog Društva knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja, nominirana od strane Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar. Dobitnica je Godišnje nagrade za promicanje prava djeteta za 2014. godinu Ministarstva socijalne politike i mladih, nominirana od strane HČD-a, a na temelju aktivnosti i projekata koje je pokrenula i koordinirala u 2014. godini. Dobitnica je Nagrade za inovativnu promociju čitanja u Europi, za 2017. godinu, koju dodjeljuje najveća svjetska organizacija za promicanje pismenosti ILA - International Literacy Association, za projekt Čitateljski program za zatvorenike i djecu. U suradnji s udrugom RODA provodila dvogodišnji projekt za roditelje zatvorenike u tri kaznionice u Hrvatskoj.

Pamela Sever, profesorica hrvatskog jezika i književnosti te diplomirani bibliotekar, radi u Gradskoj knjižnici Velika Gorica od 1995. godine, prvih deset godina u Područnoj knjižnici Galženica, a zatim na Dječjem odjelu. Od veljače 2022. godine vršiteljica je dužnosti ravnateljice Gradske knjižnice Velika Gorica. Na Dječjem odjelu intenzivnije se počinje baviti

aktivnostima za poticanje čitanja te pokreće akciju Knjižnica u gostima kroz koju čitanje približava ruralnoj skupini učenika područnih škola s velikogoričkog područja. Sudjeluje u organizaciji i provođenju mnogobrojnih aktivnosti Dječjeg odjela kao što su Psihoedukativna radionica za odgojitelje, roditelje i stručne suradnike, Radionice za djecu s teškoćama čitanja, Turbooks – mali književni festival i mnogi drugi. Svake godine sudjeluje u provođenju akcije Velika Gorica – grad prijatelj djece koja se odvija pod pokroviteljstvom i u organizaciji Grada Velike Gorice. U svom radu surađuje s mnogobrojnim ustanovama Velike Gorice te sudjeluje na stručnim skupovima na kojima predstavlja rad svoje ustanove te se kontinuirano educira. Stalni je član Komisije za čitanje HKD-a.

Morana Peranić, diplomirani bibliotekar, zapošljava se u Gradskoj knjižnici Velika Gorica 2006. godine. Od početka radi na Dječjem odjelu, a 2022. godine postaje i voditeljica odjela. U svom radu organizira mnoge aktivnosti za poticanje čitanja djece i mladih. Između ostalog, sudjeluje u aktivnostima vezanim za postavljanje Kućice za knjige, osmišljava Čitatovnicu – čitalačku putovnicu, sudjeluje u provođenju akcije Velika Gorica – grad prijatelj djece. Od pokretanja kampanje „I ja želim čitati!“ aktivno sudjeluje u organiziranju aktivnosti kojima se promiču ciljevi kampanja. Provela je istraživanje o djeci s teškoćama čitanja u velikogoričkim osnovnim školama te sudjelovala u organiziranju volonterskih radionica za djecu s navedenim teškoćama. Jedan je od autora u monografiji Gradske knjižnice Velika Gorica „Gradska knjižnica Velika Gorica u lokalnoj zajednici“ za koju je pisala o desetogodišnjem radu Dječjeg odjela. Sustavno se obrazuje i upoznaje s novim trendovima u knjižničarstvu. Jedan je od nositelja uvođenja Micro:bitova u Gradsku knjižnicu Velika Gorica te piše preporuke knjiga za lokalni časopis. Urednica je mrežnih stranica Gradske knjižnice Velika Gorica. Stalni je član Komisije za knjižnične usluge za djecu i mladež HKD-a.

Silvija Turk, rođena 1978., završila opću gimnaziju u Samoboru, diplomirala pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i sociologiju na Hrvatskim studijima te dodatni studij bibliotekarstva, također na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zaposlena u Gradskoj knjižnici Samobor na Odjelu za djecu i mlade. Teme interesa su joj raznolike, od literature za mlade,

klasifikacije slikovnica, digitalne tehnologije, povezivanja knjižnice s zajednicom do razmišljanja o temi inkluzivne knjižnice.

Danijela Petaros Globan rođena u Zagrebu 1976. godine, gdje je završila osnovnu i srednju školu, a 1996. Filozofski fakultet u Zagrebu – prof. hrvatskoga jezika i književnosti, prof. fonetike i dipl. bibliotekar. U Knjižnicama Grada Zagreba zaposlena je od 2008. godine. U Knjižnici Kajfešov brijeg zaposlena je na Odraslom odjelu te vodi Čitateljski klub za odrasle Čitafora (2013. – 2015.) i Čitateljski klub za tinejdžere Iskra od 2015., projekte Knjižnica širom otvorenih vrata i 65+ te književne susrete. Od 2020. godine urednica je društvenih mreža Zagrebačkoga knjižničarskog društva.

Martina Domaćinović rođena je u Travniku, 1985. godine, školovanje nastavlja 2011. na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, smjer: razredna nastava, modul: hrvatski jezik, a 2014. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završava smjer bibliotekarstvo. Od 2013. godine zaposlena u Knjižnicama Grada Zagreba na Odjelu za djecu i mladež Knjižnice Vladimira Nazora. Pokreće različite programe i projekte, uključena je u program Knjižnice širom otvorenih vrata te je dobro upoznata s funkcijom knjižnice kao prostorom inkluzije. Vodi projekte: Čituckanje, Putujuća knjižnica i Škola za buntovnice.

Svjetlana Ciglar voditeljica je područne KGZ – Knjižnice Vladimira Nazora koja ima osam ogranaka, jednu knjižnu stanicu te Galeriju i čitaonicu VN. Posrijedi je najveća mreža knjižnica u sustavu Knjižnica grada Zagreba. Godine 2022. sudjelovala u programu Erasmus+ s programom Upoznajemo druge i bila u Knjižnici u Krakovu gdje promatranjem rada tamošnjih kolega stječe vrijedna iskustva za unapređivanje rada s ranjivim skupinama. Godine 2019. sudjelovala na konferenciji IFLA WLIC-U 2019. u Ateni.

Dugi niz godina sudjeluje na mnogim stručnim skupovima, ostvaruje brojne suradnje, vodi brojne projekte i programe poticanja čitanja te promoviranja knjižnice kao kulturnog središta

lokalne zajednice. Ističemo projekte koje podržavaju Grad Zagreb i Ministarstvo kulture i medija RH, a koje vodi i sudjeluje u njihovu osmišljavanju:

- metaFORA- natječaj za najbolju kratku priču (2012. do 2022.)
- Hrvatska mitska baština u (ranome) srednjem vijeku (2018. – 2022.)
- Čitkaranje – u okviru Knjižnice širom otvorenih vrata (2014. – 2017.)
- Sličice iz prošlosti Črnomerca (2012. – 2014.)

Aktivna je u strukovnim udruženjima (ZKD – Upravni i Nadzorni odbor (2014.-2022.), uredništvo Novog uveza; uredništvo Spomenice ZKD-a 2021.). Godine 1989. godine zapošljava se u Knjižnici Vladimira Nazora, nakon što je 1988. diplomirala kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na istom fakultetu paralelno studira i bibliotekarstvo. Od 2011. koordinira radom Knjižnice Vladimira Nazora, a 2017. postaje voditeljica mreže Knjižnice Vladimira Nazora.